

АДВОКАТСКИ ПРЕГЛЕД

Издание на Висшия адвокатски съвет

БРОЙ 1

ЯНУАРИ/
ФЕВРУАРИ
2026

Висш адвокатски съвет
Адвокатски презлед
Брой 1 / януари – февруари 2026

© Борислав Белазелков, автор, 2026

© Борислав Ганчев, автор, 2026

© Владислав Дацов, автор, 2026

© Георги Хорозов, автор, 2026

© Яна Арзиропулос, дизайн на корицата и оформление, 2025, 2026

ISSN 1313-7204

Съдържание

Отклонения от типичното развитие на исковия процес във връзка със страните	
Борислав Белазелков	7
Разглеждане на молбата за откриване на производство по несъстоятелност по Закона за несъстоятелност на физическите лица	
Борислав Ганчев	87
Може ли юридическото лице да носи отговорност на основание чл. 45, ал. 1 ЗЗД?	
Владислав Дацов	101
Упражняване на обратен иск чрез издаване на обратна менителница	
Георги Хорозов	131

ВСТЪПЛЕНИЕ

Брой № 1/2026 на списание „Адвокатски преглед“ е посветен на актуални въпроси от материята на облигационното право, търговското право и гражданския процес. Публикациите в броя са насочени към доктринални и практически проблеми, свързани с разглеждане на молбата за откриване на производство по несъстоятелност на физическите лица във връзка със Закона за несъстоятелност на физическите лица (обн. ДВ, бр. 54 от 4 юли 2025 г.); възможността юридическото лице да може да носи отговорност за непозволено увреждане по чл. 45, ал. 1 от Закона за задълженията и договорите; обратната менителница като правен способ за упражняване на обратен иск от приносителя. Отделно изследване проследява отклоненията от типичното развитие на исковия процес във връзка със страните като необходима процесуална форма, осигуряваща пълноценната съдебна защита на материалните права според начина, по който те засягат правната сфера на субектите по спора и в зависимост от особеностите на техните правоотношения. Автори в настоящия брой са: Борислав Белазелков (съдия в Конституционния съд на Република България), гл. ас. г-р Борислав Ганчев (адвокат при Софийската адвокатска колегия), ас. г-р Владислав Дацов (адвокат при Софийската адвокатска колегия), г-р Георги Хорозов (адвокат при Софийската адвокатска колегия).

От редакционния съвет

ОТКЛОНЕНИЯ ОТ ТИПИЧНОТО РАЗВИТИЕ НА ИСКОВИЯ ПРОЦЕС ВЪВ ВРЪЗКА СЪС СТРАНИТЕ

Борислав Белазелков*

Резюме: Отклоненията от типичното развитие на исковия процес във връзка със страните като необходима процесуална форма, която осигурява пълноценната съдебна защита на материалните права според начина, по който те засягат правните сфери на засегнатите от спора правни субекти и в зависимост от особеностите на техните правоотношения. Приложно поле на различните процесуални форми за участие, предпоставки за допустимост на участието, правомощия на участниците в процеса и правни последици на постановените с тяхно участие съдебни актове.

Ключови думи: другарство – обикновено, факултативно и задължително; процесуална субституция; процесуално застъпничество; процесуална суброгация; привличане и встъпване на трети лица; прокурорът в исковия процес; приемство в процеса и прехвърляне на спорното право.

DEVIATIONS FROM THE TYPICAL DEVELOPMENT OF THE CLAIM PROCESS IN RELATION TO THE PARTIES

Borislav Belaselkov

Summary: Deviations from the typical course of legal proceedings in relation to the parties as a necessary procedural form

* Съдия в Конституционния съд на Република България.

that ensures full judicial protection of substantive rights according to the way in which they affect the legal spheres of the legal entities involved in the dispute, and depending on the specifics of their legal relations. Scope of application of the various procedural forms of participation, prerequisites for admissibility of participation, powers of the participants in the proceedings, and legal consequences of the judicial acts issued with their participation.

Keywords: joinder – ordinary; facultative and necessary; procedural substitution; substitutional standing; procedural subrogation; bringing in and joining third parties; the prosecutor in the lawsuit; succession in the proceedings; and transfer of the disputed right.

I. ДРУГАРСТВО

1. Правата и задълженията може да са общи за повече правни субекти или макар и с различно съдържание, да са свързани чрез общия им предмет или източник. За да бъде избегната възможността постановените съдебни решения в отделните производства между различните страни да отразят по различен начин действителното правно положение, законът урежда възможността да бъдат съединени за съвместно разглеждане и общо решаване в едно производство исковете на един или повече ищци срещу един или повече ответници. По този начин решенията по отделните искове могат да бъдат съобразени и да установят безпротиворечиво правоотношенията между всички участници в производството. Всеки от носителите на общи права може по свой избор да поиска защита срещу всекиго от общо задължените в зависимост от това кой признава или не признава задължението си в действителния му обем и съответно дали го изпълнява добросъвестно; както и всеки, чиято правна сфера е застрашена от неоснователни претенции, може да поиска защита срещу всеки претендент; но ако всички участници в общите или свързаните правоотношения искат те да бъдат установени безпротиворечиво, те могат да пре-

дявят исковете си заедно и срещу всички останали участници. По този начин процесуалният закон отговаря на нуждата от защита на правоотношенията с повече участници: солидарни вземания и задължения, общо поети и наследени задължения, съсобственост, съпричиняване на вреди, отговорност за чужди действия, обезпечаване на чужди задължения и др.

Всички ищци, от една страна, както и всички ответници, от друга страна, са другари помежду си, тъй като претендират свои права или се защитават срещу претенции, които считат неоснователни, не могат или не искат да удовлетворят. Всеки от другарите е в отделни правоотношения със съда – толкова, колкото са насреещните страни. Другарството представлява множество правоотношения на съда с различни двойки правни субекти, поради което това съединяване на исковете се нарича субективно.

2. Другарството е допустимо, когато предявените от или срещу страните искове внасят като предмет на делото общи техни права или задължения и когато различните права или задължения почиват на едно и също основание.

Правата и задълженията са общи, когато имат един и същ обект – вещ или друго имуществено или неимуществено благо (съсобственост, сънаследяване, имуществена общност, съавторство, съзадълженост, съпричиняване, отговорност за чужд дълг или чуждо поведение и др.).

Основанието на правата или задълженията е едно и също, когато тяхното възникване, промяна или прекратяване произтичат от един и същи юридически факт. Не е необходимо всички елементи от отделните фактически състави да са общи, достатъчно е само един факт да е общ.

Придобилите на различни основания части от един имот (някои по давност, други по сделка, трети по наследяване или по регулация и т.н.) могат да предявят заедно негативните си искове срещу нарушаващия правото им на собственост, без да ги лишава от владение. Пострадалият при пътнотранспортно произшествие може да предяви заедно исковете си за обезщетение на вреди срещу водача на превозното сред-

ство, неговия работодател и застрахователя по застраховка гражданска отговорност. Неограничено отговорните съдружници в търговско дружество могат да бъдат ответници наред с него по иск за вземане срещу дружеството, но съдружниците в дружество с ограничена отговорност не може да участват като страна по предявените от и срещу него искове. Не само правоимащите от един ред могат да предявят заедно исковете си за издръжка срещу задължените от един ред, но и правоимащите от различни редове могат да предявят заедно исковете си за издръжка срещу задължените от различни редове, тъй като общи са не само фактите на произхода от едни и същи лица, но общи са и фактите, обуславящи нуждата от издръжка на всеки от правоимащите, както и възможностите на всеки от задължените от различните редове да я предоставя (задълженият от по-горен ред дължи издръжка на правоимащите, доколкото задължените от предходните редове нямат възможност да я предоставят и според възможностите на всеки от останалите задължени от неговия ред).

За да бъде допуснато съединяването на исковете от и срещу другарите, е необходимо те да подлежат на разглеждане по един и същи ред. Такова общо изискване няма уредено в закона, но въпреки това съществува с много изключения, които се основават на необходимостта от съвместно разглеждане на предявените срещу другарите искове. Тази необходимост е основание за преодоляване на различната международна подведомственост на исковете срещу различните другари (чл. 20 КМЧП и чл. 8, § 1 Регламент (ЕС) № 1215/2012), както и на компетентността, произтичаща от сключени договори за отнасянето на спора пред арбитражен или чуждестранен съд за някои от другарите. Не съставляват пречка за съвместното разглеждане на съединените искове и тяхната различна родова и местна подсъдност. Правната уредба на колективните искове обаче изключва възможността осъдителният иск на пострадалия за обезщетение на вредите от деликт да бъде съединен за общо разглеждане нито с колективния иск срещу нарушителя за установяване на увреждащото действие или

бездействие, неговата противоправност и вината по чл. 379, ал. 2 ГПК, нито с колективните искове срещу нарушителя за преустановяване на нарушението, за поправяне на последиците от нарушението на увредения колективен интерес или за обезщетение на вредите, причинени на този интерес по чл. 379, ал. 3 ГПК. Тази възможност е изключена от разпоредбата на чл. 383 ГПК, който позволява на увредените да изберат от две възможности: дали да участват в производството за разглеждане на предявения колективен иск, или да заявят, че ще осъществят защитата си самостоятелно в отделен процес, поради което подлежат на изключване от участие, ако са били конституирани като страни.

3. Другарството се учредява по правило с подаването на обща искова молба от повече ищци или срещу повече ответници (чл. 215 ГПК). Възможно е и последващо възникване на другарство по делото, когато в хода на производството физическо лице – страна по делото, почине и бъде заместено от няколко наследници или страна юридическо лице се преобразува чрез отделяне или разделяне. Последващо възниква другарство по делото и при предявяването на чуждо право от процесуален застъпник (косвен иск или иск от прокурора), тъй като съгласно чл. 26, ал. 4 ГПК съдът призовава като страна (другар – съищец) и лицето, чието право е предявено.

Съдебната практика съгласно Решение № 96 от 1956 г. на Общото събрание на гражданската колегия на Върховния съд е признавала възможността във всяко положение на делото в първата инстанция, т.е. до приключването на устните състезания пред тази инстанция, ищецът да разшири иска си и срещу нов ответник, като поиска и нему да се връчи препис от исковата молба. Тази съдебна практика бива призната от законодателя през 1997 г., когато е приета новата алинея 4 на чл. 117 ГПК (отм.), която разширява тази възможност, като позволява на ищеца във всяко положение на делото в първата инстанция да привлече наред с първоначалния и друг ответник и без тяхното съгласие. Тази разпоредба не е възпроизведена в новия ГПК, тъй като проблемът е значително по-сложен.

Старият ГПК не урежда изрично тази възможност, а новият ГПК я изключва като общо приложимо правило.

При действието на стария ГПК е било възможно да бъде признато правото на ищеца да предяви допълнително същото материално субективно право (индивидуализирано със същото основание и същия петитум) срещу още един или повече ответници, тъй като тогава всички възражения на ответника са се преклудирали с приключването на устните състезания пред последната редовна инстанция, а след измененията от 1997 г. – с приключването на устните състезания пред въззивната инстанция или пред касационната инстанция, ако въззивното решение бъде отменено и искът бъде разгледан от касационната инстанция след провеждането на ново съдебно дирене. При тази правна уредба не е имало пречка да бъдат разгледани новите възражения на допълнително конституираните ответници, тъй като поради липсата на преклузия същите възражения по същото време би могъл да направи и първоначалният ответник. Впоследствие тази практика е била значително разширена, тъй като съдилищата започват да допускат привличането и когато искът срещу новия ответник се различава от първоначалния или по основание, или по петитум. Именно тази по-нова съдебна практика законодателят възприе с новата ал. 4 на чл. 117 от стария ГПК през 1997 г.

При действието на новия ГПК на новия ответник трябва да бъде връчен препис от исковата за молба за неговото привличане и да му бъде даден срок за писмен отговор; с негово участие трябва да бъде проведено подготвително заседание, в което съдът трябва да изясни новия предмет на делото от фактическа и правна страна; да приеме доклад, който да включи и новия предмет; както и да даде на новоконституирания ответник съответните указания; да се произнесе по новите доказателствени искания и да събере допуснатите нови доказателства; а ако новоконституираният не даде съгласие за встъпване – да се произнесе отново по допускането на всички доказателства и да събере отново тези от тях, които са допуснати след вземането на становището на новата страна.

Тук се поставя въпросът как съдът трябва да прецени новите възражения, ако те са преклудирани за първоначалния ответник? Очевидно първоначалният ответник няма да може да се ползва от чуждите възражения и събраните доказателства за съответните факти, ако тези възражения са преклудирани за него и ако за него вече е било невъзможно да иска събирането на съответните доказателства. Тогава защо да бъде допуснато съединяването на исковете, като не може да бъде постигната неговата цел – да бъдат установени безпротиворечиво правоотношенията между всички участници в производството.

В случаите на необходимо и задължително другарство обаче нещата стоят по различен начин. При задължителното другарство новият ответник бива конституиран по искане на ищеца, но по указание на съда, който отказва да разгледа делото без негово участие, а при необходимото другарство неучаствалият другар може да поиска отмяна на обвързващото го неугодно за него съдебно решение и по този начин да наложи преразглеждането на делото с негово участие, така че крайното решение да бъде еднакво за всички необходими другари. Не е необходимо ищецът да бъде принуждаван да изчака всичко това, за да поправи грешката си при насочването на иска. В тези случаи очевидно е възможно последващото привличане на нов ответник наред с първоначалния, за което обаче не е необходима изрична законова разпоредба в този смисъл.

Разпоредбата на чл. 117, ал. 4 от стария ГПК не е възпроизведена в новия, за да бъде избегната възможността за привличане на трето лице помагач и предявяването на обратен иск срещу него след изтичането на установените в закона преклузивни срокове за това и за да бъдат разграничавани правилата за влизане в сила на съдебното решение при обжалване от другари и при обжалване от главна и подпомагаща страна.

Не може да бъде споделено подгържаното в доктрината становище, че при действието на новия ГПК чл. 213 ГПК позволява на съда служебно да съедини няколко дела, образувани от или срещу лица, които биха могли да бъдат другари. Такова тълкуване е неприемливо, тъй като чл. 213 ГПК е разположен в Глава XV ГПК и се отнася само до обективното съединяване на искове, а чл. 228, ал. 3

ГПК урежда само заменянето на страна. Той вече не урежда привличането на друг ответник наред с първоначалния.¹

4. Другарството приема различни форми, за да отговори на нуждата от обща защита на повече правни субекти, обвързани по един или друг начин от свързани правоотношения.

Според нуждата от защита то може да бъде активно или пасивно. Активно е другарството, когато исковете са предявени за общо разглеждане от повече на брой ищци. То е пасивно, когато исковете са предявени срещу повече на брой ответници.

Според степенята на свързаност на предявените с исковете субективни права то е необходимо или обикновено. Необходимо е другарството, когато предявените субективни права са идентични по основание и съдържание и се различават единствено по различните си носители, така че съществуването им е обусловено само от общи за всички другари факти. То е обикновено, когато съществуването на предявените субективни права е обусловено както от общи, така и от различни за отделните другари факти.

Според това дали съвместното предявяване на исковете е условие за надлежното упражняване на правото на иск или процесуална възможност, то бива задължително и факултативно. Задължително е другарството, когато процесуалната легитимация на другарите е съвместна, т.е. исковете може да бъдат приети и разгледани от съда само ако са предявени от всички и срещу всички другари. То е факултативно, когато всеки от другарите може да предяви отделно своя иск срещу един от възможните ответници и съдът е длъжен да го приеме и разгледа, без значение дали съществуват и други лица, които биха могли да бъдат другари било на страната на ищеца, било на страната на ответника.

¹ Вж. ТР № 1/23.12.2015 по тълк.г. № 1/2014, ВКС, ОСТК, в което се приема, че е недопустимо в образувано срещу прекия причинител на вредата производство по чл. 45 от ЗЗД да бъде конституиран като евентуален ответник, по реда на чл. 228, ал. 3 от ГПК застрахователят на гражданската отговорност на делинквентна по застраховка „Гражданска отговорност“ по иск с правно основание чл. 226, ал. 1 от КЗ.

Най-голямо практическо значение има делението на другарството на обикновено и необходимо.

5. Исковете, предявени срещу другарите, могат да бъдат съединени не само при условията на кумулативност, но и при условията на евентуалност или алтернативност. При условията на кумулативност са съединени исковете срещу главния длъжник и поръчителя, исковете за обезщетение срещу съизвършителите на увреждането и др. При условията на евентуалност са съединени исковете срещу застрахователя и застрахования деликвент, като главен е искът срещу застрахователя, а евентуален е този срещу застрахования (т. 11 ППВС № 7/1977), а ако е предявен иск и срещу отговорния за действията на деликвентна работодател, последните два иска са съединени при условията на кумулативност. При условията на алтернативност са съединени исковете срещу двамата отговорни за действията на причинителя на вредата, ако пострадалият не знае в какво качество причинителят е осъществил увреждащото действие или бездействие – като работник или служител на единия или като работник или служител на другия негов работодател. Начинът на съединяването на исковете зависи от волята на ищеца, но само когато начинът на съединяването не зависи от правното естество на спорните правоотношения. В посочените примери, ако ищецът не е посочил начина на съединяване, няма смисъл съдът да указва на ищеца да посочи начина на съединяване или предпочитания отговорник, защото дори ищецът да е посочил друг начин на съединяване на исковете, съдът е длъжен да ги разгледа в това съотношение, което следва от правното им естество.

Не са другари превозвачът и товародателят по исковете на купувача – товарополучател за обезщетение на вредите от повредите по товара. Правното положение на страните може бъде определено по волята на ищеца само когато то не зависи от правното естество на спорните правоотношения. В случая не е налице съединяване на искове срещу превозвача и товародателя при условията на евентуалност, тъй като те

не могат да бъдат другари – отговарят на различни основания и отговорността на единия изключва отговорността на другия. В случая са налице главен иск срещу превозвача, който отговоря по договора за превоз, ако повредата е настъпила по време на превоза, и обратен иск срещу продавача – товарода-тел, конституиран като трето лице помагач на ищеца, ако товарът е предаден за превоз повреден.

6. Видове другарство

6.1. При обикновеното другарство наличието на различни факти, които имат значение за съществуването на спорните права, предмет на делото, прави възможно постанове-ното решение да е различно за всеки от другарите – например единият наследник на заемополучателя може да узнава за претенцията от исковата молба, друг да знае за дълга и да е върнал част от него, а трети от наследниците да се е от-казал от наследството. На това различно материалноправно положение на другарите се основава правната уредба на тех-ните процесуални действия. Съгласно чл. 216, ал. 1 ГПК всеки от обикновените другари действа самостоятелно. Неговите процесуални действия и бездействия нито ползват, нито вре-дят на останалите другари. Това не означава обаче, че всяко процесуално действие непременно трябва да бъде извършено или насочено от или към всеки от тях поотделно. За да пре-одолее затрудненията при връчването и произтичащата от тях възможност сроковете за извършване на съответните съдопроизводствени действия да започват да текат по раз-лично време, законодателят позволява, при повече ищци или ответници, когато интересите им не са противоречиви, съ-дът по искане на насрещната страна или по своя преценка да ги задължи да посочат един от тях или друго лице за общ съдебен адресат, като при неизпълнение на това задължение той може да им назначи представител за получаване на кни-жа на техни разноски и риск (чл. 39, ал. 3 ГПК). Необходимост-та от тази мярка съдът ще прецени още при връчването на преписите от исковата молба, съответно от призоваването

на ищците за първото по делото заседание или връчването на указания за отстраняване на нередовности на исковата молба. Ако съдебните срокове започват да текат от един и същи момент за всички другари, те също ще изтичат едновременно. Пропускането на срока обаче ще засегне само този от другарите, който го е пропуснал. Така не само различното материалноправно положение на другарите, но също и тяхното различно процесуално поведение (непротивопоставянето на възражения, реплики или дуплики и непосочването на доказателства за установяването на факти, които имат значение за отделния другар) могат да доведат до постановяването на различно решение за всеки от тях. Поотделно за всеки другар може да бъдат определени и неговото право или отговорност за разноски по делото.

От признатата от закона възможност всеки от другарите да действа самостоятелно следва и възможността производство по делото да бъде прекратено по отношение на някой от тях и да продължи с участието на останалите било поради оттегляне или отказ от иска, било поради сключването на съдебна спогодба само между този другар и насрещната страна, било поради неотстраняването на порок на исковата молба или възникването на друга процесуална пречка за продължаване на участието на отделния другар в производството по делото.

Тези правила уреждат процесуалното положение на обикновените другари с оглед на различията в материалноправното им положение. Обикновеното другарство обаче е уредено, за да гарантира на страните, желаещи да постигнат като резултат безпротиворечивото установяване на правоотношенията между всички, засегнати от спора. Затова, доколкото съществуването на спорните права, предмет на делото, е обусловено от осъществяването или неосъществяването на общи за всички другари факти, към процесуалното положение на обикновените другари са приложими и правилата, които отразяват общото в тяхното материалноправно положение. Съгласно чл. 217 ГПК, ако фактическите твърдения на другарите относно общите факти си противоречат, съдът ги преценява във

връзка с всички обстоятелства по делото. Това са правно релевантните и доказателствените факти, които имат значение за всички другари – получаването на заетата сума от общия наследодател, осъществяването на виновното и противоправно поведение, причинило непозволено вредата, които обуславят отговорността на застрахователя, дееца и отговорния за неговите действия. Смисълът на съществуването на правния институт на другарството в процеса е общите факти да бъдат установени еднакво за всички другари, затова твърденията за осъществяването на общи факти, представянето на доказателства и исканията да бъдат събрани доказателства за тях няма нужда да бъдат извършвани от всеки от другарите поотделно. Не е изключено обаче твърденията и доказателствените искания на отделните другари да се различават (например единият наследник се доверява на кредитора и признава получаването на заетата сума от общия наследодател, а друг наследник знае от наследодателя, че заемът е обещан, но не знае да е отпуснат и оспорва този факт). Събраните по делото доказателства за доказването или оборването на общите факти се преценяват от съда и приетото за установено по тези факти винаги трябва да е еднакво за всички другари.

Еднаквото за всички другари установяване на общите факти позволява на съда да установи безпротиворечиво правоотношенията между всички участници в производството. За да бъде запазен този резултат при обжалване на решението, законът позволява на необжалвалите другари да се присъединят към подадената от техен другар жалба не по-късно от първото заседание във въззивната инстанция, така че всяка промяна на решението да се отрази по еднакъв начин на всички другари. При действието на отменения и в първоначалната редакция на новия ГПК дори някой от необжалвалите другари да беше пропуснал да се присъедини, задължението на съда по жалбата да отмени решението и по отношение на необжалвалите другари на жалбоподателя, ако стигне до различен извод по отношение на общ за всички тях факт, гарантираше постигането на целта на другарството във всеки случай. При първото изменение на новия ГПК (ДВ, бр. 50 от 30.05.2008 г.)

обаче беше изменена разпоредбата на чл. 271, ал. 3 ГПК, с което това правомощие на съда по жалбата беше запазено само при необходимото другарство, за което такава изрична разпоредба е излишна, защото при тази форма на другарство извършените от някои от тях действия пораждат действие за всички останали, т.е. за да има общ ефект решението по жалбата, не е необходимо присъединяване към нея. Това изменение на закона засили диспозитивното начало паралелно със засилването на служебните задължения на съда във връзка с доклада по делото, но едва ли на практика отчита осъзната воля на необжалвания другар. Тази промяна по-скоро е излишна неблагоприятна последица от процесуален пропуск на страната.

Следва да бъде споделена съдебната практика, че доколкото материалноправното положение на другарите зависи от наличието на общи факти, тяхното процесуалноправно положение е като на подпомагана и подпомагаща страна, което ги прави обвързани от фактическите констатации на съда в техните вътрешни отношения; но не може да бъде споделена практиката, че за да се избегне тази обвързаност, когато тя не отговаря на действителното положение, един от другарите, срещу когото искът е уважен, може да обжалва отхвърлителното решение срещу друг другар, дори ищецът да не го обжалва.

До подобно смешение се стига, когато съдът погрешно конституира като съответник подпомагащата страна, защото ищецът неправилно е насочил исквете си срещу две лица, които не могат да бъдат другари, тъй като претендираната отговорност на всеки от тях не произтича от общи факти. Ищецът няма възможността да избира дали да предяви главния иск срещу ответника и да го съедини евентуално с обратния си иск срещу третото лице помагач, или да предяви исквете си срещу двамата (като например претендира солидарната им отговорност) и така да ги „постави в положението на другари“. Процесуалното качество на страните е такова, каквото следва от естеството на материалните правоотношения, предмет на делото.² Купувачът товаро-

² Вж. Решение № 38/02.03.2017 по гр. д. № 60030/2016, ВКС, IV ГО, в което се приема, че когато са предявени субективно съединени искове,

получател не може да насочи искове си за обезщетение за повреди по товара срещу превозвача и продавача товародател и така да ги направи другари, защото отговорността на превозвача произтича от договора за превоз, а на продавача – от договора за продажба; първият отговаря за едни вреди, а вторият – за други. Едните вреди са тези, които са настъпили след предаването стоката за превоз, а другите – преди това. Отговорността на двамата произтича от различни факти, затова главният иск е срещу превозвача, а продавача товародател има интерес да участва при доказването, че повреждането на товара е настъпило след предаването на стоката за превоз, защото превозвачът отговаря за тези вреди. Ако по товара има и други повреди, те остава да са настъпили преди предаването на стоката за превоз и за тях ще отговаря продавачът товародател.

Право да обжалва неугодно за подпомаганата страна решение законът признава на подпомагащата страна, защото съгласно чл. 221, ал. 1 ГПК тя има право да извършва всички съдопроизводствени действия в полза на подпомаганата страна, с изключение на действията, представляващи разпореждане с предмета на спора (ТР № 142-9/11.11.1954, ВС, ОСГК). В посочения пример подпомагащият товарополучателя товародател може да обжалва неблагоприятното за подпомагания отхвърлително решение по иска за обезщетение на вредите от повредите по товара срещу товародателя, но един другар не може да обжалва благоприятно за друг другар решение в неговата вреда. Обратно, всеки другар може да се присъедини към жалбата на друг другар (чл. 265, ал. 1 ГПК).

Да се признае право на един другар да обжалва благоприятното решение за друг другар, противоречи на общопризнатата възможност оттеглянето и отказът от иска, както и неговото изменение да бъдат извършени по отношения на някой от обикновените другари, както и съдебната спогодба да бъде сключена само с някой от тях.

процесуалното качество на страните е такова, каквото следва от естеството на материалните правоотношения, предмет на делото, а не зависи от начина, по който съдът ги е конституируал.

Не съществуват пречки също така по отношение на някой от обикновените другари да бъде постановено неприсъствено решение³ или решение при признание на иска⁴.

6.2. При необходимото другарство определящото значение на всички факти за съществуването на спорните права, предмет на делото, изключва възможността постановеното решение да е различно за някои от другарите – например наследниците (низходящи или родители), които продължават процеса по предявения от наследодателя им иск за развод, ако той е по-искал произнасяне по вината на преживелия съпруг (чл. 52, ал. 2 СК), наследниците, които продължават процеса по предявения от наследодателя им иск за унищожаване на осиновяването (чл. 108 СК), или наследниците, предявили иск или встъпили в делото за обявяването на друг наследник за недостоеен да наследи (чл. 4 ЗН); както и ответниците по предявен Павлов иск (чл. 135 ЗЗД) или по предявен от трето лице иск за прогласяване на нищожността на сключен между тях договор (чл. 26 ЗЗД).⁵

Необходими другари са също неограничено отговорният

³ Бездействието на обикновения другар не може да бъде основание за постановяване на неприсъствено решение срещу него само ако предявеният срещу него иск е при условията на евентуалност. Причината обаче е, че без да е отхвърлен главният иск, съдът не може да се произнесе по съединения при условието на евентуалност иск.

⁴ Признанието на иска се различава от признанието на фактите по това, че то обвързва неотвратимо признаващия иска, но не обвързва признаващия факта (признанието на факт може да бъде оттеглено и както признанието, така и неговото оттегляне се преценяват от съда с оглед на всички обстоятелства по делото). Съгласно чл. 217 ГПК, ако фактическите твърдения на другарите относно общите факти си противоречат (един ги признава, а друг ги оспорва или мълчи), съдът ги преценява във връзка с всички обстоятелства по делото.

⁵ До необходимо другарство също се стига, когато лице, което ще бъде обвързано от решението, встъпи като страна в процеса (напр. прехвърлителят на спорното право или друг конкуриращ вискател по иска срещу привидния кредитор). Също до необходимо другарство, но в задължителната му форма, се стига и когато съдът конституира като страна по делото титуляря на спорното право (бездействието на длъжник) по предявен от неговия кредитор косвен иск (чл. 134 ЗЗД).

съдружник и търговското дружество, чийто член е; членовете на корпоративно устроените организации (неправосубектни – етажна собственост, или правосубектни – етажна собственост – юридическо лице, сдружение, кооперация, търговско дружество), които встъпват в производството по иск за оспорване като незаконен на акт на орган на корпорацията, за да поддържат оспорването или оспорвания акт и др.

На това еднакво материалноправно положение на необходимите другари се основава правната уредба на техните процесуални действия. Съгласно чл. 216, ал. 2 ГПК извършените от някои от другарите действия имат значение и за неявилия се или неизвършилите тези действия необходими другари, което обаче не означава, че извършеното процесуално действие по отношение на един от необходимите другари поражда действие и за останалите. За да преодолее възможността сроковете за извършване на съответните съдопроизводствени действия да започват да текат по различно време за отделните необходими другари, съдът може по искане на насрещната страна или по своя преценка да ги задължи да посочат един от тях или друго лице за общ съдебен адресат, като при неизпълнение на това задължение той може да им назначи представител за получаване на книжа на техни разноски и риск (чл. 39, ал. 3 ГПК). Пропускането на срока от някои другари обаче няма да ги засегне, защото спазването на срока от друг необходим другар ще ползва всички.

Законът позволява на всеки от необходимите другари да предяви своя иск срещу незначителния правото му, както и на засегнатия от правен спор да насочи свой иск срещу един от необходимите другари. Необходимото другарство възниква, когато искът бъде предявен от повече другари или като други встъпят по-късно, както и когато искът бъде предявен срещу повече другари или други встъпят по-късно.

Именно защото решението не може да бъде различно за необходимите другари, за сключване на спогодба и за оттегляне или отказ от иска е необходимо съгласието на всички другари. Същото важи и за спиране на делото по взаимно съгласие, както и за оттегляне и отказ от подадена жалба.

При необходимото другарство всички факти са общи, затова съдът преценява във връзка с всички обстоятелства по делото всички противоречиви твърдения на необходимите другари относно правно и доказателствено релевантни факти. Събраните по делото доказателства за доказването или оборването на всички релевантни факти се преценяват от съда и приетото за установено по тези факти винаги е еднакво за всички необходими другари. Затова не може да бъде сключена съдебна спогодба само с един от необходимите другари, а производството по делото да продължи с останалите, нито може по отношение на някой от другарите да бъде постановено неприсъствено решение или решение при признание на иска.

Еднаквото материалноправно положение на необходимите другари прави излишно подаването на отделни жалби срещу неузгодното за необходимите другари решение, ако оплакванията в тях са еднакви⁶, тъй като подадената от един от тях жалба ползва всички останали. Необжалвалите необходими другари няма нужда да се присъединяват към подадената жалба. Съдът по жалбата ги конституира служебно като страни наред с жалбоподателя и неговото решение ще е еднакво за всички (чл. 271, ал. 3 ГПК). То ще е еднакво и по подадена жалба от насрещната страна, тъй като тя не може да обжалва решението по отношение на някой или някои от необходимите другари.

Допустимостта на предявения иск обаче се преценява от съда отделно за всеки ищец и всеки ответник, поради което производството може да бъде прекратено по отношение на някой от необходимите другари. То може да продължи с участието на останалите само ако другарството не е задължително.

Възможно е по конкретно дело да не се твърдят факти с различно правно значение за отделните другари. Това обаче

⁶ Необходимият другар, който иска от по-горната инстанция да бъдат разгледани и други оплаквания, по въпроси, за които съдът не следи служебно и които не се съдържат в подадената от друг необходим другар жалба, той трябва да подаде в рамките на срока за обжалване своя жалба. Ако се ползва от чуждата жалба, свои оплаквания срещу обжалвания акт той не може да добави.

няма да превърне участващите в делото необходими другари в обикновени. Те ще си останат обикновени, но отсъствието на факти с различно правно значение за отделните другари ще наложи постановяването на еднакво решение за всички тях. Обикновеното другарство не изключва възможността решението по делото да бъде еднакво за всички другари. При обикновеното другарство постановяването на еднакво за всички другари решение е възможност, докато при необходимото другарство то е наложително.

6.3. Загължително е другарството, когато връзката между другарите е така неразривна, че общото предявяване на иска от тях и срещу тях или с участието на всички тях е условие за надлежното упражняване на правото на иск, т.е. процесуалната легитимация на носителите на правото на иск е съвместна – никой от тях не може да предяви пред съда правото си сам (без останалите загължителни другари да са неговии съищци) или срещу някой или някои от загължителните другари, или без участието на всички загължителни другари като съответници.

Съвместната процесуална легитимация има значение за надлежното упражняване на правото на иск. За наличието ѝ съдът следи служебно наред с другите абсолютни процесуални предпоставки за наличието и надлежното упражняване на правото на иск. Загължителният другар има свое право на иск, но той не може да го упражни самостоятелно, като предяви своя иск отделно от останалите загължителни другари. Когато съвместната процесуална легитимация е на страната на ответниците, за да упражни правото си на иск надлежно, ищецът трябва да предяви иска си срещу всички загължителни другари, а когато съвместната процесуална легитимация е на участниците в производството, предявяващите искове си загължителни другари трябва да ги насочат срещу всички останали. Искова молба, която не отговаря на тези изисквания, е нередовна и следва да бъде оставена без движение с указание до ищеца или съищите да вземат мерки за конституирането на загължителните другари като страни по делото. При неизпълнение

в срок на тези указания производството по делото подлежи на прекратяване. Делото подлежи на прекратяване и когато искът на някой или срещу някого от задължителните другари е недопустим по друга причина, тъй като съдът не може да разгледа делото без участието на задължителен другар.

Задължително другарство на страната на ищеца е налице при процесуалното застъпничество (чл. 26, ал. 4 ГПК). Когато кредиторът на бездействащия длъжник предяви от свое име неговите права с косвен иск (чл. 134 ЗЗД), съдът изисква от кредитора ищец данни за името и адреса на длъжника, за да го конституира като съищец.

Процесуалният закон позволява (чл. 26, ал. 3 ГПК) прокурорът да участва в производството с права на страна в предвидените от закон случаи. По действащото право няма уреден случай, позволяващ на прокурора да предяви от свое име чуждо право пред съд, т.е. в защита на частен интерес (когато прокурорът предявява искове в защита на обществен интерес, той не е процесуален застъпник), но ако такава възможност бъде уредена в закона, по указание на съда прокурорът трябва да вземе мерки за конституирането на титуляря на спорното право като съищец, за да може съдът да разгледа предявения иск.

Задължително другарство на страната на ответника е налице по иска на прокурора и за унищожаване на брака и по иска на съпруга от първия брак за унищожаване на брака поради двубрачие, които трябва да бъдат предявени срещу двамата съпрузи; по иска на детето да бъде установен извънбрачният му произход, който трябва да бъде предявен срещу майката и презумптивния баща; по Павловия иск и иска за прогласяване нищожността на чужда сделка⁷, които трябва да бъдат предявени срещу страните по оспорваната сделка. В тези случаи съдът служебно взема мерки за конституирането на пропуснатите от ищеца задължителни другари като съответници по делото.

⁷ Вж. ТР № 7/13.01.2023 по т. г. № 7/2020, ВКС, ОСГТК, в което се приема, че: „Страните по договор са задължителни необходими другари в производството по предявен от трето лице иск за нищожност на договора“.

Задължителен другар на страната на кредитора в несъстоятелността е синдикът, независимо от това дали искът за съществуването или несъществуването на вземане от несъстоятелния длъжник по чл. 694 ТЗ е предявен от кредитор или от длъжника, защото постановеното решение по тези иски обвързва всички кредитори в производството по несъстоятелност, а синдикът е овластен да представлява легитимния интерес на всички тях по отношение на масата.

Задължително участие на всички другари е налице при иска за делба, той трябва да е насочен срещу всички останали участници в съсобствеността, включително съпруга на съсобственик, чийто дял е придобит в съпружеска имуществена общност. Неучастие на някой от съсобствениците в делбата я прави непротивопоставима на него.⁸ Той може да иска прогласяване на нейната нищожност или да предяви нов иск за делба, освен ако съсобствеността е прекратена чрез публична продан и делбеният имот е купен от несъделител. Извършената без участието на съпруг на съделителя делба обаче не е недействителна на основание чл. 75, ал. 2 ЗН, тя е непротивопоставима и на него, но само ако имотът не е възложен в дял на съпруга – съделител. Ако съсобствената вещ е възложена на друг съделител, делбата може да бъде оспорена от неучаствалия съпруг с иска по чл. 24, ал. 4 СК (чл. 22, ал. 3 СК, отм.).⁹

Няма задължително другарство между съпрузите по исковете с предмет права върху вещ съпружеска имуществена общност.¹⁰ Съдебната практика приемаше, че другарството между съпрузите е задължително, но само когато те са ответници по иска. Ако по делото постъпеха данни, че обект на

⁸ В съдебната практика се приема, че така извършената делба е нищожна на основание чл. 75, ал. 2 ЗН. По-подробно за поддържаното от автора становище вж. Белазелков Б. Недействителност на правните сделки. Сиби, София, 2023.

⁹ Вж. т. 3 ТР № 5/29.12.2014 по т. г. № 5/2013, ВКС, ОСГТК.

¹⁰ Вж. ТР № 3/29.06.2017 по т. г. № 3/2016, ВКС, ОСГК, в което се приема, че: „По предявен от или срещу съпрузите иск за собственост на вещи или имоти, придобити в режим на съпружеска имуществена общност, съпрузите са необходими, но не са задължителни другари“.

спорното вещно право е вещь, придобита на възмездно основание по време на брака и съответно може¹¹ да е съпружеска имуществена общност, съдът не изискваше конституирането на другия съпруг като съищец, но изискваше конституирането на другия съпруг като съответник. Дори само тази едностранчива съдебна практика беше показателна за това, че връзката между правата на съпрузите не е толкова неразривна. Вън от случаите, когато е позволено предявяването на иск за чужди правоотношения, т.е. при единствено възможна активна процесуална легитимация, задължителността на другарството не може да зависи от това дали то се проявява активно или пасивно. Когато единият съпруг защитава правото на собственост върху вещь съпружеска имуществена общност, той не предявява чужди, а само своите права.

В съдебната практика е изоставено поддържаното в доктрината разбиране, че задължителното другарство може да произтича единствено от изрична разпоредба в закона. По искове за прогласяване нищожността на чужда сделка надлежни ответници са двете страни по оспорваната сделка.¹²

II. ПРОЦЕСУАЛНА СУБСТИТУЦИЯ

1. Типичната процесуална легитимация произтича от засягането на нечий правни сфери от правен спор, т.е. процесуално легитимирани да участват в разрешаването на правния спор са лицата, чиито правни сфери са засегнати от този спор. При нетипичната процесуална легитимация по изключение право на иск има трето лице, чиято правна сфера не е засегната от правния спор, но поради особеното му отноше-

¹¹ Съдът изхожда от презумпцията, че в този случай придобитото е в съпружеска имуществена общност, но такава може да не е налице, ако съпрузите са избрали режим на разделност, или е налице пълна трансформация на лично имущество.

¹² Вж. ТР № 7/13.01.2023 по тълк. д. № 7/2020, ВКС, ОСГТК, съгласно което страните по договора са задължителни необходими другари в производството по предявен от трето лице иск за прогласяване на неговата нищожност.

ние със засегнатия от правния спор законът властява това трето лице – процесуален субституент, да предяви или да защитава пред съда чуждото право или чуждата правна сфера от свое име.

Процесуалната субституция е налице, когато главна страна по делото ищец или ответник, наред със или вместо засегнатия от правния спор, става процесуалният субституент, когото правният спор не засяга, но въпреки това той разполага с правото да иницира разрешаването или да участва в разрешаването на правния спор.

Особените отношения между засегнатия от правния спор и процесуалния субституент могат да бъдат най-различни. Например съществуването на вземането на кредитора не е обусловено от съществуването на права и вземания в патримониума на длъжника, но фактическата възможност на кредитора да удовлетвори вземането си зависи от това какви права и вземания притежава длъжникът и дали той защитава правата си и събира вземанията си от своите длъжници, или бездейства по различни причини. Законът властява кредитора на бездействащия длъжник да упражни от свое име неговите права, като ги предяви с иск по чл. 134 ЗЗД пред съда и по този начин да защити неговия патримониум и така – своя интерес да получи удовлетворение. Обстоятелството, че едно право е спорно и дори вече е предмет на висящ исков процес, не ограничава легитимирания като негов титуляр да се разпорежда свободно с него (например банката кредитор да прехвърли спорното вземане на колекторска фирма, легитимираният като собственик да прехвърли спорния имот срещу задължение за издръжка и гледане или да разпреди имуществото си, в това число процесния имот, между своите наследници чрез преживна делба). Такова прехвърляне по време на процеса обаче не легитимира приобретателя на спорното право като главна страна – ищец или ответник, на мястото на прехвърлителя, защото така може да бъдат zlepоставени правата на насрещната страна по висящото дело, най-малкото защото приобретателят на спорното право може да не разполага с имущество, за да плати направените от насрещната страна разноски по делото.

2. Различията в отношенията между титуляря на правото или правната сфера и процесуалния субституент определят и формата на субституцията – процесуално застъпничество и процесуална суброгация.

2.1. Процесуалното застъпничество е налице, когато на трето лице, чиято правна сфера не е засегната от правния спор, е признат правният интерес от свое име да предяви пред съда чуждо правоотношение. Характерното за тази процесуална форма е, че застъпничество може да има само на страната на ищеца и засегнатият от правния спор задължително трябва да бъде конституиран като съищец по делото (чл. 26, ал. 4 ГПК) и така да приеме процесуалното положение на задължителен другар на инициатора на производството – процесуалния застъпник. С предявяването на иска от процесуалния субституент обаче засегнатият от правния спор губи възможността да предяви своя иск отделно – той вече е страна по висящ процес със същия предмет срещу същия ответник. Също така той не може да оттегли или се откаже от непредявения от него иск, както процесуалният субституент не може да се разпорежда с предмета на делото – той принадлежи другиму. Процесуалният застъпник може да оттегли участието си по делото, но не и да оттегли или се откаже от предявения иск – при необходимото другарство (задължителното другарство е частен случай на необходимото) за прекратяване на делото поради оттегляне или отказ от иска се изисква съгласие на всички необходими другари (чл. 216, ал. 2, изр. 2 ГПК). Ако процесуалният застъпник оттегли участието си, делото продължава с участието на засегнатия от правния спор.

Процесуален застъпник е кредиторът на бездействащия длъжник, който предявява пред съда длъжниковите права с т.нар. суброгаторен иск (чл. 134 ЗЗД). Такъв може да бъде и възискателят по изпълнително дело срещу длъжника, комуто съдебният изпълнител е възложил вземане на длъжника от трето задължено лице за събиране (чл. 510 ГПК). Процесуален застъпник би бил и прокурорът, ако законът уреди възмож-

ността той да предяви с иск чужди права в интерес на техния титуляр.

2.2. Процесуална суброгация е налице, когато на трето лице, чиято правна сфера не е засегната от правния спор, е признат правният интерес от свое име да предяви с иск чуждо материално право или да защитава пред съда чужда правна сфера, без засегнатият от правния спор да участва в процеса като главна страна, а ако е имал това качество, да го изгуби. Характерното за тази процесуална форма е, че правото на иск принадлежи единствено на процесуалния субституент, а засегнатият от правния спор няма право на иск – той може да замести в процеса процесуалния субституент само по волята на двете насрещни страни, т.е. до другарство в процес не се стига. Въпреки неучастието на засегнатия от правния спор в разглеждането на делото силата на пресъдено нещо на постановеното съдебното решение се разпростира и по отношение на него. Като няма право да участва в производството в качеството на главна страна, засегнатият от правния спор не може да иска отмяна на влязлото в сила решение, когато то е неизгодно за него, тъй като той не притежава право на участие в делото, което да е нарушено.

Прехвърлителят на спорното право е процесуално легитимиран да продължи да брани пред съда прехвърленото право вместо засегнатия от спора негов приобретател (чл. 226 ГПК). Встъпилото или привлечено в делото трето лице помагач придобива процесуалната легитимация да брани спорното право, когато по съгласие на страните замества подпомаганата главна страна (чл. 222 ГПК).

2.3. Отговорността на държавата за вреди произтича от чл. 7 от Конституцията: „Държавата отговаря за вреди, причинени от незаконни актове или действия на нейни органи и длъжностни лица“. Общото правно основание, на което тя може да бъде реализирана, е чл. 49 ЗЗД, който урежда отговорността на възложителя на някаква работа за вредите, причинени от изпълнителя при извършването на възложената рабо-

та. С осъществяването на деликта възниква правоотношение между пострадалия и отговорната за чуждите действия държава, която по предявен иск за парични вземания се представлява от министъра на финансите. Това е типичната процесуална легитимация по иска за вреди от деликт. Специалният ЗОДОВ урежда основанията, на които държавата отговаря по облекчен за пострадалия ред¹³ за причинените вреди от нарушаване на правата на човека. Процесуално легитимирани да отговарят по исковете на тези основания са държавните учреждения, поведението на чийто служител се претендира да е причинило вредата (чл. 7 ЗОДОВ). Целта на законодателя с въвеждането на тази нетипична пасивна процесуална легитимация е в процеса да участва държавният орган, който има наблюдение върху осъществяваната дейност или упражнява надзор върху нея и може да предприеме или да предложи вземането на подходящи мерки за избягването на други нарушения в бъдещата работа на учреждението; а не министърът на финансите, който би представлявал държавата по иска за парично вземане, но няма поглед върху работата на различните учреждения и съответно няма нито правомощия да вземе, нито капацитет да предложи ефективни мерки за избягването на други нарушения на правата на човека и съответно причиняването на други увреждания.

2.4. В съдебната практика е изоставено поддържаното в доктрината разбиране, че нетипичната процесуална легитимация може да произтича единствено от изрична разпоредба в закона.¹⁴ По исковете срещу държавата за вреди ВКС приема, че държавата може да участва в съдебни производства чрез процесуален субституент както по граждански спорове за вреди по ЗОДОВ, така и по граждански спорове за обезщетение.

¹³ Облекченията се състоят в уреждането на отговорността като безвиновна, определянето на ниски прости такси за предявяването на иска, независимо от неговата цена, облекчаването на отговорността за разноски и др.

¹⁴ Вж. Сталев Ж., Мингова А., Попова В., Стамболиев О. и Иванова Р. Българско гражданско процесуално право. 10. прераб. и доп. изд. второ по действащия ГПК. София: Сиела, 2020, § 78, I, 1, стр. 376.

ние за вреди на общо основание.¹⁵ Това практическо разрешение е възприето от законодателя в чл. 28, ал. 1, т. 2 ЗОДОВ (Нов – ДВ, бр. 94 от 2019 г.) по отношение на съдебните спорове за обезщетение за вреди от нарушение на правото на Европейския съюз, също и когато делото е подсъдно на гражданските съдилища, т.е. когато предявеният иск срещу държавата е с правно основание чл. 49 ЗЗД.¹⁶

III. ДОПЪЛНИТЕЛНО ВСТЪПВАНЕ

1. Встъпване на подпомагаща страна е включването на трето лице в чужд процес¹⁷, за да помага на една от главните страни да постигне благоприятно за нея решение, което ще е и в негов (на встъпващия) интерес (чл. 218 ГПК). Интересът на третото лице се основава на затрудненията, които могат да настъпят при защитата на неговите права, ако решението по делото бъде неблагоприятно за главната страна на която то иска да помага. То встъпва допълнително, защото има някакво правоотношение с главната страна, но то не е предмет на делото. Ако това правоотношение е предмет на делото, встъпващият не би бил трето лице, той би имал право на иск, и като титуляр

¹⁵ Във връзка с колебанията при определянето на правната квалификация на предявения срещу държавата иск за обезщетение на вреди – по някой от съставите на ЗОДОВ или по чл. 49 ЗЗД, съдебната практика приема, че погрешната правна квалификация съставлява нарушение на материалния закон, което не води до разглеждането на непредявен иск, поради което по-горната инстанция е длъжна да промени погрешната правна квалификация с върнатата и се произнесе по предявения иск, който е разгледан в надлежно производство и срещу надлежен ответник – учреждението, поведението на чийто служител се претендира да е причинило вредата. От това произтича съдебната практика, че държавата може да бъде „представявана“ по предявен иск за обезщетение на вреди както от законния си представител – министъра на финансите, така и от процесуален субституент.

¹⁶ Вж. Решение № 16/02.03.2021 по гр. г. № 1914/2020, ВКС, IV ГО.

¹⁷ Встъпващият е трето лице по отношение на предмета на делото. Встъпи ли, то не е трето лице за процеса, тъй като участва в него в качеството на помагач.

на правото на иск при встъпването си той би придобил друго процесуално положение – би станал другар – главна страна.

Третото лице помагач се различава от другаря по това, че няма правно релевантни факти за отношенията му с подпомаганата страна, които да са общи с правно релевантните факти за отношенията предмет на делото между двете главни страни. Това е причината третото лице помагач да няма право на иск – неговият интерес да встъпи произтича от друго правоотношение (различно от това – предмет на делото) с една от главните страни. Сходството между третото лице помагач и процесуалния субституент е, че те не претендират да са титуляри на материалното право – предмет на делото, нито правната им сфера да е засегната от него, но претендират, че правният интерес да участват в производството по делото се основава от особеност в отношенията им с една от главните страни. Разликата е, че процесуалният субституент има право на иск и е главна страна. Във всякачужд процес може да встъпи и необходим другар (защото ще е обвързан от решението), но не като подпомагаща страна, защото той има право на иск и като встъпи, става съищец или съответник.

2. Като няма право на иск, процесуалните възможности на допълнително встъпилия са ограничени. Той може да извършва всички съдопроизводствени действия, които подготвят окончателното решение по делото (да твърди правно релевантни факти, да участва в изясняването на делото от фактическа и правна страна, да представя и иска събирането на доказателства, да участва в устните състезания и др.), но не може да участва в действията, представляващи разпореждане с предмета на спора, съответно не може да иска нито да се противопоставя на спирането на делото по съгласие на страните, тъй като предназначението на спирането е да направи възможно сключването на съдебна спогодба. То не може да се противопоставя, нито да взема становище по признаването¹⁸, измененията, оттеглянето и отказа от

¹⁸ Признаването на иска при действието на новия ГПК не е доказателствено средство, а отказ от правото на защита, поради което

иска, и другите процесуални действия, извършени от главна страна (чл. 221, ал. 1 ГПК).

В случай на противоречие между действията на главната страна и тези, които третото лице помагач може да извършва, както и между обясненията на главната страна и на третото лице, съдът ги преценява във връзка с всички обстоятелства по делото (чл. 221, ал. 2 ГПК). Тъй като съдът действа, ръководен от принципа за установяване на истината (чл. 10 ГПК), може да се окаже, че той дава предимство както на действията на главната страна пред тези на подпомагащата страна, така и на действията на третото лице помагач пред тези на подпомаганата страна.

Други особености на процесуалното положение на третото лице помагач са, че на него не се присъждат разноски, но то дължи разноските, които е причинило със своите процесуални действия (чл. 78, ал. 10 ГПК); както и че след като е встъпило, може фактически да преустанови участието си в производството, но ще бъде обвързано от правните последици на постановеното съдебно решение.

Като няма право на иск, допълнително встъпващият взема участие в чуждия процес като страна, но подпомагаща наред с главната страна и съответно трябва да е правоспособен, а за да извършва процесуалните действия лично – и дееспособен. Предоставените ѝ процесуални възможности позволяват на подпомагащата страна процесът да се движи от нейните процесуални действия, ако подпомаганата бездейства. Това обосновава признаването от съдебната практика възможност третото лице помагач да обжалва неузгодното за подпомаганата страна решение независимо и против волята на подпомаганата страна.¹⁹ А когато подпомаганата страна обжалва, тя няма право да се откаже или да оттегли подадената своя жалба без съгласието на третото лице по-

подпомагащата страна не може да му се противопоставя, нито да взема становище по него. Тя може да вземе становище по признание-то на факти, но и без това съдът би го преценявал по вътрешно убеждение с оглед на всички обстоятелства по делото (чл. 221, ал. 2 ГПК).

¹⁹ Така ТР № 142-9/11.11.1954, ВС, ОСГК.

магач, тъй като тя ползва и него. Още по-малко тя може да се откаже или да оттегли подадената от третото лице жалба. Предвид изложеното е излишно подпомаганата страна да се присъединява към подадената от подпомагащата страна жалба и обратно – подпомагащата страна да се присъединява към подадена от подпомаганата страна жалба.²⁰

3. Допълнително встъпване е допустимо при наличието на висящ процес между други лица.

Пред съда има висящ искъв процес от момента, в който се прояви сезиращият ефект на исковата молба, съдът обаче не би могъл да се произнесе по молбата за допълнително встъпване, преди да провери и приеме, че е надлежно сезиран – предявеният иск е допустим и може да бъде поискано становище по подаденото искане за встъпване от надлежните главни страни. Предназначението на допълнителното встъпване – да допринесе за постановяването на благоприятно решение за една от спорещите главни страни, определя крайния момент, до който то може да бъде осъществено – приключването на съдебното дирене в първата инстанция. След приключване на съдебното дирене съдът провежда устните състезания, в които страните представят своята преценка на събраните доказателства и излагат правните си доводи за съдържанието на съдебното решение, т.е. това е последното процесуално действие, с което страната може да повлияе на съда и което той следва да съобрази, за да постанови решението по делото.²¹

²⁰ За обратното вж. Сталев Ж., Мингова А., Попова В., Стамболиев О. и Иванова Р. Българско гражданско процесуално право. 10. прераб. и доп. изд., второ по действащия ГПК. София: Сиела 2020 и посочената там съдебна практика, § 79, IV, 4, стр. 95.

²¹ При действието на стария ГПК втората инстанция можеше еднократно да върне делото за ново разглеждане от друг състав на първоинстанционния съд, ако постановеното решение е неправилно. Това поставяше въпроса, допустимо ли е отклонението от типичното развитие на исковия процес да се осъществи при новото разглеждане на делото? При действието на новия ГПК този въпрос не стои, тъй като делото може да бъде върнато на първоинстанционния съд само ако първоинстанционният съд не е разгледал предявения, а друг иск. В

За предпочитане е, разбира се, допълнителното встъпване да бъде осъществено по-рано, за да може подпомагащата страна да направи своите твърдения, възражения, реплики и дуплики, да представи доказателствата, с които разполага, както и да поиска събирането на доказателствата, за чието съществуване тя знае, и едва след това да участва в устните състезания.

Без правно значение е от какво произтича правото на иск на страните по висящия исков процес. Същественото е допълнително встъпващият да няма право на иск. Затова приобретателят на спорното право може да встъпи, за да помага на праводателя си; обикновеният другар може да встъпи, за да помага на друг обикновен другар, когато искът е предявен само от него или само срещу него (например главният длъжник може да встъпи, за да помага на поръчителя да се защити по предявения от обезпечения кредитор само срещу поръчителя иск за вземането). Допустимо е встъпването, но то няма да е допълнително, на необходим другар, защото той има право на иск и ще стане главна страна – съищец или съответник.

Интересът на допълнително встъпващия трябва да произтича от негово правоотношение с главната страна. То трябва да е от такова естество, че постановеното решение по висящия процес да е възможно да окаже въздействие върху правното положение на допълнително встъпващия. Интензивността на това въздействие може да е различна – от обвързаност от решението (например на приобретателя на спорното право) през възможността да бъде предявен обратен иск (например от поръчителя срещу длъжника, от товарополучателя срещу товародателя, от евинцирания купувач срещу продавача, от отговорния за чуждите действия срещу претендиращия деец, от солидарния съдлъжник срещу друг солидарен съдлъжник и др.) до опасността да се затрудни защитата на някакво право (например на удовлетворяването на действителен кредитор от имуществото на длъжника от решението за признаване на вземането на привиден кредитор, реализирането на правата на комитента или на

този случай отклонението от типичното развитие на исковия процес е допустимо и при повторното разглеждане на делото, тъй като то няма да е ново – предявеният иск ще се разглежда за първи път.

скрития доверител от неправилно решение по дело, водено от или срещу комисионера или скрития довереник и др.).

Не е допълнително встъпването на членовете на неправосубектни общности – етажна собственост, или правосубектни общности – етажна собственост – юридическо лице, сдружение, кооперация или търговско дружество), които встъпват в производството по иск за оспорване като незаконен на акт на орган на общността или корпорацията, за да поддържат оспорването или за да поддържат оспорвания акт, защото те имат право на иск и като бъдат конституирани като страни, стават съищци или съответници. Затова те – вече възползвали се от предявения иск – може да го поддържат, дори ищецът да се откаже от него или да го оттегли, съответно – да поддържат оспорваното решение, дори ответната общност или корпорация да признае иска. Встъпващият необходим другар не доказва правен интерес от встъпването, тъй като той е очевиден – решението по предявения иск ще разпростре действието си по отношение на всички необходими другари.²²

4. За да встъпи, третото лице трябва да направи искането си в писмена форма с преписи според броя на главните страни по делото. Законът не изключва възможността искането за встъпване да бъде направено устно в съдебно заседа-

²² Вж. т. 5 ТР № 1/06.12.2002 по тълк. д. № 1/2002, ВКС, ОСГК. Необяснима е критиката на това тълкувателно решение по действащия ГПК (Вж. Сталев Ж., Мингова А., Попова В., Стамболиев О. и Иванова Р. Българско гражданско процесуално право. 10. прераб. и доп. изд. София: Сиела, 2020, § 79, II, 2, г, стр. 393), при положение че в доктрината и съдебната практика няма никакви съмнения, че третото лице помагач няма право на иск, а съдружниците и акционерите имат право да оспорват с иск решенията на общото събрание и са необходими другари. Затова постановеното решение по оспорването обвързва всички съдружници или акционери независимо от това дали са участвали в производството по оспорването, или не са участвали. В същото издание в § 78, III, 1, в стр. 374 е посочено, че до необходимо другарство се стига... при встъпване в делото на такова лице, което би могло да бъде необходим другар... (например присъединяването на кооператор към иск за отмяна на решение на кооперация – чл. 58, ал. 2 ЗК).

ние, но на практика това не се случва, тъй като съдът може да се произнесе по искането само след като изслуша становищата на главните страни, а някоя от тях може да не присъства в заседанието и това да отложи произнасянето на съда след приключване на заседанието и разглеждането на делото в следващо заседание. При действието на стария ГПК първоинстанционното производство протичаше в повече заседания, а и възраженията на страните се преклудираха едва с приключването на устните състезания пред последната инстанция по съществуващото на делото. Тогава по-късното допускане на третото лице до участие в производството не пречеше то да осъществи своя интерес, като подпомогне реално защитата на главната страна. При действието на новия ГПК встъпването на трето лице помагач след приключването на първото по делото заседание ще е без полезен ефект за подпомаганата страна, ако то прави преклудирани за подпомаганата страна възражения и представя доказателства за тях. Полезен ефект за подпомаганата страна биха имали само възражения, които се основават на неизвестни за главната страна факти и представянето на доказателства за съществуването на които тя не е знаела, въпреки полагането на дължимата грижа за доброводене на делото, както и участието на встъпилите в устните състезания, когато той представя своята преценка на събраните доказателства и излага правните си доводи за съдържанието на съдебното решение.²³ Затова крайният момент, до който е допустимо допълнителното встъпване, е приключването на съдебното дирене в първата инстанция (чл. 218 ГПК).

Съдът се произнася по молбата за допълнително встъпване, след като е изчерпана възможността главните страни да вземат становище по искането. Съдът конституира третото лице помагач, ако отношенията му с главната страна

²³ Участието в устните състезания е съществена част от защитата на страната в исковия процес. То е проява на състезателното начало (чл. 8 ГПК) и на принципа за непосредственост (чл. 11 ГПК), на които се основава правилото, че съставът на съда по гражданско дело може да се променя в неговия ход, но решението се постановява от съдията (състава), който е изслушал устните състезания (чл. 235, ал. 1 ГПК).

обосновават правен интерес от встъпването. Положителното определение на съда не подлежи на обжалване, тъй като при липсата на действителен правен интерес от встъпването (твърденията отношения на молителя с някоя от главните страни в действителност не съществуват или са други) страните няма да са обвързани нито от силата на пресъдено нещо (между подпомагащата и насрещната страна), нито от задължителната сила на мотивите (в отношенията между третото лице и подпомаганата страна). Определението, с което молбата на третото лице помагач се оставя без уважение, презгражда неговото право на участие в делото, поради което законодателят изрично е предвидил възможността за неговото обжалване (чл. 220, изр. 2 ГПК).²⁴

²⁴ Законодателят има (критикуваната в доктрината) практика да урежда изрично специално правило, което следва несъмнено от установено по-общо правило със съображението да изключи възможно неправилно отричане на приложимостта на по-общото правило в съдебна практика или за да напомни за приложимостта на по-общото правило. Отрицателната страна на тази законодателна практика е, че от съществуването на специалното правило съдебната практика често прави погрешния извод, че по-общото правило не се отнася за конкретния случай и съответно не се прилага в тези или в други случаи. Пример за това е приповтарянето на общото задължение на съда по чл. 101, ал. 1 ГПК да указва на страната в какво се състои нередовността на извършеното от нея процесуално действие и как тя може да бъде отстранена, като определя срок за поправка в разпоредбите за проверката на редовността на исковата молба и жалбите, което подведе съдебната практика да приеме, че съдът няма това задължение в производството по вписване в нотариалните книги и в заповедното производство (Вж. т. 1, ТР № 7/25.04.2013 по тълк. г. № 7/2012, ВКС, ОСГТК и т. 1, ТР № 4/18.06.2014 по тълк. г. № 4/2013, ВКС, ОСГТК). Това наложи законодателят да преодолее тази практика с допълнението на чл. 411, ал. 2, т. 1 ГПК (ДВ, бр. 86 от 2017 г.), че заповедният съда не уважава искането, ако то не отговаря на изискванията на чл. 410 и заявителят не отстрани допуснатите нередовности в тридневен срок от съобщението за отстраняването им. Подобно е положението и при общата уредба на обжалването на определенията. В чл. 274 ал. 1 ГПК е уредено общото правило, че на обжалване подлежат определенията, които презграждат по-нататъшното развитие на делото, както и изрично посочените в закона. Ня-

Веднъж встъпило третото лице помагач не може да прекрати по своя воля участието си в процеса. То може фактически да преустанови участието си, но ще бъде обвързано от правните последици на постановеното съдебно решение. Участието на трето лице може да бъде прекратено в това негово качество, ако по съгласие на страните то замести подпомаганата страна, в който случай то ще продължи участието си като неин процесуален субституент (освен ако тя не е била негов процесуален субституент като прехвърлител на спорното право).

5. Особеностите на процесуалноправното положение на третото лице помагач обуславят съответните особености на действието на съдебното решение в отношенията между него и главните страни.

След като правоотношението, което обосновава правния интерес на третото лице помагач да участва в чуждия нему процес, не става предмет на делото, изпълнителната сила и конститутивното действие на съдебното решение няма как да засегнат неговата правна сфера, освен ако те не разпростри-

кои презграждащи определения обаче (като това по чл. 220, изр. 2 ГПК) са посочени и изрично в закона, което подвежда съдебната практика при тълкуването на чл. 274, ал. 3, т. 1 ГПК, уреждаща касационното обжалване на презграждащите определения, да приеме, че никое от изрично посочените в закона определения не подлежи на касационно обжалване, независимо от това, че някои от тях са презграждащи. Вж. т. 9а ТР № 1/09.12.2013 по тълк. д. № 1/2013, ВКС, ОСГТК. Мотивите на съда да приеме разрешението по т. 9б относно главното встъпване се отнасят в пълна степен и до възможността за касационно обжалване на определението, с което се отказва конституирането на подпомагаща страна. Различното третиране на двете определения от съдебната практика се основава на неразбирането на разликата между отклоненията от типичното развитие на исковия процес относно страните, които са процесуална необходимост, и отклоненията от типичното развитие на исковия процес относно иска, които са процесуална възможност. На практика то стеснява необходимостта от участие на трети лица помагачи, като я свежда само да случаите, в които е предявен и обратен иск, защото неприемането за разглеждане на обратния иск подлежи на касационно обжалване.

рат действието си спрямо него на друго основание (чл. 226, ал. 3, чл. 429 ГПК и др.). Съгласно чл. 78, ал. 10 ГПК нему не се дължат разноски, но то дължи разноските за извършване на поисканите от него процесуални действия (за разпит на поискани от него свидетели и заключения на вещи лица за установяването на обстоятелства, които са в тежест на подпомаганата страна да докаже; такси по подадени от него жалби и др.) и отговаря за разноските, които страните са направили в резултат от неговите процесуални действия (неоснователно обжалване).

Третото лице помагач е встъпило допълнително в производството по чуждото дело, за да повлияе със своите процесуални действия на съдържанието на решението в интерес на подпомаганата страна, като не е изключено решението да се основава само на тях. Затова то е обвързано от силата на пресъдено нещо в отношенията с насрещната страна по същия начин, както в тези отношения е обвързана и подпомаганата страна. Във вътрешните си отношения с подпомаганата страна помагачът е обвързан от това, което съдът е установил в мотивите на решението. Това включва всичко: фактите, които съдът е приел, че са се осъществили или не са се осъществили, и правните изводи на съда, включително и по преюдициалните отношения, дори фактическите изводи на съда да са необосновани, а правните – в нарушение на закона. Тази обвързаност следва от възможността третото лице да пледира пред съда, както и да обжалва постановеното решение независимо и дори против волята на подпомаганата страна. Тази обвързаност е необходима, за да може и вътрешните отношения между подпомагащата и подпомаганата страна да получат разрешение в съответствие с разрешението на отношенията между главните страни. Това са всъщност съществена част от мотивите, от които съдът би изхождал, за да се произнесе по обратния иск на подпомагащата страна срещу подпомаганата. Ако подпомагащата страна не беше встъпила, по регресния иск тя би имала възражението, че процесът между главните страни е бил зле воден. Участието ѝ в делото я лишава от възможността да оспорва установеното в мотивите под предлог, че делото е било зле водено, освен

ако главната страна умишлено или поради груба небрежност е пропуснала да предяви неизвестни на третото лице обстоятелства или доказателства.

При действието на новия ГПК се поставя и въпросът за процесуалните последици от пропуса на главната страна да предяви своевременно в процеса известни както на нея, така и на третото лице обстоятелства или доказателства, поради което тази възможност е преклудирана за нея. Дискусионен в съдебната практика е въпросът, може ли и ако може, какви са последиците от това, третото лице помагач да предяви тези обстоятелства и доказателства, ако тази възможност не е преклудирана за него. Този въпрос следва да бъде разрешен, като се изходи от разбирането, че докато е допустимо участието в процеса на трето лице помагач, може да има полза от вярното установяване на фактите, но при определянето на правните им последици трябва да се отчита и неучастието в процеса на третото лице, когато съответната възможност за главната страна е преклудирана преди неговото конституиране. Илюстрация на казаното е, че ако в такава хипотеза е предявен и съдът разглежда обратния иск срещу третото лице, при произнасянето си по главния иск той няма да вземе предвид преклудираните обстоятелства и доказателства в отношенията между главните страни; но ще ги вземе предвид при произнасянето си по обратния иск, тъй като в тези отношения преклузия няма. Подходът не може да бъде различен, когато обратен иск не е предявен. В такъв случай е недопустимо да бъдат събирани доказателства за преклудираните обстоятелства и преклудирани доказателства, а ако са събрани – да бъдат обсъждани и вземани предвид при решаването на делото.

Исправена пред неизвестността какво ще бъде съдържанието на решението по делото, главната страна обикновено решава да си спести разноските по предявяването на обратния иск и затова се задоволява да получи само обвързващата сила на мотивите на решението по предявения иск. Регресните си права срещу третото лице помагач тя предявява, ако получи неблагоприятно за себе си решение (искът на купувача товарополучател срещу превозвача бъде отхвърлен или ис-

кът на действителния собственик за евикция срещу купувача на чуждия имот бъде уважен). По регресния иск изгубилата делото страна трябва да се позове на обвързващата сила на мотивите на неблагоприятното за нея съдебно решение, защото съдът не следи за тях служебно, а и насрещната страна трябва да може да направи възраженията си срещу своята обвързаност – наличието на неизвестни на третото лице обстоятелства или доказателства, които умишлено или поради груба небрежност главната страна не е предявила, или наличието на известни на третото лице обстоятелства или доказателства, които главната страна е пропуснала да предяви и те са преклудирани преди конституирането на третото лице помагач в процеса.

6. Законът позволява главните страни и встъпилият да се съгласят подпомаганата страна да бъде освободена от участие в делото, като бъде заместена от встъпилия, който става главна страна по силата на частно правоприемство, което го задължава да приеме делото в завареното положение (т.е. с обвързаност от всички действия и пропуски на подпомаганата страна). Когато встъпилият не е носител на спорното право, той придобива качеството на процесуалния субституент на напусналата процеса главна страна, а когато встъпилият е носител на прехвърленото спорно право, напусналата процеса главна страна губи правото си на иск в качеството на процесуален субституент, а встъпилият придобива правото на иск по типичната си процесуална легитимация.

IV. ПРИВЛИЧАНЕ НА ПОДПОМАГАЩА СТРАНА

Привличане е включването на трето лице като подпомагача страна по искане на главна страна независимо и дори против волята на привличания. Главната страна привлича третото лице, когато то има право да встъпи, но се въздържа, защото се опасява, че изходът на делото може да е неблагоприятен за главната страна и то ще се окаже обвързано от силата на мотивите на постановеното решение. Както

встъпването е средство за защита на правото на встъпващия от неудачи при воденето на процеса от главната страна, така привличането е средство за повишаване на ефекта на защита на правото на главната страна в процеса с оспорващата правото ѝ насрещна страна, но също и средство тя да подчини третото лице на обвързващата сила на мотивите на едно неблагоприятно решение и така да подsigури защитата на регресното си право при предявяването му в един последващ процес. Това е причината купувачът да привлича продавача като трето лице помагач по предявения срещу него иск за евикция от лице, което се счита за действителен собственик на имота.²⁵ Това е причината и товарополучателят купувач да

²⁵ Търпи критика приетото в т. 36 ТР № 4/14.03.2016 по тълк. д. № 4/2014, ВКС, ОСГК, че действителният собственик има правен интерес да установи правото си на собственост както срещу приобретателя от неособственик, така и срещу неговия праводател, който с действията си фактически оспорва правото му. Не е аргумент в полза на тази теза, че съдебното решение би обвързало страните по еднакъв начин – насрещните от сила на пресъдено нещо, а тези на едната страна – от мотивите на решението. Това е вярно, обикновените другари са обвързани от силата на пресъдено нещо в отношенията с насрещната страна и от мотивите на решението във вътрешните си отношения по същия начин, както подпомагащата и подпомаганата страна, но процесуалното им положение и оттам процесуалните им възможности при воденето на делото са различни. Другарят не може да обжалва благоприятното решение срещу своя другар, дори ако насрещната страна не го обжалва; другарят не може да предяви обратен иск срещу друг другар; различен е режимът на разноските и др. По-съществено е, че евинцираният купувач не може да бъде лишен от възможността да предяви последиците от евикцията с обратен иск. Приеме ли се, че от волята на ищеца зависи в какво процесуално качество да участват страните в процеса, ще трябва да се приеме и че един другар може да предяви обратен иск срещу друг свой другар. Логическата грешка в решението е, че продавачът на чуждата вещь не е зачел правото на собственост на действителния собственик, но след разпоредителната сделка това право може да бъде релевантно оспорвано само от „приобретателя“ – той има право на иск, защото неговата правна сфера е засегната от спора за собственост. Правната сфера на прехвърлителя не е ангажирана към действителния собственик, а към тази на „приобретателя“.

привлече товародателя продавач като трето лице помагач по неговия иск срещу превозвача за обезщетение на вредите от повредите по товара.

Същите правоотношения, които обосновават интереса от встъпването, обосновават и интереса от привличането.

1. От това естество на привличането – по инициатива и в интерес на главната страна да преодолее въздържаността на третото лице да встъпи в процеса в защита на неговия интерес при напълно припокриване на приложното поле на двете процесуални фигури, произтичат приликите и разликите между тях. Третото лице встъпва, защото може и намира причина да иска да участва в процеса, а бива привлечено, също защото е могло, но то явно намира причина да не иска да встъпи.

Както встъпилият може да се дезинтересира и да преустанови фактически участието си в чуждия нему процес, което обаче няма да го освободи от обвързаност от решението, така и привлеченият може да заяви, че не желае да вземе или фактически да не участва в процеса, което също няма да го освободи от обвързаност от решението. Разликата в поведението на третото лице се заключава в това, че ако заяви изрично, че няма да участва, то не следва да се призовава повече и постановените решения не следва да му се съобщават; но ако не направи такова изрично волеизявление, то се призовава за съдебните заседания и постановените решения му се съобщават, когато не бъдат обявени в посочения от съда срок.²⁶ То може да обжалва всяко решение не само в интерес на страната, на която е избрало да помага, но и поради нарушение на неговото право на участие.

²⁶ При действието на стария ГПК съществуваше правилото на чл. 175, ал. 1, изр. 3, че „от третото лице зависи дали да встъпи или не в делото“. Тази разпоредба не е възпроизведена в новия ГПК, тъй като тя не показваше на третото лице ясно последиците от участието или неучастието му в делото. Съгласно установената тогава съдебна практика, третото лице се призоваваше за участие само ако изрично заяви, че желае това. С отпадането на тази разпоредба поведението на третото лице следва да се тълкува, както е посочено по-горе.

2. За разлика от встъпването, което е допустимо до приключване на съдебното дирене в първата инстанция, привличането е допустимо до приключването на първото заседание за разглеждане на делото по искане на ищеца и до изтичането на срока за отговор на исковата молба по искане на ответника (чл. 219, ал. 1 ГПК). Преклудирането на възможността за привличане на трето лице да помага става на по-ранен етап в първоинстанционното производство, за да се обезпечи възможността на привлечения да упражни пълноценно правото си на защита, без това да забавя производството по делото, но така, че главните страни да могат да преценят нуждата от привличане. Ищецът може да не е съзрял нуждата от помагач, преди да се запознае с отговора на исковата молба, затова той може да иска привличането при първата възможност след това – в първото заседание по делото^{27, 28}, докато ответникът узнава всичко за предмета на делото от преписа от исковата молба, затова той може да иска привличането с отговора на исковата молба. Възможността за встъпване на третото лице се преклудира по-късно, защото то преценява дали да встъпи и кога има смисъл за него. Гарантирането на възможността за реално участие в процеса на привлечения помагач е причината, поради която в чуждия процес може да встъпи всеки, който има интерес и желание за това, но не може да бъде привлечено лице, което няма постоянен адрес в Република България или живее в чужбина.²⁹

²⁷ В производството по търговски дела, в което размяната на книжа може да бъде двойна, първата възможност е с допълнителната искова молба.

²⁸ Когато срокът за извършване на някое процесуално действие е определен с провеждането на първото по делото заседание, това означава, че действието може да бъде извършено до приключването на съдебното дирене в това заседание, освен ако в закона е постановено друго, например в чл. 146, ал. 3, изр. 2 ГПК изрично е посочено, че ако след приемането на доклада по делото в изпълнение на предоставената им възможност страните не направят доказателствени искания, те губят възможността да направят това по-късно. Другите искания, ако бъдат уважени от съда, ще доведат до отлагане на делото и разглеждането му в следващо заседание.

²⁹ Не е необходимо третото лице да има местожителство (местоживее според българския превод на европейските регламенти) или

Искането за привличане на трето лице помагач не прекъсва давността за вземането на привличащата от привличаната страна. За прекъсване на давността е необходимо вземането да бъде предявено с иск – обратен или в отделно производство.

3. Искането за привличане на трето лице помагач трябва да бъде направено с писмена молба с преписи за третото лице и за насрещната страна. Изискването за тази форма не е уредено изрично, но то следва от необходимостта третото лице да узнае: 1) предмета на делото между главните страни, както е очертан от извършените от тях процесуални действия, съдържащи се в исковата молба или в исковата молба, допълненията към нея и в отговора на исковата молба и 2) искането за неговото привличане и на какво се основава то – какви отношения се твърди да съществуват между привличащия и привличания. Уредбата на формата на процесуалните действия в чл. 100 ГПК не може да се разбира в смисъл, че всички процесуални действия се извършват от страните устно само защото това се случва в съдебното заседание. Това е едно общо правило, което е неприложимо към всички възможни процесуални действия, които според изричната уредба в закона (съдебна спогодба) или поради правното им естество [предявяване на иск и отговор (заради преклузиите)] трябва да се извършват в писмена форма.³⁰ Това общо правило следва да бъде разбирано в смисъл, че извършените в

обичайно местопребиваване в чужбина, достатъчно е то да пребивава продължително време там, например: за да проведе продължително обучение или практика, да е изпратено в продължителна командировка или да помага на близък при отглеждането на дете или полагането на грижи за болен и др. Без значение е дали лицето живее в съседна или по-далечна държава, както и дали държавата, в която живее, е членка на ЕС. Забраната се основава на затрудняването на неговото реално участие в процеса, а не на проблеми с призоваването.

³⁰ Предявяването на иска и неговото последващо изменение и подаването на отговор по всички съединени иски след изтичането на съответния срок не може да бъдат извършени в устна форма. Съществува и съдебна практика в смисъл, че това може да стане в устна форма дори в отсъствието на насрещната страна.

писмена форма процесуални действия в съдебното заседание се огласяват.

Изложението показва, че няма причина да бъде въведено изискване за писмена форма на искането за встъпване. Встъпващият знае своите отношения с главните страни и ако е взел решение да встъпи в чуждия процес, очевидно той узнал и предмета на делото. Единственото, което трябва да узнаят главните страни, за да вземат становище по направеното искане, е съществуването на кое правоотношение обосновава интереса на третото лице да встъпи в техния процес, което няма пречка да стане в откритото заседание, в което те участват.

4. Съдът се произнася по привличането, след като е изчерпана възможността привличаният и главните страни да вземат становище по искането. Съдът конституира третото лице помагач, ако отношенията му с главна страна обосновават правен интерес от привличането. Отказът на съда да конституира третото лице като помагач подлежи на обжалване, защото презгражда участието на третото лице в процеса.

Привлеченият става страна в процеса с конституирането му от съда. От този момент той може да извършва всички процесуални действия по движението на делото, както ако беше встъпил по свое желание. Той няма интерес и не може да обжалва определението за неговото конституиране, тъй като то не го задължава да прави нищо, а ако неговите отношения с привляклата го страна имат различно правно естество или не съществуват, нищо от обвързващата сила на мотивите на решението не ще има правно значение за тяхното уреждане.

След конституирането му третото лице помагач не може да прекрати по своя воля участието си в процеса. То може фактически да не извърши никакви процесуални действия, но ще бъде обвързано от правните последици на постановеното съдебно решение. То може също да избере да подпомага с действията си не страната, която го е привлякла, а насрещната страна, но този негов избор не може да попречи на привличащия да предяви срещу него своя обратен иск.

Съдебната практика с основание приема, че действието на съдебното решение по отношение на третото лице зависи не от това на чия страна то е конституирано или е заявило, че ще помага, а от правното естество на правоотношението, което обосновава правния интерес от встъпването или привличането. От силата на пресъдено нещо третото лице може да бъде обвързано само по чуждия за него предмет на делото между главните страни, а от обвързващата сила на мотивите – само доколкото установеното има някакво значение за неговото правоотношение със съответната главна страна, което (правоотношение) е обосновало правния интерес от встъпването или привличането.³¹

5. Поради идентичността на процесуалноправното положение на встъпилото и на привлеченото трето лице помагач идентични са и всички особености на неговите процесуални правомощия и действието на съдебното решение в отношенията между него и главните страни.

V. ИСКОВА ЗАЩИТА НА ПРАВОТО НА ДЪРЖАВНА СОБСТВЕНОСТ

При действието на стария ГПК процесуална суброгация беше уредена и по отношение на държавните учреждения и предприятия, на които държавата беше предоставила за управление своите вещи държавна собственост. По тогавашната терминология на държавните учреждения беше предоставяно право на оперативно управление, а на държавните

³¹ Така Решение № 685/12.06.2000 по гр. г. № 1223/1999, ВКС, III ГО, в което се приема, че „определенията по чл. 174 и чл. 175, ал. 1 ГПК, с които е допуснато участие на едно и също трето лице на страната и на ищеца, и на ответника, нямат решаващо значение по отношение на процесуалното им качество. То се определя от действителното правно положение, т.е. от наличието на предпоставките за привличане или встъпване в процеса. Нарушението, свързано с неправилно конституиране на трети лица, не е съществено, тъй като не може да има негативни правни последици в същия или в друг процес“.

предприятия – право на стопанисване, които бяха третираны като ограничени вещни права. Така държавните учреждения и предприятия упражняваха чрез фактически действия правото на държавна собственост (като осъществяваха квазивладение, и така държавата упражняваше своето владение). Те извършваха и правни действия, като предявяваха иски за защита на правото си върху обекти, предоставени им за управление или стопанисване, тъй като бяха активно и пасивно процесуално легитимирани да защитават държавната собственост пред съда. Опасността държавата, като лишен от правото на иск собственик на спорната вещь, да бъде неотвратимо обвързана от решението по зле воден процес, беше компенсирана чрез служебното задължение на съда да я уведоми за всяко висящо дело с насрещна страна гражданин или недържавна организация и така да ѝ позволи да встъпи като контролираща страна по делото с надмощно процесуално положение³² по отношение процесуално

³² Надмощното процесуално положение на държавата се осъществяваше чрез правото на нейния представител да извършва всички процесуални действия, като при противоречие между неговите действия и тези на процесуалния субституент, се зачитат тези на пълномощника на държавата. Вж. т. 11 ППВС № 8/1979, съгласно което: „Макар държавният фонд на социалистическата собственост да е единен и неделим, легитимирани да осъществяват защита на общонародната собственост са организациите, на които е предоставено оперативното управление и стопанисване на имота и от името на които процесуални действия извършват техните ръководители съобразно устройствените им правила. Това следва от посочените нормативни разпоредби. Тази процесуална легитимация не изключва намесата и участието на Министерството на финансите по дела за държавна социалистическа собственост, поверена за оперативно управление на учреждения или предприятия. Държавата е заинтересована от техния изход. Ако нейна вещь бъде присъдена на гражданин или недържавна организация, ще се накърни фондът на държавната собственост. Държавата е заинтересована от изхода на всички дела от държавни учреждения с противна страна гражданин или недържавна организация. Изходът по тези дела косвено се отразява върху държавния бюджет. С оглед на това чл. 19 ГПК овластява Министерството на финансите да вземе участие като страна по дела, които се отнасят до основни средства, и задължава държавните учреждения

легитимираното да брани правото на държавна собственост държавно учреждение или предприятие (чл. 19 ГПК, отм.).

При действието на новия ГПК с премахването на процесуалната фигура на контролиращата страна с надмощно процесуално положение няма място за процесуална суброгация по исковете за защита на правото на държавна собственост. Нуждата от защита на държавната собственост обаче не е отпаднала. Държавата е титуляр на правото на държавна собственост (както публична, така и частна), но тя не може да я упражнява на практика (чрез фактически действия) освен чрез своите органи – държавните учреждения и държавните предприятия, на които тя е предоставена за управление или стопанисване и които в това им качество могат да я защитават от свое име пред съд, тъй като ППВС № 8/1979 не е изгубило своята приложимост в частта, в която постановява, че легитимирани да осъществяват защита на правото на държавна собственост са организациите, на които е предоставено оперативното управление или стопанисване на имота.³³

да го уведомяват за всички заведени от тях или против тях дела. То може да вземе участие в тези дела. Ако встъпи в делото, Министерството на финансите не е участник в спорното правоотношение. На него нищо не се присъжда и то не се осъжда, включително за разноски. Участието му е контролиращо за процесуалните действия на учреждениято или предприятието, което е страна по делото. В това си качество Министерството на финансите може да извършва всички процесуални действия, както и може да се противопоставя на процесуалните действия на контролираната страна и да ги обезсилва. В тези случаи не се прилага чл. 173 ГПК. Меродавно е становището на Министерството на финансите като представител на държавата“.

³³ Тази съдебна практика е следвана неотклонно и след приемането на новата ал. 3 на чл. 14 ЗДС (ДВ, бр. 87 от 2010 г.), съгласно която управлението върху обекти, имоти и вещи – държавна собственост, включва правото на ведомствата и юридическите лица на бюджетна издръжка да ги владеят, ползват и поддържат от името на държавата, за своя сметка и на своя отговорност. За правните проблеми, породени от тази разпоредба, вж. Калайджиев А. За правото на ведомствата и юридическите лица на бюджетна издръжка да управляват обекти, имоти и вещи – държавна собственост. Търговско право, 2021, 1 – 2. При всички несъвършенства на посочената уредба,

Правото на управление обаче може да съществува само ако е надлежно учредено върху вещ държавна собственост, така че неговата самостоятелна защита е неотделима от защитата на правото на държавна собственост.

Съществуват две процесуални възможности за осъществяване на пълноценна защита на правото на държавна собственост по исков ред.

Първата възможност, която се поддържа и в доктрината³⁴, е да се приеме, че когато предявява пред съд своето право на управление, държавното учреждение или предприятие действа като процесуален субституент на държавата, тъй като защитава нейното право на собственост. Тук суброгация няма, а е налице процесуално застъпничество и зато-

тя не отрича съществуването на правото на управление в патримониума на държавното учреждение (ведомство или юридическо лице на бюджетна издръжка – според терминологията на ЗДС) или предприятие, нито променят с нещо процесуалния ред за неговата гражданскоправна защита. Тази разпоредба не променя и съотношението между защитата на притежаваното от държавата право на собственост и защитата на произтичащото от него и притежавано от държавното учреждение или предприятие право на управление. Не може да се приеме, че уреденото в чл. 31, ал. 2 ГПК, чл. 26, ал. 7 ЗГ и чл. 24, ал. 12 ЗСПЗЗ представителство на държавата по дела с предмет имоти държавна собственост от министъра на регионалното развитие и благоустройството и от министъра на земеделието се конкурира или съвместява с представителството на министрите и ръководителите на другите ведомства, на които са предоставени имоти и вещи – държавна собственост по отношение на съответните министерства и други ведомства, тъй като те защитават различни права – министърът на регионалното развитие и благоустройството и министърът на земеделието са процесуално легитимирани да защитават правото на държавна собственост, а съответните министри и ръководителите на другите ведомства – предоставеното им право на управление.

³⁴ Вж. Сталев Ж., Мингова А., Попова В., Стамболиев О. и Иванова Р. Българско гражданско процесуално право. 10. прераб. и доп. изд., второ по действащия ГПК. София: Сиела, 2020, посочената там съдебна практика, § 78, I, 1, в, стр. 377 – 384, както и Определение № 2703/27.09.2023 по ч.зр.г. № 3082/2023, ВКС, I ГО и Решение № 60083/02.08.2021 по зр.г. № 3632/2020, ВКС, I ГО.

ва държавата задължително трябва да бъде конституирана като съищец по делото.

Предимство на това обяснение е, че предмет на делото става правото на държавна собственост и в делото участват както титулярят на правото на управление, така и титулярят на правото на собственост, които поради това са обвързани от постановеното решение. Недостатъците на това обяснение са поне пет: 1) правото на управление е предмет на решението, но не става ясно, как това се постига, без то да е било предмет на делото; 2) защо процесуалният застъпник иска присъждане и осъждане в своя полза, а не в полза на носителя на правото, както е при всички други случаи на процесуално застъпничество; 3) процесуалното застъпничество е форма на активна защита на чуждото право – то е възможно само на страната на ищеца, докато съвместното участие на държавата и на титуляря на правото на управление е не по-малко наложително при защитата на правото на държавна собственост като ответници по предявен иск; 4) процесуалното застъпничество обяснява задължителното привличане на държавата, когато ищец е титулярят на правото на управление, но не обяснява необходимостта той да бъде привлечен, когато ищец е държавата (и тя ли е процесуален застъпник на титуляря на правото на управление), нито конституирането на двамата, когато частно лице предявява иск за защита на собствеността срещу единия от тях и 5) процесуалният субституент и титулярят на спорното право са необходими другари, поради което решението неизбежно е еднакво за тях. При процесуалното застъпничество те са и задължителни другари, но докато правото на управление е невъзможно да съществува, без да съществува държавната собственост, обратното не е така – държавната собственост може да съществува, а претендираното право на управление – не, защото не е надлежно учредено, отнето е или е погасено на друго основание.

Другата възможност е да се приеме, че държавното учреждение или предприятие предявява с иск предоставеното му право на управление, т.е. неговата процесуална легитимация е типична. Процесуална субституция няма. Съществува-

нето на предявеното право обаче зависи от съществуването на правото на държавна собственост. Правото на управление обаче не може да съществува самостоятелно, както другите ограничени вещни права – те продължават да съществуват и след промяна на собственика, докато то не може да надживее правото на собственост на държавата – при реституция се погасяват и двете. За да се установи съществуването на правото на управление или стопанисване, ищецът би трябвало да уведомява за всяко производство съответния министър с компетентност да защитава пред съда правото на държавна собственост, за да може той да прецени дали да встъпи във висящия процес като подпомагаща страна. Разбира се, няма пречка държавното учреждение или предприятие да привлече държавата, представлявана от съответния министър, като трето лице помагач.

Същото се отнася и за държавата, когато тя чрез министъра на регионалното развитие и благоустройството (чл. 31, ГПК), областен управител или друг свой представителен орган предяви иск за защита на своето право на собственост. Тя също може, когато прецени, че това е наложително, да привлече като трето лице помагач държавното учреждение или предприятие, на което съответната вещ е предоставена за управление или стопанисване.

Същото важи и когато частноправен субект предяви иск за защита на собствеността срещу държавата или срещу държавното учреждение или предприятие, на което е предоставено правото на управление или стопанисване. В тези случаи той няма задължението да предяви иска срещу титулярите на правото на собственост и на правото на управление, но ответникът (този, срещу когото частноправният субект е предявил иска) – държавата, съответно държавното учреждение или предприятие, могат да привлечат другия заинтересуван от правото на държавна собственост като трето лице помагач.³⁵

³⁵ Извън предмета на изложението са материалноправните въпроси за отношенията между държавата и държавните учреждения и предприятия, на които е предоставено правото на управление или стопанисване, съответно кой има интерес от установяването на правото

Основно предимство на това обяснение е, че правото на държавна собственост остава извън предмета на делото, когато ищец е държавното учреждение или предприятие, а правото на управление или стопанисване остава извън предмета на делото, когато ищец е държавата; което се компенсира от участието в делото както на титуляря на правото на управление или стопанисване, така и на титуляря на правото на собственост, които поради това са обвързани от мотивите на постановеното с тяхно участие решение, макар едното право да е извън предмета на делото и извън диспозитива решението. Другите предимства на това обяснение са, че: 1) предмет на делото и оттам на решението е непосредствено защитаваното право – правото на собственост, когато главна страна е държавата, съответно правото на управление или стопанисване, когато главна страна е титулярят на това право; 2) главната страна иска присъждане и осъждане в своя полза; 3) възможността за участие, макар и в различни качества, на държавата и на титуляря на правото на управление при защитата на правото на държавна собственост е осигурена както на страната на ищеца, така и на страната на ответника и 4) след като съдът по иск за защита на правото на държавна собственост е освободен от задължението да уведомява държавата за всяко висящо дело с насрещна страна гражданин или недържавна организация, уведомяването на другия титуляр е отговорност на този от тях, който е конституиран като главна страна, и ако другият титуляр не встъпи по своя инициатива или не бъде привлечен, той ще бъде затруднен при лошо водене на делото да защити правото си в последващ процес, но няма да бъде обвързан от правните последици на постановеното без негово участие съдебно решение.

Извеждането на двете процесуални възможности от разпоредбите на действащото законодателство е значително затруднено поради съдържаща се в него непрецизна правна уредба. Според новата ал. 3 на чл. 14 ЗДС (ДВ, бр. 87 от

на собственост, от владението или държането, от определянето на границите и от защитата от посегателства, които не нарушават владението.

2010 г.) управлението върху обекти, имоти и вещи – държавна собственост, включва правото на ведомствата и юридическите лица на бюджетна издръжка да ги владеят, ползват и поддържат от името на държавата, за своя сметка и на своя отговорност, което означава, че те би трябвало да действат от чуждо име, т.е. като представители. А това, разбирано буквално, ги поставя в коренно различно отношение – правото на иск принадлежи на представлявания и той може да се разпорежда както с иска, така и с предмета на делото, без оглед волята на представителя, докато при процесуалната субституция правото на иск е на процесуалния застъпник, т.е. с иска може да се разпорежда само той, а с предмета на делото – титулярят на спорното право. Отделно стои въпросът дали фактически действия могат да се извършват от чужда име.³⁶

При всички несъвършенства на материалноправната уредба, тя не отрича съществуването на правото на управление в патримониума на държавното учреждение или предприятието³⁷ (ведомство или юридическо лице на бюджетна издръжка – според терминологията на ЗДС), нито променя с нещо процесуалния ред за неговата гражданскоправна защита. Тази разпоредба не променя и съотношението между защитата на притежаваното от държавата право на собственост и защитата на произтичащото от него и притежавано от държавното учреждение или предприятие право на управление или стопанисване. Не може да се приеме, че уреденото в чл. 31, ал. 2 ГПК, чл. 26, ал. 7 ЗГ и чл. 24, ал. 12 ЗСПЗЗ представителство на държавата (като собственик) по дела с предмет имоти държавна собственост от министъра на регионалното развитие и благоустройството и от министъра на земеделието се кон-

³⁶ За правните проблеми, породени от тази разпоредба, вж. Калайджиев А. За правото на ведомствата и юридическите лица на бюджетна издръжка да управляват обекти, имоти и вещи – държавна собственост. Търговско право, 2021, № 1 – 2.

³⁷ ЗДС не урежда правото на стопанисване, предоставено от държавата на държавните предприятия, което (за разлика от правото на управление на държавните учреждения) включва правото на разпореждане със средствата за производство и с произведената продукция.

курира или съвместява с представителството на министрите и ръководителите на другите ведомства по отношение на съответните министерства и други ведомства (като титуляри на правото на управление), тъй като те защитават различни права – министърът на регионалното развитие и благоустройството и министърът на земеделието са процесуално легитимирани да защитават правото на държавна собственост, а съответните министри и ръководителите на другите ведомства – предоставеното им право на управление.³⁸

Изложеното показва, че съществуването на контролираща страна с надмощно процесуално положение се компенсира напълно от възможността за привличане на държавата или държавното учреждение или предприятие, на което е предоставено управлението на спорната вещ. Разликата между старата и новата уредба е, че с отпадането на служебното задължение на съда да уведомява държавата за всяко висящо производство с предмет право на собственост върху вещ, която се претендира да е държавна собственост, отговорността да направи това остава да тежи изцяло върху държавата в лицето на съответните министри с компетентност да защитава пред съда правото на държавна собственост и на държавните учреждения и предприятия, на които тя е предоставена за управление или стопанисване.

Не може да бъде споделено поддържаното в доктрината и част от съдебната практика разбиране, че при действието на новия ГПК силата на пресъдено нещо на решението по иск за защита на правото на собственост, воден от или срещу държавно учреждение или предприятие, на което е предоставено управлението или стопанисването на спорната вещ, се разпростира и по отношение на държавата – собственик на вещта, на основание съществуващо необходимо другарство между участвалото в процеса държавно учреждение или предприятие – титуляр на правото на управление или стопанисване на спорната вещ, и неучаствалата в процеса държава – титуляр на правото на държавна собственост. В случая необходимото другарство

³⁸ За обратното вж. Определение № 2703/27.09.2023 по ч.зр.д. № 3082/2023, ВКС, I ГО.

се извежда от наложителността решението по спора да бъде еднакво спрямо всички, а необходимостта държавата да бъде конституирана като главна страна в процеса – от уредбата на процесуалното застъпничество – чл. 26, ал. 4 ГПК; което ще рече, че при действието на стария ГПК процесуалната защита на правото на държавна собственост се е осъществявала чрез процесуална суброгация, а сега – чрез процесуално застъпничество. Тази теза не отчита две обстоятелства: Първото е, че правото на управление или стопанисване е различно от правото на държавна собственост (иначе няма как първото да произлезе от второто), т.е. няма място за процесуално застъпничество, тъй като процесуалният застъпник предявява от свое име иск за защита на чуждо материално право; а в случая държавното учреждение или предприятие търси защита на своето материално право на управление или стопанисване, а държавата – на своето материално право на собственост. Правото на управление или стопанисване възниква от различен фактически състав в сравнение с правото на държавна собственост и не е изключено правото на държавна собственост да съществува (защото правопораждащият го фактически състав е осъществен), а правото на управление или стопанисване да не е възникнало (защото правопораждащият го фактически състав не е осъществен) или да е погасено, т.е. да не съществува (защото е осъществен правопогасяващ го фактически състав). Второто обстоятелство е, че процесуалното застъпничество е възможно само на страната на ищеца, докато участието на държавата наред с държавните учреждения и предприятия трябва да има място и когато трети лица предявяват искове за защита на правото на собственост, което считат за свое, и ги насочват срещу държавните учреждения и предприятия. Трябва да има място и участието на държавните учреждения и предприятия, на които е предоставено правото на управление или стопанисване по делата, водени от и срещу държавата, които имат за предмет правото на държавна собственост.

На прав път е съдебната практика, която отрежда на държавата процесуалното положение на трето лице помагач по предявените искове за защита на собствеността от и

срещу държавните учреждения и предприятия. Тази практика има и предимството да признава интереса на държавното учреждение или предприятието да участва като трето лице помагач по искове за защита на правото на държавна собственост, предявени както от, така и срещу държавата, и съответства на обстоятелството, че двете защитавани права са различни – право на собственост и право на управление или на стопанисване, което означава, че държавата няма право на иск за защита на правото на управление или на стопанисване, но е заинтересована да участва в процеса на неговата защита, както и че държавното учреждение или предприятие не е титуляр на правото на държавна собственост, но е заинтересовано да участва в процеса на неговата защита. Именно лицата, които нямат право на иск, но имат интерес да помагат на една от главните страни да постигне благоприятно за нея решение, могат да встъпват или да бъдат привлечани да участват в чужд процес като трети лица помагачи.

Това разрешение има и предимството да обясни, защо неучаствалото като помагач в чуждия процес трето лице може и да търпи затруднения при защита на своите права в резултат на това, че не е встъпило или не е било привлечено да помага в чуждия процес, но няма да е обвързано нито от силата на пресъдено нещо, нито от мотивите на съдебно решение, постановено в чуждия нему процес, тъй като то не е могло да влияе на неговото съдържание.

VI. ПРИВЛИЧАНЕ НА ЛИЦЕ СЪС САМОСТОЯТЕЛНИ ПРАВА

1. Когато различни лица претендират да са титуляри на едно и също вземане и единият от тях го предявява с иск, а длъжникът не е сигурен кому дължи изпълнение, той е изложен на риска да плати зле (на привидния кредитор), което би го принудило след това да плати втори път – вече надлежно на действителния кредитор. По предявения срещу него осъдителен иск длъжникът не може да се брани с възражения, черпени от отношенията между претендиращите кредитори, защото техните правоотношения са чужди за него. Претен-

диращите кредитори може да са реорганизирани търговски дружества, наследници по закон, завещание или завет на първоначалния кредитор, някои от които може да са недостойни, да са се отказали от наследство, завещателният акт да е нищожен и др. Те могат да бъдат също праводател и правопримник един на друг, например цедент и цесионер.

С цел да се предпази от опасността да бъде осъден от друг кредитор да плати повторно, длъжникът може да вложи на основание чл. 97 ЗЗД претендираната сума или вещь по указание на съда³⁹ и привлече другия или другите претенденти за участие в процеса, за да се реши спорът кой от тях е действителен носител на вземането.

С влагането на сумата или вещта ответникът се освобождава от участие в делото. Когато той е направил искането за привлечане с отговора на исковата молба и е вложил сумата или вещта по указание на съда, той не отговаря за разноските по делото.

2. Съдът конституира посочения или посочените претенденти, които претендират цялото вземане или част от него, след като длъжникът представи доказателства за влагането на сумата или вещта съгласно дадените указания и така докаже основанието за прекратяване на неговото участие в делото. Конкуриращите кредитори обаче не стават помагачи на прекратилia участието си ответник. Ако се отзове на привлечането, всеки от привлечените претенденти за някаква част или за цялото вземане става едновременно ответник по установителния иск за вземането на първоначалния ищец и другите отзовали се претенденти и ищец – по своите искове за вземането или част от него срещу първоначалния ищец и другите отзовали се претенденти. Предметът на делото се запазва – предявеното от първоначалния ищец вземане; но само неговото установяване, тъй като дължимото е вложено на разпореждане на

³⁹ На практика чл. 97, ал. 1, изр. 2 ЗЗД не се прилага за освобождаването от парично задължение при забава на кредитора, затова влагането на претендираната сума става по специалната сметка на съда, която е предназначена за внасянето на парични гаранции.

действителния кредитор, както бъде определен от съда. Отзовалите се отговарят по този иск, но същевременно с това всеки от тях претендира цялото или част от същото вземане, което ги прави ищци за това, което претендират. Участието им като подпомагаща страна е изключено, тъй като всеки от тях има право на иск, а и участието на ответника е прекратено, така че няма кого да подпомагат.

3. Съдебното решение няма да има осъдителен диспозитив, с него съдът ще овласти правоимащия или правоимашите да получат дължимото от вложената престация. Не е необходимо съдът да отхвърля с изрични диспозитиви неоснователните и частично неоснователните установителни иски, защото с овластяването той фактически изчерпва предмета на делото освен вложеното по указание на съда няма нищо друго за получаване. Като постановява кой какво да получи до изчерпване на наличното, няма нужда съдът изрично да отхвърля заявените претенции в останалата част.

Така постановеното решение ще има сила на пресъдено нещо по исковете на всички отзовали се претенденти за части или цялото вземане, защото те са мълчаливо отхвърлени в останалата неуважена част.⁴⁰

Ако никой от привлечените не се отзове, спорът ще бъде изчерпан и делото следва да бъде прекратено, като съдът овласти ищеца да получи вложената престация.

Така постановеното решение няма да има сила на пресъдено нещо по отношение на привлечените, но неотзовали се претенденти за вземането, тъй като те не са предявили своите иски, нито срещу тях са били предявени отрицателни

⁴⁰ Ако в едно решение съдът е уважил предявения иск частично по съображенията в изложените мотиви към него, но не е постановил отхвърлителен диспозитив за неуважената част, по следващ иск от същия кредитор за неуважената част от претендираното вземане съдът ще зачете силата на пресъдено нещо на предходното решение, независимо от това дали липсващият отхвърлителен диспозитив е добавен по реда на поправката на явна фактическа грешка, или изяснен от постановено последващо тълкуване на решението.

установителни искове, които да са били разгледани от съда. По-късно те могат да предявят своите искове срещу длъжника, но длъжникът ще разполага с неопровержимо доказателство, че се е освободил от задължението, като е вложил дължимото на разположение на надлежния кредитор и добросъвестно е направил всичко възможно да го уведоми за влагането (чл. 97 ЗЗД⁴¹).

Ако длъжникът пропусне да привлече някого от претендентите за вземането, който поради това не е узнал за делото и не е встъпил главно, той може да предяви своя осъдителен иск срещу длъжника в отделно производство, в което длъжникът няма да може да му противопостави успешно възражението, че с влагането на дължимото се е освободил от дълга, защото вложеното е било на разположение на ненадлежни кредитори. Това е зле извършено плащане и ако претендентът бъде признат за действителен титуляр на вземането, длъжникът ще бъде осъден да плати втори път – вече на надлежния кредитор.

Когато длъжникът не е готов да плати претендируания дълг и не вложи дължимото по указание на съда (защото не разполага с дължимото или оспорва задължението си), разглеждането на делото продължава, но всеки от другите претенденти за вземането или за част от него могат да встъпят главно (чл. 225 ГПК).

VII. ГЛАВНО ВСТЪПВАНЕ

1. Когато кредиторът не получава дължимото доброволно изпълнение (длъжникът не плаща дължимата сума или държателят или владелецът не връща дължимата вещ), той е принуден да предяви правото си с осъдителен иск срещу длъжника; но ако и трето лице (привиден кредитор) претендира същото притежание, действителният кредитор ще е фактически затруднен да реализира правото си. Когато привидният кредитор е предявил иск срещу длъжника, действителният кредитор може да встъпи в чуждия процес, за да защити своето право. Встъпване-

⁴¹ В този случай забавата на кредитора следва от неотзоваването му на отправената от съда покана.

то е главно, защото се осъществява в защита на свое право, т.е. главно встъпващият упражнява своето право на иск срещу първоначалните страни, като иска осъждане на ответника – длъжник (осъдителен иск), и признаване на вземането му по отношение на първоначалния ищец – привиден кредитор (положителен установителен иск). Така той прави главните страни другари, защото новият предмет на делото е неговото вземане, макар исканата защита срещу първоначалните страни да е с различен интензитет (установяване по отношение на първоначалния ищец и осъждане по отношение на първоначалния ответник). По силата на встъпването действителният кредитор придобива и процесуалното положение на помагач на първоначалния ответник, защото има интерес да бъде отхвърлен предявеният срещу него първоначален иск. Така той може да води процеса и при бездействието на първоначалния ответник.

Ако възможността за главно встъпване е преклудирана, кредиторът може да предяви осъдителния иск срещу длъжника и установителния иск срещу привидния кредитор в отделен процес и да поиска за тяхното обезпечаване спиране на изпълнението на евентуално положително решение по делото между тях. Ако действителният кредитор не знае за делото между другия претендент за вземането и длъжника и срещне претенцията му в изпълнителния процес, той може да защити правото си с иска по чл. 464 ГПК. А ако привидният кредитор вече е получил изпълнение (вещта му е предадена) или длъжникът е претърпял изпълнение и вече не разполага с друго секвестрируемо имущество, за да плати втори път, кредиторът може да предяви иск по чл. 75, ал. 2, изр. 2 ЗЗД за предаване на полученото от привидния кредитор, тъй като силата на пресъдено нещо на решението по воденото между тях дело не може да му бъде противопоставена.

2. Главното встъпване може да бъде осъществено по висящо дело до приключването на съдебното дирене пред първоинстанционния съд.

Исковите срещу първоначалните страни трябва да бъдат предявени с обща искова молба. Тя е подсъдна на съда по висящо-

то дело, който е компетентен да я разгледа поради връзката между делата. Евентуалните нередовности на исковата молба трябва да бъдат отстранени своевременно по указания на съда, а тя се предявява в съдебното заседание, в което ще приключи съдебното дирене, нередовностите трябва да бъдат отстранени преди неговото приключване. Ако те не бъдат отстранени дотогава, исковата молба се разглежда в отделно производство. Тя ще бъде разгледана в отделно производство също, ако първоначалният иск е или стане недопустим (т.е. съдът е бил надлежно сезиран или бъде десезиран с оттегляне, отказ от иска или съдебна спогодба) и производството по първоначалния иск бъде прекратено. Прекратяването на производството по първоначалния иск не може да повлияе на сезиращия ефект на предявените с общата искова молба нови искове и на задължението на съда да ги разгледа и реши по същество.

Главно встъпващият става страна по делото с предявяването на исковата молба. Съдът, който проверява редовността на исковата молба, допустимостта на предявените искове и на встъпването, само констатира това. Ако той е надлежно сезиран, преписи от исковата молба следва да бъдат връчени на първоначалните страни и да им бъде предоставена възможност да подадат писмен отговор в едномесечен срок, което би наложило изясняване на новите искове от фактическа и правна страна, допълване на доклада по делото и събиране на съответните доказателства, което неизбежно ще продължи съдебното дирене.

Предявените с общата искова молба самостоятелни права трябва да са върху предмета на спора или върху част от него.⁴² Без правно значение е основанието, от което произтичат тези права – то може да е и правоприемство⁴³ между креди-

⁴² Разбира се, няма пречка общата искова молба да надхвърли предмета на спора, ако първоначалният иск е за част от дължимата престация, или например ако е само за главницата, но не и за изтеклите лихви. Общата искова молба не може да въведе спор по друг предмет, който няма връзка с първоначалния.

⁴³ Правоприемството трябва да е станало преди процеса, защото ако то стане при висящност на делото, ще доведе до приемство в проце-

торите – например при цесия. Едни и същи правоотношения обосновават както главното встъпване, така и привличането на трето лице със самостоятелни права. Разликата е само в инициативата. В единия случай тя е на готовия да изпълни и вложил престацията по указание на съда длъжник, а във втория – претендиращият титулярство на вземането (или на част от него) друг кредитор.

За допустимостта на главното встъпване е без значение видът на търсената защита по първоначалния иск, то е допустимо и по конститутивен иск.

Съдът се произнася по главното встъпване с определение, което подлежи на обжалване, ако го отхвърля⁴⁴, защото така се презгражда не само разглеждането на новите искове, но и подпомагането на първоначалния ответник от главно встъпилия.

3. Разглеждането на трите иска става в общо производство. Ако главното встъпване е осъществено преди провеждането на първото по делото заседание, подготовката на делото за разглеждане трябва да бъде проведена преди и в това заседание, като докладът по делото включва всичко необходимо за разглеждането на трите иска, в това число събирането на всички относими и допустими доказателства. Ако встъпването е осъществено по-късно, разглеждането на първоначалния иск трябва да изчака подготовката на новите искове за разглеждане. Съединените искове са различни и постановените решения по тях може да бъдат различни, но безпротиворечиви.

От несъвместимостта на заявените претенции следва, че ако една от тях е уважена, другата следва да бъде отхвърлена, но тъй като само тези искове са несъвместими, е възможно обратното – и двамата кредитори може да са привидни, което ще наложи отхвърлянето на всички искове. Възможно е също положителният установителен иск срещу първоначалния ищец да бъде уважен, а осъдителният срещу първоначал-

са, когато прехвърлянето е по силата на публичноправен акт, или до процесуална субституция, когато прехвърлянето е станало по волята на прехвърлителя.

⁴⁴ Така т. 96 ТР № 1/09,12,2013 по тълк.г. № 1/2013, ВКС, ОСГТК.

ния ответник – отхвърлен, защото ответникът е направил основателно възражение за прихващане или има облигационно основание да гържи имота.

4. Постановеното решение по първоначалния иск ще обвърже със сила на пресъдено нещо първоначалните страни, но също и главно встъпилия в отношенията му с първоначалния ищец, защото първият има процесуалното качество на помагач на насрещната страна – първоначалния ответник; а в отношенията между главно встъпилия и първоначалния ответник ще важи обвързващата сила на мотивите. Постановеното решение по присъединените нови иски ще обвърже със сила на пресъдено нещо само страните по тях.

Процесуалното положение на главно встъпилия на трето лице помагач на първоначалния ответник му позволява да обжалва решението, с което се уважава първоначалният иск, дори първоначалният ответник да не го обжалва. Така той ще направи възможно уважаването на неговия установителен иск срещу първоначалния ищец или ще избегне противоречивото им разрешаване, ако решението срещу първоначалния ответник би влязло в сила поради необжалването му. Целта на главното встъпване е да бъде избегната конкуренцията на друг възискател при принудителното изпълнение на благоприятното за действителния кредитор съдебно решение.

VIII. УЧАСТИЕ НА ПРОКУРОРА В ИСКОВИЯ ПРОЦЕС

1. Прокурорът може да участва в исковия процес в три различни качества:

– Като органен представител на главна страна с типична процесуална легитимация – когато прокуратурата като държавно учреждение или нейно процесуално правоспособно поделение участва в гражданския оборот и притежава право на иск, защото нейната правна сфера е засегната от правен спор, произтичащ от гражданско правоотношение. Такива са трудовите спорове, споровете, произтичащи от договори за предоставяне на стоки и услуги и други договори, неосновател-

но обогатяване, деликт или гестия. В тези случаи страна е прокуратурата, а не прокурорът. Той я представлява в длъжностното си качество и упражнява нейните права на страна от нейно име. Това участие на прокуратурата в процеса се основава на чл. 26, ал. 1 ГПК, а участието на прокурора – на основание чл. 30, ал. 1 ГПК. Затова в тези производства прокуратурата дължи съдебни такси, може да се представлява и от договорен представител – юрисконсулт или адвокат; дължи и ѝ се дължат разноски (чл. 78, ал. 11 ГПК не се прилага).

– Като процесуален субституент на държавата с нетипична процесуална легитимация – когато по силата на закона прокуратурата отговаря по исковете за ангажиране на отговорността на държавата за вредите, причинени на частни лица от поведението на нейни (на държавата) органи и длъжностни лица. В тези случаи страна е прокуратурата, а не прокурорът. Той е неин орган и я представлява в длъжностното си качество, като упражнява нейните права на страна от нейно име. Това участие на прокуратурата в процеса се основава на чл. 26, ал. 2 ГПК, а участието на прокурора – на основание чл. 30, ал. 1 ГПК. Затова в тези производства прокуратурата дължи и ѝ се дължат разноски (чл. 78, ал. 11 ГПК не се прилага); но не дължи съдебни такси, защото действа в публичното си качество и като осъществяващ правомощията си държавен орган може да действа чрез прокурор от прокуратурата при съответния съд, но не и чрез процесуален представител по пълномощие – юрисконсулт или адвокат.

– Като държавен орган, овластен по силата на закона да предявява искове и да участва в производства в защита на значим обществен интерес или в интерес на лица, които се нуждаят от специална закрила. В тези случаи страна в процеса е държавата, а прокурорът участва „с права на страна“. Това участие на прокуратурата в процеса се основава на чл. 26, ал. 3 ГПК⁴⁵. За-

⁴⁵ Член 26, ал. 3 ГПК има своето систематично място в Част първа „Общи правила“, Глава пета „Страни. Представителство“ и урежда участието на прокурора не само в исковото производство, но и в другите производства. Неговото участие е по-широко в охранителните производства.

това в тези производства не прокурорът, а държавата дължи и ѝ се дължат разноски (чл. 78, ал. 11 ГПК). В тях прокурорът не дължи съдебни такси, защото действа в публичното си качество. Като осъществяващ правомощията си държавен орган прокурорът при съответния съд не може да действа чрез процесуален представител по пълномощие – юрисконсулт или адвокат.

2. При установения тоталитарен режим на управление след края на Втората световна война в България прокурорът разполагаше с широката възможност да участва в граждански дела, която се основаваше на господството на обществения интерес в частните отношения.⁴⁶ Тогава той можеше: 1) да предявява иск както права на държавата, така и на социалистически организации (стопански предприятия и организации с нестопанска цел) и на граждани в защита на техния интерес и 2) да встъпва, да дава заключения във висящи производства по граждански дела и да обжалва постановените актове, като действа не в интерес на някоя от страните, а в защита на законността.

Съгласно чл. 127, т. 6 от действащата Конституция (приишна т. 4, ДВ, бр. 27 от 2006 г., изм., бр. 106 от 2023 г.) освен по наказателните дела от общ характер, в предвидените със закон случаи прокурорът може участва и в други дела в защита на значим обществен интерес или в интерес на лица, които се нуждаят от специална закрила.

3. Гражданският процесуален закон (чл. 26, ал. 3 ГПК) позволява прокурорът да участва в производството с права на страна в предвидените от закон случаи.

3.1. Когато прокурорът предявява иски в защита на обществен интерес, той не е процесуален застъпник. Неговите иски за унищожаване на брака са насочени срещу двамата съпрузи. Те не се предявяват в интерес на единия от тях (чл. 47, ал. 1, т. 4 СК), нито в интерес на съпруга от първия брак, когато основаниято за унищожаемост е двубрачие (чл. 47, ал. 1, т. 3 СК).

⁴⁶ Вж. Сталев, Ж. Българско гражданско процесуално право. София: Наука и изкуство, 1988, § 85, стр. 352 – 357.

Искът на прокурора за поставяне на неспособен да се грижи за работите си поради слабоумие или душевна болест, макар и мотивиран от интереса на неспособния да бъде защитен, също не е акт на процесуално застъпничество, тъй като той се предявява срещу претендиращия да е неспособен. Същото важи и за исковите по чл. 133 СК за ограничаване или лишаване от родителски права, те също са мотивирани от интереса на децата, но правомощието на прокурора се основава на обществения интерес от тази защита. Затова те се предявяват срещу съответния родител, а децата могат да участват в процеса с правата по Закона за закрила на детето.

Не са акт на процесуално застъпничество и исковите на прокурора:

- по чл. 552, ал. 1 ГПК да бъде отменено или изменено решението за обявяването на отсъствието или смъртта на лице, ако се установи, че то е живо или точната дата на смъртта се различава от посочената в решението, които се насочват срещу лицата, които черпят права от установяването;

- по чл. 537, ал. 3 ГПК да бъде отменен (обезсилен) нотариален или друг охранителен акт, постановен в нарушение на закона, които се насочват срещу лицата, които черпят права от акта;

- по чл. 604 ГПК за установяване на недопустимост или нищожност на вписването или несъществуване на вписаното обстоятелство в първичен регистър на юридически лица⁴⁷, които се предявяват срещу лицето, за което се отнася вписаното обстоятелство;

- по чл. 70, ал. 2 ТЗ за обявяване на търговското дружество за недействително, по чл. 155, т. 2 ТЗ за прекратяването на търговското дружество, когато дейността му противоречи

⁴⁷ Първични регистри за юридически лица са тези, които са публични и в които вписванията имат конститутивно и/или оповестително действие и имат описаното в чл. 599 ГПК действие. Такива регистри се водят от съда (такъв е например регистърът на политическите партии) и от държавната администрация (такъв е например търговският регистър). Вторични са регистрите, които възпроизвеждат информация от първичните регистри, такъв е например Регистър БУЛАСТАТ.

на закона, по чл. 155, т. 3 ТЗ, когато в продължение на три и повече месеца търговското дружество няма вписан управител, които се предявяват срещу търговското дружество;

- по чл. 252, ал. 1, т. 4 ТЗ за прекратяване на дружество, което преследва забранени от закона цели;

- по чл. 252, ал. 1, т. 5 ТЗ за прекратяване на дружество, когато чистата стойност на неговото имущество чл. 247а, ал. 2 спадне под размера на вписания капитал, ако в срок от една година общото събрание не вземе решение за намаляване на капитала, за преобразуване или прекратяване;

- по чл. 252, ал. 1, т. 6 ТЗ за прекратяване на дружество, ако в продължение на 6 месеца броят на членовете на съвет на дружеството е по-малък от предвидения в закона минимум;

- по чл. 260ю, ал. 2 ТЗ за прекратяване на дружество, ако то не бъде преобразувано в срок до края на финансовата година, следваща редовното годишно общо събрание и други.

Когато прокурорът участва в гражданския процес с права на страна, той обвързва държавата и насрещната страна от правните последици на решението по делото, като за производството такси не се дължат (те се възлагат на ответника при неблагоприятен за него изход на делото), а разноски дължи и за разноски отговаря държавата, така както разноски дължи и за разноски отговаря ответникът.

След като не е титуляр на спорното право, предмет на делото, прокурорът не може да се разпорежда с него.

3.2. По действащото право няма уреден случай, позволяващ на прокурора да предяви от свое име чуждо право пред съд в защита на частен интерес, но ако такава възможност бъде уредена в закона, той – прокурорът, би приел качеството на процесуален застъпник – качество, различно от това на прокуратурата като ответник по искове по ЗОДОВ. При исковете по ЗОДОВ имаме процесуална субституция, но във формата на процесуална суброгация, докато при овластяване на прокурора да предявява с искове чуждо право, формата е на процесуално застъпничество.

В такъв случай участието на прокурора няма да се основава на чл. 26, ал. 3 ГПК и той няма да е „с права на страна“, а ще

е главна страна със свое право на иск, което може да се упражнява от прокурор при съответния съд. Като осъществяващ правомощията си държавен орган прокурорът при съответния съд не може да действа чрез процесуален представител по пълномощие – юрисконсулт или адвокат.

3.3. Участието на прокурора в чужд исков процес може да приеме и формата на встъпване в чужд исков процес⁴⁸, в който той не е призван да действа не в интерес на някоя от страните, а в защита на законността. Когато законът постановява, че в производството по определени иски участва прокурор: за поставяне под запрещение и отмяна на запрещението (чл. 336, ал. 3 ГПК, вж. и чл. 340, ал. 1 ГПК) и за ангажиране на отговорността на държавата за вредите, причинени на частни лица от поведението на нейни (на държавата) органи и длъжностни лица (чл. 10, ал. 1 ЗОДОВ), той участва в тези производства с правото на страна (чл. 26, ал. 3 ГПК). Неговото участие в тези производства е задължително. В тези производства прокурорът участва с правата на страна, защото страна той не е – нито подпомагаща (той не встъпва, за да помага на едната страна срещу другата), нито контролираща (той няма надмощно процесуално положение нито по отношение на ищеца, който претендира да е пострадал от деликта, нито на ответника като процесуален субституент на държавата, чиято деликтна отговорност се претендира). В тези случаи прокурорът е участник в производството с права на страна⁴⁹ и затова не може да

⁴⁸ Участието на прокурора чрез даването на заключения и обжалването на постановените актове като отделни форми на участие имаше място, когато той можеше да участва в чужд исков процес по своя преценка. Тогава той може да прецени също и кога и как да се включи в чуждия висящ исков процес. Разбира се, тогава участието не беше произволен акт, а се основаваше на обществения интерес от защита на социалистическата законност, която отразяваше господството на обществения интерес в частните отношения.

⁴⁹ Неправилно в съдебната практика (в това число и в тълкувателни решения на ВКС) участващият в производството по делото прокурор бива назоваван контролираща страна. Такава процесуално-неправна фигура не съществува в действащото законодателство.

се разпорежда нито с иска, нито с предмета на делото; но участието му изисква съдът задължително да вземе становището му, когато страните се разпореждат с правото си на иск или с предмета на делото – при искане за спиране на производството по делото по общо съгласие на страните (чл. 229, ал. 1, т. 1 ГПК), при одобряването на съдебна спогодба (чл. 234, ал. 2 ГПК), както и при отказ и признание на иска.

В производствата по исковите за поставяне и отмяна запрещение, за ограничаване или лишаване от родителски права и за вреди по ЗОДОВ участието на прокурор в посоченото качество (с правата на страна в защита на законността) е задължително, но очевидно това е недопустимо, когато той или прокуратурата участват в процеса в друго качество – когато исковите за поставяне или отмяна запрещение и за ограничаване или лишаване от родителски права са предявени от прокурора или когато искът за вреди по ЗОДОВ е предявен срещу прокуратурата като процесуален субституент на държавата. В тези случаи прокурорът не може да извършва процесуални действия първо в едното и после в другото си качество, поради което той участва само в качеството си на главна страна.⁵⁰

Тя е съществувала съгласно чл. 19 ГПК (отм.) в периода на неговото действие от 1952 до 1997 г. Страната се е наричала контролираща, тъй като контролира начина, по който контролираната главна страна защитава правото си. Най-съществената характеристика на контролиращата страна беше нейното надмощно процесуално положение, което ѝ позволяваше да обезсилва всяко процесуално действие на контролираната главна страна и да извършва процесуални действия независимо и против волята на контролираната страна. Процесуалното положение на участващия в гражданското производство прокурор беше и е различно – той имаше и има всички права на страна, но нямаше и няма никакви контролни правомощия. Прокурорът може само да взема становище по действията на главните страни и да извършва процесуални действия по своя преценка. Това той можеше и може да прави в изпълнение на задължението си да действа в полза на установяването на действителното правно положение.

⁵⁰ Вж. т. 15 ТР № 3/22.04.2004 по тълк. г. № 3/2004, ВКС, ОСГК, в която се приема, че по исковите за вреди по ЗОДОВ участието на прокурор не е задължително, ако Прокуратурата на Република България е кон-

Задължителното участие на прокурора в тези производства се осигурява от съда, който го уведомява за всеки предявен иск и за първото заседание, а задължението на прокурора за участие не е формално, а за пълноценно участие във всички съдопроизводствени действия.⁵¹

Подобно право на участие прокурорът има и в някои охранителни производства, но там участието му има и друг смисъл.

IX. ПРИЕМСТВО В ПРОЦЕСА

1. Приемство в процеса е заместването на някоя от страните във висящия процес с друга страна, която е обвързана от положението, в което процесът се намира в резултат на извършените процесуални действия и пропускания на заместващата страна, на другите участници в производство и на съда. Заместването е възможно както по отношение на главните страни, така и по отношение на допълнително встъпилите. Най-често то е свързано с материално правоприемство – универсално или частично (само в спорното право), затова е възможно заместващият да е трето неучастващо в процеса лице, но не е изключено заместващият да е участник в процеса (в първия случай децата на починалия – един от братята съделители, встъпват, за да продължи делбата с техните чичовци и лели, а във втория случай децата са наследници на починалата си майка и я заместват в делбата на оставеното от баща им наследство, за да продължи делбата само между тях). Не се основава на правоприемство в спорното право например заместването на ищеца от неговите универсални правоприемници по исковете за установяване на чужди правоотношения,

ституирана като единствен ответник. То е задължително, когато наред с Прокуратурата на Република България като ответник участва и друг държавен орган.

⁵¹ Свободата да определя кога и как да се включи в чуждия висящ исков процес прокурорът имаше, когато той по своя преценка вземаше решение да участва в чужд исков процес. И тогава, когато участието му беше задължително, то беше за пълноценно участие във всички съдопроизводствени действия.

както и заместването на процесуален субституент от неговите универсални правоприемници.

Най-често процесът продължава с участието на заместващия, но при сливане на несъвместими качества (ищец и ответник – когато длъжникът е единствен наследник на кредитора), както и при недопустимост на правоприемството в спорното право (например в правото на развод), процесът следва да бъде прекратен.

Правоприемство може да има и в правните последици на влязлото в сила решение – сила на пресъдено нещо, изпълнителна сила, конститутивно действие, обвързваща сила на мотивите, но в тези случаи правоприемникът не придобива процесуалното качество страна в процеса.

2. Според това дали приемството в процеса зависи, или не зависи от волята на приемника и на страните по делото, приемството в процеса бива законно и доброволно.

2.1. Законно е приемството в процеса, когато то настъпва по силата на осъществил се въвн от процеса факт и не зависи от волята на приемника и страните по делото. Такова е приемството при смърт на страната физическо лице или прекратяване на страната юридическо лице на публичното право, ликвидация на страната юридическо лице на частното право, както и при прехвърлянето на спорното право с публичноправен акт.

При смърт на страната физическо лице, тя бива заместена от неговите наследници по закон или по завещание, които са приели наследството направо или по опис. Те са универсални правоприемници на наследодателя. Ако предметът на делото е и предмет на завет, починалият бива заместен от заветника, който е приел наследството и е частен правоприемник на наследодателя.⁵²

⁵² Когато възникне спор относно правоприемството (например оспорване на завещанието от законните наследници, искане за възстановяване на запазена част и др.), той не може да бъде разрешен по повод конституирането на страните. В такъв случай като пра-

Когато призованият да наследява не е приел наследството, съдът му определя срок, в който да заяви дали приема наследството, или се отказва от него. Ако в дадения му срок наследникът не отговори, той губи правото да приеме наследството (чл. 51 ЗН). Когато няма лица, които могат да наследят, или когато всички наследници се откажат от наследството или изгубят правото да го приемат, наследството се получава от държавата (която се явява универсален правоприемник на наследодателя), с изключение на движимите вещи, жилищата, ателиетата и гаражите, както и на имотите (урегулирани и неурегулирани), предназначени предимно за жилищно строителство, които стават собственост на общината (която се явява частен правоприемник на наследодателя), на чиято територия се намират вещите (чл. 11 ЗН).

Процесуалното правоприемство при смърт на страна става по силата на закона. Предвид действието на приемането на наследството съгласно чл. 48, ал. 1, изр. 2 ЗН (а и на отказа⁵³) – от откриването на наследството, към този момент се осъществява и замяната на страните, т.е. в нито един момент висящото производство не остава без съответната страна. По същия начин, както ответникът става страна в процеса с постъпването на исковата молба в съда и задача на съда е да определи кой е той и да му върчи препис от исковата молба, приемникът в процеса става страна с откриването на наследството и задача на съда е да определи кой от всички наследници е приел наследството и ако никой не е сторил това, да уведоми държавата или общината за висящия процес с нейно участие като страна в съответното качество. Затова приемството в процеса е заместване в процесуалните

воприемници на починалия се конституират всички претенденти за оставеното наследство, за да може да бъде обвързан от решението всеки от тях според наследствените му права.

⁵³ По българското право отказът от наследство също има действие от неговото откриване, защото няма как приемането от друг наследник да порожи действие от приемането. Съществуват правни системи, при които, за да можеш да се откажеш от наследството, преди това трябва да си го приел.

права. За да осигури фактически възможността приемникът да упражни принадлежащите му по силата на приемството процесуални права, законодателят постановява спиране на делото *ex lege* от деня на смъртта на страната (чл. 229, ал. 1, т. 2 ГПК). Съдът само констатира спирането, което трае, докато бъдат издирени наследниците, провери приели ли са наследство и ако не, станали ли са държавата и съответните общини страни по делото, като правоприменици на починалия. Съдът възобновява производството по делото, когато установи кой е заместил починалата страна и е зяел нейното място в производството.

Съдебната практика беше противоречива, когато процесуално легитимираната като ответник страна е починала преди постъпването на исковата молба в съда. Според едното разбиране, предявяването на иск срещу физическо лице, което към момента на постъпване на исковата молба в съда е починало, или срещу юридическо лице, което към същия момент е неправосубектно, респ. не съществува в правния мир, изключва валидното възникване на процесуално правоотношение и настъпване на целените от ищеца правни последици. Такова лице няма качеството на надлежна страна по смисъла на чл. 26 ГПК, защото то не може да е субект на процесуално правоотношение и срещу него не могат да се предприемат процесуални действия. Процесуалната правоспособност на лицата е от категорията на абсолютните положителни процесуални предпоставки за възникване и надлежно упражняване правото на иск, за които съдът следи служебно. Липсата на процесуално правосубектна ответна страна към момента на завеждане на делото води до недопустимост на процеса, а не е нередовност на исковата молба, която подлежи на отстраняване по реда на чл. 129 ГПК. Според другото разбиране, когато исковата молба е подадена срещу ответник, който не е жив, но по делото има данни за неговите наследници, или когато в резултат на извършени от съда действия се установи, че ответникът е починал още преди завеждане на делото и бъдат издирени наследниците му, се касае за нередовна искова молба, поради насочването ѝ срещу неправосубектен ответник. Съдът следва да предпри-

еме необходимите процесуални действия за отстраняване на недостатъците и за конституиране на надлежните правосубектни ответници – правоприемниците на починалото лице, след което делото да продължи с тях при условията на чл. 227 ГПК.

В ТР № 1/9.07.2019 по тълк. д. № 1/2017, ВКС, ОСГТК прие първото разбиране, че процесуално правоотношение не е възникнало, защото то не може да възникне, без да съществува правосубектен ответник.

Това разрешение търпи сериозна критика. Докато за юридическите лица, за които има публично достъпна информация – в публичен регистър – за частните лица, или в публичната администрация – за държавните учреждения, ищецът трябва да положи усилия да идентифицира и посочи своя ответник. Ако той обаче не е успял да го идентифицира правилно и го посочи грешно, това не може да му бъде вменено във вина и той не следва да търпи неблагоприятни последици от своята грешка. На този проблем е посветено ТР № 1/30.03.2012 г. по тълк. д. № 1/2010, в което ВКС, ОСГК приема, че процесуалната легитимация на страните е абсолютна процесуална предпоставка за правото на иск, поради което за наличието ѝ съдът следи служебно. Ако при проверката за това бъде констатирано, че исковете по чл. 344, ал. 1 КТ са предявени срещу ненадлежен ответник, съдът следва да укаже на ищеца да отстрани в определен срок тази нередовност чрез предприемане на действия за конституиране на надлежния ответник, като производството следва да бъде прекратено едва при неизпълнение на указанието. Това разрешение би следвало да важи и в случаите, когато лицето, с което ищецът спори за права, е прекратило съществуването си и има свой правоприемник.

Тези аргументи важат с по-голямо основание за ответника физическо лице. Ищецът може да има достъп до данните за гражданското състояние на физическите лица в ЕСГРАОН само със съдействието на съда, като отделно стои въпросът, че там гражданското състояние се отразява значително време след настъпването на съответното събитие.

Ищецът няма как да знае със сигурност за смъртта на ответника, но въпреки това, ако предяви своя иск след неговата смърт, съгласно приетото в тълкувателното решение, производството по делото ще бъде прекратено, след като съдът установи деня на смъртта; и ищецът, освен внесена такса по делото и ефекта на поканата за изпълнение, ще изгуби и правните последици от вписването на исковата молба, както и ефекта на прекъсването и спирането на давността – погасителна за своето вземане и придобивна за наследниците на ответника.

Юридическото лице престава да съществува, когато се раздели, слее се или се влее в друго юридическо лице, както и когато се ликвидира. Тази възможност съществува както за държавните учреждения и предприятия, така и за търговските дружества и за организациите с нестопанска цел.

Държавните учреждения и предприятия се прекратяват и преобразуват с публичноправен акт, в който се сочи организацията, която продължава дейността и е приемник в правата и задълженията им.

Когато търговското дружество и кооперация се прекратяват без ликвидация, в търговския регистър се вписват техните правоприменници.

Когато юридическото лице с нестопанска цел се прекратява с ликвидация, то няма правоприменници, а лица, които получават неговото имущество след погасяване на задълженията. Това са лицата, посочени в учредителния, устройствения, в акт на върховния му орган или от ликвидатора, когато те се определени за извършване на дейност в частна полза (чл. 15 ЗЮЛНЦ). Ако юридическото лице с нестопанска цел е определено за извършване на общественополезна дейност, лица, които получават неговото имущество след погасяване на задълженията, ако не са посочени в учредителния или устройствения акт, се предоставя по решение на съда на юридическото лице с нестопанска цел, определено за извършване на общественополезна дейност със същата или близка нестопанска цел. А ако имуществото не бъде предоставено по този ред, то се предава на общината, в която е седали-

щето на прекратеното юридическо лице с нестопанска цел, като общината е длъжна да предоставя имуществото за извършване на възможно най-близка до целите на прекратеното юридическо лице с нестопанска цел общественополезна дейност (чл. 44 ЗЮАНЦ). Премахва върху общината и имуществото на юридическото лице с нестопанска цел, определено да извършва дейност в частна полза, ако не съществуват лицата, които трябва да го получат, или ако те не са определяеми, като и в този случай общината е длъжна да го използва за дейност, възможно най-близка до целта на прекратеното юридическо лице с нестопанска цел (чл. 15, ал. 2 ЗЮАНЦ).

Когато страната умре или юридическото лице престане да съществува, съдът постъпва по различен начин в зависимост от това дали трябва да бъде заместен ищецът или друга страна. Ако трябва да бъде заместен ищецът, съдът взема служебно необходимите мерки за издирване и конституиране на неговите правоприемници, а ако трябва да бъде заместен ответникът, съдът дава на ищеца шестмесечен срок да посочи правоприемниците на ответниците и адресите им или да вземе мерки за призоваване на наследниците по реда на чл. 48 ГПК (ако има данни да са приели наследството) или за назначаване на управител на незаетото наследство (ако няма такива данни), като при неизпълнение на указанията делото се прекратява и ищецът ще трябва да предяви иска си отново, но срещу правоприемниците на ответника, което ще го натовари с нова такса, ще изгуби ефекта на покана за изпълнение, правните последици от вписването на исковата молба, както и ефекта на прекъсването и спирането на давността – погасителна за своето вземане и придобивна за наследниците на ответника.⁵⁴

До законно приемство в процеса може да се стигне и без заместваната страна да е изгубила правосубектността си. То е

⁵⁴ Настъпването на тези негативни последици за ищеца е оправдано, тъй като те са резултат от неизпълнението на указанията на съда дори и след продължаването на определения срок, ако има причини за това. Настъпването на тези последици е неоправдано, когато ищецът е предявил иска си срещу ответник с прекратена правосубектност.

наложително, когато частното приемство в спорното право е осъществено по силата на публичен акт, например конфискация с присъда, отнемане на незаконно придобито имущество със съдебно решение, отчуждаване за задоволяване на държавни нужди и за благоустройствени цели с административен акт и др.

2. Доброволно е приемството в процеса, когато то се осъществява по волята на заместваната и заместващата страна и със съгласието на насреещната страна. Съгласието на заместваната и заместващата страна е необходимо условие за заместването, но не е достатъчно, защото за насреещната страна не е безразлично кой е насрееща ѝ, най-малкото с оглед на възможността да получи дължимите ѝ разноски (те биха ѝ присъдени във всеки случай, но ако заместващата страна е неплатежоспособна, тя няма да ги получи). Насреещната страна обаче може да има интерес да обвърже със сила на пресъдено нещо именно участвалата страна по делото. Затова законът допуска (чл. 228, ал. 2 ГПК) без съгласието на ответника само заместването на ищеца, ако той се отказва от иска си. Така ответникът получава нужната му сила на пресъдено нещо и ако претендира направените разноски, те ще му бъдат присъдени.

3. Приемството в процеса може да настъпи във всяко положение на делото – във всяка инстанция до влизането на решението в сила. То може да настъпи и в производството за отмяна на влязлото в сила решение. Особеното в този случай е, че в положението на ищеца се оказва молителят – неговите правоприменици съдът трябва да издири и конституира служебно. Съответно върху него – молителя, ляга тежестта по указания на съда в шестмесечен срок да посочи правопримениците на насреещната страна и адресите им или за назначаване на управител на незаемното наследство.

Х. ПРЕХВЪРЛЯНЕ НА СПОРНОТО ПРАВО

1. Процесуално легитимиран да брани субективното право е този, който се счита негов титуляр. Нему принадлежи

правото на иск. Право на иск със същото съдържание притежава и оспорващият това право. Когато правото бъде прехвърлено другиму, приобретателят придобива процесуалната легитимация да го брани. Обстоятелството, че едно субективно право бива оспорвано, не го вади от гражданския оборот и не лишава неговия титуляр от възможността да се разпорежда с него. Когато обаче едно субективно право е станало предмет на производство по предявен иск, това има значение за процесуалната легитимация за неговата защита. Титулярят на субективното право може свободно да се разпорежда с него независимо от оспорването, но ако преди акта на разпореждането то е станало предмет на производство по предявен иск, процесуалната легитимация да продължи да го брани остава у прехвърлителя, а не преминава у приобретателя. Както приобретателят преди процеса притежава и правото на иск (например купувачът на чуждата вещь е легитимиран като ответник по иска за евикция), така приобретателят на безспорно установеното със сила на пресъдено нещо след приключването на процеса притежава правото на иск.

За да придобие значение за процесуалната легитимация по чл. 226 ГПК обаче, прехвърлянето трябва да е станало противопоставимо на насрещната страна след предявяването на иска – цесията да е съобщена след постъпването на исковата молба в съда (или след подаването ѝ по пощата).⁵⁵ Без значе-

⁵⁵ Постъпването на исковата молба в съда, което слага начало на висшестепенността на процеса, вече (след промените във вписванията в нотариалните книги през 2000 г.) няма значение за прехвърлянето на спорното право, когато негов предмет е недвижим имот, тъй като оттогава на вписване подлежат не само актовете, с които се прехвърлят права или с които се учредява, прехвърля, изменя или прекратява друго вещно право върху недвижими имоти и исковите молби, с които се иска разваляне, отменяване или признаване нищожността на актове, подлежащи на вписване, както и на тези за постановяване решение за сключване на окончателен договор, с който се прехвърля или учредява вещно право върху недвижим имот; но всички актове, които засягат права върху недвижими имоти и исковите молби относно права върху недвижими имоти; поради което правно значение за

ние е кога са отстранени нередовностите на исковата молба и кога препис от нея е връчен на насрещната страна – поправената искова молба има сезиращ ефект от постъпването ѝ, а ответникът бива уведомен и книгата му се връчват по вече висящото дело.

2. Целта на законодателя да запази процесуалната легитимация на прехвърлителя на спорното право е да предпази насрещната страна от възможността да бъде влошено процесуалното ѝ положение поради прехвърлянето (на неплатежоспособен, който няма да е в състояние да плати разностите по делото) и да обезпечи разрешаването на спора във висящия процес, без да се налага насрещната страна да води безкрайни процеси с последователните правоприемници (след предявяването на ревандикационния иск ответникът, а след това и правоприемниците му може да предават владението или държането другиму, и така да безкрайност).

Опасността за насрещната страна от zlepоставяне е мислима, когато прехвърлянето става по волята на другата страна – чрез сделка или създаване на фактическо положение (чрез извършването на прехвърлителна или разпоредителна сделка между живи или чрез предаването на владението или държането другиму). Както е посочено при законовото приемство в процеса, то е приложимо, когато прехвърлянето на спорното право е осъществено по силата на публичен акт – не по волята на страната. При прехвърлянето по волята на прехвърлителя неговата процесуална легитимация се запазва, но от типична – произтичаща от принадлежността на спорното право, тя става нетипична – произтичаща от закона. Прехвърлителят става процесуален субституент на приобретателя във формата на процесуална суброгация, която изключва участието на новия титуляр в произ-

процесуалната легитимация по чл. 226 ГПК вече има само поредността на вписването на исковата молба, която внася като предмет на делото права върху недвижим имот, което на практика става по разпореждане на съда, след като той приеме, че исковата молба е редовна и предявеният иск е допустим.

водството като главна страна, защото той няма право на иск. Приобретателят на спорното право може да бъде привлечен или да встъпи в процеса като подпомагаща страна (защото ще е обвързан от решението), както и да замести подпомаганата страна, но по съгласието на двете главни страни. По изключение приобретателят може да встъпи главно, ако придобиването на спорното право се оспорва от праводателя при неговото допълнително встъпване. В този случай приобретателят има право на иск срещу него и този положителен иск може да бъде предявен чрез главно встъпване. Ако прехвърлянето на спорното право е станало след приключването на съдебното дирене в първата инстанция, встъпването на неговия приобретател ще е невъзможно поради преклузия.

Ако спорното право е прехвърлено от ищеца по време, когато е допустимо изменение на иска, той може да поиска осъждане в полза на приобретателя⁵⁶, но дори това да не е направено или възможността за изменение на иска да е преклудирана, приобретателят ще е обвързан от всички последици на съдебното решение (сила на пресъдено нещо, изпълнителна сила и конститутивно действие), както ако прехвърлянето е станало след влизането му в сила. Той ще бъде обвързан по същия начин от всички последици на съдебното решение и ако прехвърлянето е останало неизвестно за съда.

Ако насрещната страна узнае за прехвърлянето при висящността на делото, тя не може да го оспори, защото не може да черпи възражение от чужди правоотношения, но може да направи личните си възражения, например ако по предявения от нея Павлов иск за оспорване на поредица от сделки от-

⁵⁶ Правните последици на решението задължително се претендират от името на процесуалния субституент в полза на титуляря на спорното материално право при процесуалното застъпничество. При процесуалната суброгация това обичайно не се прави – когато се претендира отговорността на държавата по ЗОДОВ, страните и съдът обсъждат нейната отговорност, но да плати обезщетението се осъжда процесуалният субституент, който изпълнява решението със средства от предвидения за целта бюджет.

ветникът прехвърли имота на лице, което е в близко родство или подобни отношения с главния длъжник, извършил първата сделка. Ако насрещната страна узнае за прехвърлянето след приключването на делото и има свои възражения срещу приобретателя, тя не може да иска отмяна на влязлото в сила решение, но може да предяви възраженията си с иск срещу приобретателя, защото те не са преклудирани от силата на пресъдено нещо (в посочения пример тя може да предяви Павлов иск срещу приобретателя).

Ако след предявяването на ревандикационния иск ответникът е предал владението или държането на имота другиму, той не може да избегне своето осъждане, като поиска осъждането на приемника във владението или държането, защото той (правоприемникът) ще е обвързан от изпълнителната сила на решението срещу своя праводател.

3. Постановеното решение разпростира всички свои правни последици по отношение на приобретателя на спорното право, защото на мястото на типичната процесуална легитимация на праводателя възниква легитимацията му да защитава вече чуждото субективно право или фактическо състояние от свое име и с ефект за новия титуляр. Ако решението е осъдително, новият титуляр на вземането може да поиска издаването на изпълнителен лист въз основа на него, а ако изпълнителен лист е издаден, той може да го предяви за изпълнение пред съдебния изпълнител съгласно чл. 429, ал. 1 ГПК. Ако решението е конститутивно, то променя не правната сфера на праводателя, а правната сфера на приобретателя, който бива обвързан и от силата на пресъдено нещо.

Съгласно чл. 226, ал. 3 ГПК разпростирането на действието на решението по отношение на приобретателя бива ограничено само от действията на вписването, когато се отнася за недвижим имот (чл. 114 ЗС), и от придобиването на собственост чрез добросъвестно владение, когато се отнася за движими вещи (чл. 78 ЗС).

Ако прехвърлянето е станало след приключването на процеса, приобретателят е обвързан от силата на пресъдено

нещо на решението като частен правоприемник на правода-
теля, а ако прехвърлянето е станало преди процеса, поста-
новеното решение е непротивопоставимо на приобретателя,
защото за него то е *res inter alios iudicata*.

РАЗГЛЕЖДАНЕ НА МОЛБАТА ЗА ОТКРИВАНЕ НА ПРОИЗВОДСТВО ПО НЕСЪСТОЯТЕЛНОСТ ПО ЗАКОНА ЗА НЕСЪСТОЯТЕЛНОСТ НА ФИЗИЧЕСКИТЕ ЛИЦА

Борислав Ганчев*

Резюме: След обнародването на Закон за несъстоятелност на физическите лица в бр. 54 на Държавен вестник от 4 юли 2025 г., се предвиди възможност за провеждане на производство по несъстоятелност на физически лица потребители, изпаднали в състояние на неплатежоспособност. Статията цели да се осветлят въпросите за подсъдността – родова и местна, при разглеждане на молбата за откриване на производство по несъстоятелност по ЗНФЛ, както и съдържанието и приложенията към нея, както и съдопроизводствения ред за нейното разглеждане, в опит за улеснение на практикуващите юристи за прилагане на новия закон. Анализира се критически текстът на закона и се правят предложения за тълкуването и прилагането му.

Ключови думи: закон за несъстоятелност на физическите лица; личен фалит; молба за откриване на производство по несъстоятелност на физическо лице; приложения към молбата.

* Адвокат от Софийската адвокатска колегия, гл. ас. по граждански процес в Софийския университет „Св. Климент Охридски“, доктор по право.

THE PETITION FOR THE INITIATION OF AN INSOLVENCY PROCEEDING UNDER THE PERSONAL INSOLVENCY ACT

Borislav Ganchev

Abstract: Following the promulgation of the Personal Insolvency Act in the State Gazette on July 4, 2025, provision were introduced for the possibility of conducting insolvency proceedings against individual consumers who have become insolvent. This article aims to examine the issues of jurisdiction - first instance court competence and a local jurisdiction, when considering to file a petition for the initiation of an insolvency proceeding under the Personal Insolvency Act, as well as its content and applications, and the procedural rules for its consideration, in an attempt to facilitate the application of the new Law by practicing lawyers. The Personal Insolvency Act is critically analyzed and proposals are made for its interpretation and application.

Key words: Personal Insolvency Act; Consumer Insolvency; Personal Bankruptcy.

I. ОБЩИ ПОЛОЖЕНИЯ

В бр. 54 на Държавен вестник от 4 юли 2025 г. беше обнародван дългоочакваният Закон за несъстоятелност на физическите лица, който – след поредица от неуспешни опити – най-сетне става част от действащото българско право. С него се предвижда възможност за провеждане на производство по несъстоятелност на физически лица потребители, изпаднали в състояние на неплатежоспособност, след като такава беше уредена през 2023 г. и в ТЗ за физическите лица предприемачи, а преди това и за еднолични търговци и неограничено

отговорните съдружници в търговски дружества. По този начин понастоящем за всички физически лица може да бъде проведено универсално принудително производство.

Заглавието на статията изисква да очертая фокуса ѝ. Поставям си за цел с нея да разгледам въпросите за подсъдността – родова и местна, при разглеждане на молбата за откриване на производство по несъстоятелност по ЗНФЛ, както и съдържанието и приложенията към нея, както и съдопроизводствения ред за нейното разглеждане.

II. ПОДСЪДНОСТ

1. Озаглавеният като „подсъдност“ чл. 25 ЗНФЛ, в своята ал. 1 посочва, че компетентен да разглежда производства по несъстоятелност на физически лица е **районният съд по настоящия адрес на физическото лице длъжник към момента на подаване на молбата**. Така се дава отговор на въпроса за подсъдностите в производството – родова, местна и функционална. Изменение на подсъдността по споразумение на страните не се допуска (чл. 25, ал. 2 ЗНФЛ). Последното правило се отнася както за родовата, така и за местната подсъдност, с което се дерогира възможността за приложение на договорната подсъдност – чл. 29 ЗНФЛ, вр. с чл. 117 ГПК.

2. **Родово компетентен** да разгледа молбата за откриване на производство по несъстоятелност на физическо лице е **районният съд**.

Една от водещите дискусии при обсъжданията в хода на приемането на закона бе именно тази за родовата подсъдност. Първоначалният текст на неколkokратно внасяния в Народното събрание законопроект предвиждаше родово компетентен да е окръжният съд като първа инстанция. Това намираше своята логика по много причини. Окръжните съдилища разглеждат делата за несъстоятелност по ТЗ, което ги прави конкретно подготвени и компетентни за приложение на тази специфична материя. Те следва да са запознати и с всички актуални достижения на съдебната практика и прав-

ната теория при тълкуването на нормите, уреждащи производството – на окръжно, апелативно и касационно ниво. Тежестта на този аргумент се увеличава и с оглед на близостта на производствата по ЗНФА и ТЗ. Освен това апелативните съдилища са най-разтоварените и с предоставянето на родо-вата подсъдност на окръжните съдилища, автоматично означава функционалната подсъдност при въззивната инстанция да бъде възложена именно на тях, с което се очакваше да се постигне баланс в натоварването на съдебната система след приемането на новия закон.

С основен мотив, че районните съдилища са най-близо до хората, законодателят определи за тези производства компетентност на районните съдилища като първа инстанция. Последваща оценка на въздействието на този закон би дала отговор на много въпроси, включително за пригодността на това разрешение, но не намирам много причини да смятам, че тя би била положителна. Съдилищата от районно ниво са най-натоварени, и то с изключително разнообразни по съществото си производства. На много места, в районните съдилища липсва каквато и да било специализация, та дори немалка част от съдиите разглеждат и граждански, и наказателни дела. Производства за личен фалит ще доведат до още по-голяма невъзможност за срочно справяне с техните задължения, не само по тези дела, но и въобще. Това ще е така – особено в големите съдилища – Софийския районен съд, районните съдилища в Пловдив, Варна, Бургас, Русе и други, колкото и нови съдии да бъдат назначени и съдебни състави да бъдат разкрити. На следващо място, предстои тепърва тези съдии да бъдат обучавани в производства по несъстоятелност по този закон и за правоприлагане на дела за универсално принудително изпълнение. Очаквано е те да не са се сблъскали с материята след студентската скамейка, но пак ще подчертая, че делата ще бъдат с висока правна и фактическа сложност, въобще те изискват различен подход и познания. Следователно, вместо да бъдат използвани обучени магистрати, ще трябва да се обучават тепърва нови. При разиграване на възможни апокалиптични сценарии,

за които вече се говори от немалко специалисти в областта, това разрешение е от естество да блокира съдебната система на районно ниво, а там, където тя все пак функционира нормално, да произведе откровено неправилна и противоречива практика, която пък да се опита да бъде прокарана и в производствата за несъстоятелност по ТЗ.

Всичко това ме кара да апелирам за госта по-задълбочена предварителна оценка на въздействието при предприемане на толкова сериозни законодателни инициативи, които са от естество да окажат влияние на съдебната система въобще.

3. Местно компетентен е районният съд по настоящия адрес на физическото лице длъжник към момента на подаване на молбата.

Прави впечатление изоставянето на новото разрешение, въведено с промените в ТЗ от 2023 година, което адресира проблемите на т.нар. от мен „съдебен туризъм“. Съгласно чл. 613 ТЗ съд по несъстоятелността е окръжният съд по седалището на търговеца, вписано не по-късно от 6 месеца преди подаване на молбата за откриване на производство по несъстоятелност. Новото разрешение е прието за удачна мярка срещу злоупотребите на недобросъвестни длъжници, които преди подаване на молба за откриване на производство по несъстоятелност, вписват ново седалище с цел избор на съд по несъстоятелността. Аналогични разпоредби се срещат и в чужди законодателства – Чехия, Испания.¹

По ЗНФЛ релевантен е адресът към момента на подаване на молбата. Ако по определени причини се желае забавяне на производството и негативно влияние посредством това за интересите на кредиторите – чрез допуснати предварителни обезпечителни мерки или друго, много лесно изпълнимо изглежда за длъжника да промени своя настоящ адрес в съдебен район на значително по-натоварен съд и последващо подаване на молба за откриване на производство по този закон в съда по новия му адрес. Последното е необосновано като законо-

¹ **Калайджиев, А., К. Негкова.** Промени в Търговския закон. София: ИК „Труд и право“, 2023, с. 169-170.

гателно решение и negliжира грешките, констатирани при приложението на ТЗ.

Възприета е познатата постановка на чл. 120 ГПК – че настъпилите след подаването на исковата молба промени във фактическите обстоятелства, обуславящи местната подсъдност, не са основание за препращане на делото, която в чл. 25, ал. 2 ЗНФЛ е обективизирана в правилото, че промяната на настоящия адрес на физическото лице длъжник в хода на производството не влияе на определянето на компетентния съд по несъстоятелността.

III. МОЛБА ЗА ОТКРИВАНЕ НА ПРОИЗВОДСТВО ПО НЕСЪСТОЯТЕЛНОСТ

1. Производството по ЗНФЛ започва чрез сезиране на съда с молба. Няколко процесуални предпоставки поставя законът за възникването, съществуването и надлежното упражняване на това процесуално право за откриване на производство по несъстоятелност по ЗНФЛ.

Легитимацията за искане за откриване на универсалното принудително производство е предоставена само на длъжника, не и на кредитор, а с оглед на принципа на диспозитивното начало, недопустимо е това да се случи и служебно от страна на съда.² Посоченото разрешение е свързано с основната цел на производството – добросъвестният длъжник да получи погасяване на неудовлетворените вземания на неговите кредитори, с което да бъде реинтегриран в икономическия живот и да може да получи втори шанс за активно участие в него.

Изискване към молбата, освен да бъде подадена от физическо лице, е с нея да се твърди **неплатежоспособност** на длъжника – като основание за откриване на производство по несъстоятелност. На този етап от производството е нужно да е налице само твърдение, а проверката по същество ще устано-

² Недоустимо е служебно съдът да иницира откриване на производство по несъстоятелност и по ТЗ: **Григоров, Г.** Несъстоятелност. София: Сиби, 2017, с. 208.

ви дали е налице изискуемият фактически състав, за да е налице неплатежоспособност. Тук няма да се спираме на това кой е неплатежоспособен длъжник по ЗНФЛ, но за целите на това изложение трябва да се посочи, че чл. 8 ЗНФЛ въвежда изискване за минимален размер на неизпълненото парично задължение³ и за минимален срок на неизпълнение.⁴ Неплатежоспособен е длъжник, който в продължение на повече от 12 месеца не е в състояние да изпълни изцяло или частично едно или повече изискуеми парични задължения на обща стойност над 10 минимални работни заплати. Когато липсва твърдение за минимален размер на неизпълненото парично задължение и за минимален срок на неизпълнение, молбата за откриване на производство то ще е недопустима и подлежи на връщане от съда. Ако обаче се твърди наличието на тези изисквания или е спорно дали те са налице, молбата ще трябва да се разгледа по същество и едва тогава да се прецени дали да бъде уважена или отхвърлена.

На следващо място, молбата трябва да се подаде от **добросъвестен длъжник**, по отношение на когото не са налице основанията за недобросъвестност по чл. 9, ал. 2 ЗНФЛ. Последното се декларира от длъжника, а самата добросъвестност и основанията за недобросъвестност се преценяват в крайния съдебен акт, освен ако несъмнено и безспорно, без да е налице нужда от събиране на други доказателства, не е ясна недобросъвестността.

Тук следва да имаме предвид и възможността на всеки кредитор, дадена с чл. 33, ал. 4 ЗНФЛ, в 14-дневен срок от обявяване на молбата направи писмено възражение, подкрепено с писмени доказателства, че не са налице условията за откриване на производството. Доколкото добросъвестността е процесуална предпоставка, то тя може да бъде основание за възражение от кредитор на длъжника.

³ Обратното е в Търговския закон, където такова изискване няма. Вж. **Стефанов, Г.** Търговска несъстоятелност. Велико Търново: Абагар, 2011, с. 26.

⁴ Обратното е в Търговския закон, където такова изискване също няма. Вж. **Стефанов, Г.** Търговска несъстоятелност. Велико Търново: Абагар, 2011, с. 62.

На следващо място, ЗНФЛ въвежда изискването за **еднократност на производството по несъстоятелност на физическите лица**. Това е отрицателна процесуална предпоставка за възникването и съществуването на правото на молба по този закон и се изразява в законовата формулировка длъжникът да не е подавал молба за откриване на производство по несъстоятелност, приключило с влязло в сила съдебно решение или прекратено поради установяване на недобросъвестност на длъжника.

Ако се касае за длъжник физическо лице, за което е проведено производство по несъстоятелност по ТЗ, това не представлява пречка за универсално принудително производство по ЗНФЛ. Процесуалната пречка е само за повторно провеждане на производство по ЗНФЛ. Нужно е и спазването на чл. 2 ЗНФЛ, който, разглеждайки правилата за конкуренция между производствата по ЗНФЛ и ТЗ, посочва, че личният фалит не се прилага по отношение на физическите лица, които упражняват търговска дейност като еднолични търговци или упражняват стопанска дейност, занаят или свободна професия като предприемачи, когато имат задължения, произтичащи от упражняваната дейност, занаят или професия, както и в случай че за физическото лице са налице едновременно предпоставките за откриване на производство по несъстоятелност по ЗНФЛ и по ТЗ, прилагат се разпоредбите на втория.

Не всяка повторно подадена молба ще се яви недопустима. Законът поставя ограничение за повторно сезиране само ако първоначалното е приключило с влязло в сила съдебно решение или е прекратено поради установяване на недобросъвестност на длъжника, т.е. длъжникът да се е възползвал вече от проверката дали отговаря на изискванията за опрощаване на задълженията. Няма значение дали решението е било уважително, дали се е достигнало до погасяване на неудовлетворените задължения или не. Релевантно е само повторното подаване при наличие на вече постановено решение. Въведен е втори шанс за длъжника, а не възможност за поредица от нови перспективи за възвръщане към икономическия живот. Прекратяване на производството не е пречка за повторно подаване на

молба, освен ако това не е на основание установена недобросъвестност на длъжника. В последната хипотеза повторно подаване на молба не се допуска.

2. Въведени са изисквания към **съдържанието** на молбата за откриване на производство по несъстоятелност. Длъжникът задължително излага обстоятелствата относно своята трудова заетост, неплатежоспособност и имуществото и иска откриване на производството по несъстоятелност. Следователно бланкетната молба, която не съдържа изложение на поне тези обстоятелства, е недопустима и съдът трябва да даде указания за поправянето ѝ, на основание чл. 33, ал. 2 ЗНФЛ.

Молбата може да съдържа искане за освобождаване на длъжника от заплащане на държавна такса по реда на чл. 83, ал. 2 ГПК. Недопустимо е обаче освобождаване от заплащането на разноски в производството.

3. Притеснителни от гледна точка на възможността на длъжниците за изпълнението им са изискванията за **приложения** към молбата. Към нея следва да се приложат: 1. декларация (по образец, утвърден от министъра на правосъдието) относно: а) гражданско и семейно състояние; б) липсата на основания за недобросъвестност по чл. 9, ал. 2; в) опис на личното имущество, имуществото – съпружеска имуществена общност, и имуществото в съсобственост, както и други права, вземания и доходи за последните 12 месеца и по възможност – уточнение дали имуществото е секвестрируемо, или несеквестрируемо, начин на придобиване и наложени върху него вещни тежести; имената и адресите на длъжниците си; г) списък на кредиторите с посочване на име или наименование, ЕИК и адреси, вземанията с посочване на основание, размер, обезпечения и падеж; д) справка за съдебните, арбитражните и изпълнителните производства срещу и от длъжника; е) списък на извършените от длъжника плащания в брой или чрез паричен превод, които надвишават една минимална работна заплата, и получателите им през последните 12 месеца; 2. документи, удостоверяващи декларираните обстоятел-

ства относно имуществото, доходите и задълженията към кредиторите; 3. извлечения от всички сметки на длъжника в банки и други доставчици на платежни услуги; 4. план за погасяване на задълженията съгласно този закон; 5. доказателство за уведомяване по чл. 78, ал. 2 от Данъчно-осигурителния процесуален кодекс; 6. документ за платена гържавна такса. Към молбата се прилага изрично пълномощно, когато е подадена от пълномощник.

Молбата се обявява в Регистъра по несъстоятелност.

IV. ПРОВЕРКА НА ПОДАДЕНАТА МОЛБА

Съдът извършва проверка за **допустимост и редовност** на подадената молба за откриване на производство по несъстоятелност. Това е възложено на съда по несъстоятелността, пред когото тя е подадена.

Когато установи, че молбата е недопустима, съдът я връща и прекратява производството. Всички процесуални предпоставки са абсолютни – за тях съдът следи и служебно.

Когато установи, че молбата е нередовна, съдът указва това на молителя и прилага съответно чл. 129 ГПК. Нередовна ще е тази молба, която не отговаря на изискванията за форма, съдържание и приложения. В този случай молителят ще има възможност да отстрани в едноседмичен срок допуснатите нередовности. Той може да поиска и да ползва правна помощ, ако има необходимост и право на това.

Когато молителят не отстрани в срока нередовностите, молбата заедно с приложенията се връща, а ако адресът не е известен, се оставя в канцеларията на съда на разположение на ищеца. Против връщането на молбата ще може да се подаде частна жалба. По същия начин ще трябва да се постъпи и когато нередовностите в молбата се забележат по време на производството. Винаги поправената молба се смята за редовна от деня на подаването.

С оглед на засиленото приложение на принципа на служебното начало, чл. 33, ал. 3 ЗНФЛ дава възможност на съда по несъстоятелността да изисква представяне на допълнителни

доказателства от длъжника, ако няма възможност да извърши справка по служебен път и да провери обстоятелствата, посочени в молбата и приложенията към нея.

V. ВЪЗРАЖЕНИЕ НА КРЕДИТОРА ПО ЧЛ. 33, АЛ. 4 ЗНФЛ

1. Легитимация за подаване на молба за откриване на производство по несъстоятелност по ЗНФЛ е дадена само на длъжника. Кредиторите нямат процесуално право за подаване на такава. Както се посочи, молбата се обявява в Регистъра по несъстоятелност. Именно в този момент възниква и възможността на кредиторите да влияят на производството, макар и да не разполагат с легитимация за неговото инициране. В 14-дневен срок от обявяване на молбата всеки кредитор на длъжника може да направи писмено възражение, подкрепено с писмени доказателства, че не са налице условията за откриване на производството.

Тази възможност е дадена на кредитор, без да е нужно това му качество да се установява със сила на пресъдено нещо. Достатъчно ще е твърдението му, че е кредитор на длъжника, както и липсата на постановен акт, който отрича това му качество по обвързващ страниите начин. Във всички случаи, след като съдът може и служебно да събира доказателства и да установява факти, няма пречка да вземе предвид и тези, посочени от мнимия кредитор.

2. Срокът е **14-дневен** и има значението на **преклузивен**. Ако бъде пропуснат, кредиторът ще може да обжалва постановения краен акт по чл. 35, ал. 3 ЗНФЛ. Не би следвало обаче да има пречка, ако и след този срок кредиторът сезира съда и посочи доказателства, те служебно да бъдат събирани и ценени в производството.

3. Законът нарича акта на кредитора, с което той иницира намеса в производството, **писмено възражение**. Допълнителното изискване към него е то да е подкрепено с писмени доказателства, което изглежда поставено като задължител-

но условие за правото на писмено възражение, вероятно заради естественият на интервенцията.

Писменото възражение следва да е насочено към липсата на условията за откриване на производството. Следователно това ще са качеството на лицето, наличието на състояние на неплатежоспособност, наличието на добросъвестност и основанията за недобросъвестност, наличието за откриване на производство по несъстоятелност по реда на ТЗ, а не по този на ЗНФЛ.

VI. РАЗГЛЕЖДАНЕ НА МОЛБАТА ОТ СЪДА ПО НЕСЪСТОЯТЕЛНОСТТА

1. Производството по ЗНФЛ започва като **едностранно** – участва само и единствено длъжникът⁵. Подадената молба поставя началото на **специфично охранително производство**, което цели да разреши със сила на пресъдено нещо спор относно наличието на основанията за откриване на производство по несъстоятелност (неплатежоспособност на длъжника), а не правния спор относно вземанията на кредиторите на длъжника. Приложимите процесуални правила, по които то следва да се развие, са тези в ЗНФЛ, а субсидиарно и доколкото няма различни разрешения, прилага се ГПК – чл. 29 ЗНФЛ. ЗНФЛ е специален закон спрямо ГПК и се прилагат специфичните му норми.

Правната теория предлага различни виждания за характера на производството по несъстоятелност по ТЗ, което е унифицирано от длъжника,⁶ респ. стои много близо по своята същност до това по ЗНФЛ. Валентина Попова критикува определянето на производството като охранително⁷, а Григор

⁵ Така и производството по молба на длъжника по ТЗ: **Григоров, Г.** Несъстоятелност. София: Сиби, 2017, с. 221.

⁶ За производството по молба на кредитор няма никакво съмнение, че се касае за особено исково такова – вж. и **ТР № 1/2017 г. от 03.12.20218 г., постановено по тълк.г. № 1/2017 г., ОСТК на ВКС.**

⁷ **Попова, В.** Избрани съчинения в три тома. Том втори: Несъстоятелност. София: Сиела, 2011, с. 562-563.

Григоров го подкрепя, макар и да посочва, че е спорно.⁸ В съдебната практика преобладава виждането, че характерът на производството е охранително.⁹ Тъй като производството няма за единствена цел да съдейства на длъжника за упражняване на неговите права, а засяга и негативно правната му сфера; засяга се правната сфера на кредиторите, а не само на длъжника; постановеното решение подлежи на обжалване и когато е уважително; но в същото време правото да подаде молба има само длъжникът и първоначално производството се развива като едностранно и безспорно, като дори може да остане такова, то следва да заключим, че се касае за уредено особено охранително производство.

Производството може да промени едностранния си характер при намеса на кредитор, който след обявяване на молбата за откриването му, подаде писмено възражение във връзка с условията за неговото откриване. Подаването на писмено възражение не прави кредитора ответник по молбата, но му дава определени процесуални възможности за участие в процеса и за влияние върху неговото развитие и приключване, тъй като той има правен интерес от това.

Не е предвидено изрично изискване за връчване на писменото възражение на кредитора на длъжника. Нещо повече – чл. 27, ал. 2 ЗНФЛ посочва, че доколкото друго не е предвидено в закона, възраженията в производства по ЗНФЛ се подават в 14-дневен срок от обявяването на съответния съдебен или друг акт в Регистъра по несъстоятелност, като препис от тях не се представя за връчване. Това ще означава, че няма задължение за връчване на препис от писменото възражение, но няма пречка с насрочването на откритото заседание съдът да връчи такъв на длъжника.

⁸ Григоров, Г. Несъстоятелност. София: Сиби, 2017, с. 221.

⁹ Решение № 1465 от 13.06.2018 г. по т.г. № 771/2018 г. на САС; Определение от 22.03.2001 г. на САС по ч. гр. г. № 610/2001 г.; Определение № 166 от 10.1.2013 г. по т. г. № 3213/2011 г. на Окръжен съд – Варна; Определение № 95 от 1.3.2010 г. по т. г. № 90/2010 г. на Апелативен съд – Варна; Решение № 243 от 02.02.2017 г. по т. г. № 6854 / 2016 г. на СГС и други.

2. Законът предвижда две възможности за протичане на производството по разглеждане на молбата. Ако има подадено едно или повече писмени възражения, съдът трябва да разгледа молбата в **открито заседание при закрити врата** с призоваване на молителя в едномесечен срок от изтичане на срока за възражения.

Ако липсва писмено възражение, както и ако не се налага събиране на други доказателства, съдът разглежда молбата в **закрито заседание**. Тази хипотеза ми се струва практически немислима, тъй като за установяване на неплатежоспособността винаги ще се налага събирането на писмени доказателства – съдебно-икономическа експертиза, което ще обуславя и провеждането на открито заседание.

МОЖЕ ЛИ ЮРИДИЧЕСКОТО ЛИЦЕ ДА НОСИ ОТГОВОРНОСТ НА ОСНОВАНИЕ ЧЛ. 45, АЛ. 1 ЗЗД?

Владислав Дацов*

Резюме: В съдебната практика и преобладаващо в правната доктрина се поддържа, че юридическото лице не може да носи отговорност на основание чл. 45, ал. 1 ЗЗД – за собствено противоправно виновно увреждащо поведение. Приема се, че отговорността на юридическото лице може да бъде ангажирана само в качеството му на възложител на работа или на собственик на вещ. Настоящото изследване поставя под въпрос това виждане и привежда контрааргументи, с които да провокира дискусия и да насърчи критичното юридическо мислене на своите читатели.

Ключови думи: юридическо лице; възложител; изпълнител; отговорност; деликт.

IS A LEGAL PERSON LIABLE UNDER ARTICLE 45, PAR. 1 OF THE OBLIGATIONS AND CONTRACTS ACT?

Vladislav Datsov

Abstract: Both the judicial practice and predominantly the legal doctrine maintain that a legal person cannot bear liability under art. 45, par. 1 of the Obligations and Contracts Act – for its own illegal culpable damaging behaviour. It is accepted that the liability

* Адвокат, член на Софийската адвокатска колегия, асистент в катедра „Частноправни науки“ на ЮФ на УНСС.

of a legal person may be engaged only as a principal or as an owner. The current study questions this view and gives counterarguments which aim at giving rise to a discussion and encouraging the critical legal thinking of its readers.

Key words: legal person; principal; executant; liability; tort.

ВЪВЕДЕНИЕ

В правната доктрина у нас през последните години преобладаващо се приема, че юридическото лице не може да носи отговорност за непозволено увреждане по чл. 45, ал. 1 от Закона за задълженията и договорите¹ (за лични виновни увреждащи действия и бездействия), а единствено по чл. 49 ЗЗД (като възложител на работа) или по чл. 50 ЗЗД (за вреди от вещи). Това виждане в немалка степен е предопределено и от Постановление на Пленума на Върховния съд (ППВС) № 7/1959 г., което дава разрешение в този смисъл. Само обстоятелството, че едно положение е закрепено в задължителен за съдилищата и административните органи акт, не прави последното правилно. Както правилно посочва Кристиан Таков: „Цитирането на съдебна практика само по себе си също не е аргумент. Ако търсим подкрепа, трябва да я намираме не в броя на цитираните решения, а в състоятелността на аргументите им... Да се ръководим само от диспозитива, означава да бъркаме (задължителната) правна норма с (обвързващото само страните) съдебно решение. Единственото изключение са тълкувателните решения (ТР) на ВКС и тълкувателните постановления (ТП) на ВАС, които са задължителни за съдилищата и административните органи... Това обаче не означава, че те не могат да бъдат критикувани“². Критичният поглед, излагането на контрааргументи срещу една или друга утвърдила се (или наложена със задължителен съдебен акт) концепция, преразглеждането на (поне на пръв поглед) безспорни положения

¹ По-нататък ЗЗД, обн. ДВ, бр. 275 от 22.11.1950 г., в сила от 01.01.1951 г., последно допълнение ДВ, бр. 102 от 01.12.2020 г., в сила от 03.06.2021 г.

² Таков, Кристиан. Как се решава частноправен казус. София: Сиби, 2008, с. 130-131.

развиват юридическото мислене и правната наука. В настоящата студия ще бъде очертано господстващото виждане, че юридическото лице не може да носи отговорност по чл. 45, ал. 1 ЗЗД, а само по чл. 49 ЗЗД, стига, разбира се, вредите да не са причинени от вещи (в който случай отговорността би била на основание чл. 50 ЗЗД). Ще бъдат изложени и контрааргументи, обосноваващи обратното становище. Ще бъдат формулирани изводи въз основа на така очертаната дискусия, които не претендират нито за безспорност, нито за безалтернативност. Студията няма претенция да е изчерпателна и да обхваща всички изказани в доктрината мнения по поставения за разглеждане въпрос. Възможно е някой автор да остане пропуснат, а някой аргумент – непредставен. Студията ще е постигнала целта си, ако успее да провокира критичното мислене на своите читатели по поставените в нея въпроси.

ПОСТАНОВЛЕНИЕ НА ПЛЕНУМА НА ВЪРХОВНИЯ СЪД № 7/1959 Г.

Съгласно т. 1 от Постановление на Пленума на Върховния съд № 7/1959 г.: *„Отговорност за непозволено увреждане по чл. 45 ЗЗД носят само физическите лица, които са причинили вредата чрез свои виновни действия или бездействия. Юридическите лица отговарят за непозволено увреждане на основание чл. 49 и 50 ЗЗД“*. Прави впечатление липсата на аргументи в полза на така даденото от Върховния съд разрешение. Както свидетелства Чудомир Големинов, преди ППВС № 7/1959 г. практиката на съдилищата по въпроса за основанията на отговорността на юридическите лица е противоречива, а този въпрос е дискуссионен и в правната доктрина.³ С постановлението разнородната съдебна практика се уеднаквява, а правната мисъл преобладаващо се насочва към търсенето на аргументи, които да обосноват правилността му. Някои автори изтъкват свои съображения, а други безкритично приемат вече формулираните, тъй като подкрепят задължителния за всички съдили-

³ Големинов, Чудомир. Отговорност за непозволено увреждане. София: Тилла, 1999, с. 55.

ща и административни органи акт (ППВС № 7/1959 г.). Макар и господстващо, становището, закрепено в т. 1 от ППВС № 7/1959 г., не се приема от всички видни юристи, а намира и свои критици. В следващите редове ще бъдат изложени някои от вижданията в българската правна доктрина относно отговорността на юридическите лица по чл. 49 ЗЗД и невъзможността да се ангажира отговорността им по чл. 45, ал. 1 ЗЗД.

ВИЖДАНИЯ В ПРАВНАТА ДОКТРИНА СЛЕД ППВС № 7/1959 Г.

Веселин Христофоров поддържа изложеното в ППВС № 7/1959 г. виждане, че отговорността на юридическото лице може да бъде ангажирана само на основание чл. 49 ЗЗД или чл. 50 ЗЗД, но не и на основание чл. 45 ЗЗД, защото по чл. 45 ЗЗД „носят отговорност единствено гражданите: само те могат виновно да извършват лични действия“⁴. Авторът допълва (в съответствие с т. 7 от ППВС № 7/1959 г.), че за да възникне отговорността за юридическото лице по чл. 49 ЗЗД, не е необходимо да се установи кое конкретно лице, на което е била възложена работата, е причинило вредите, тъй като вината се разбирала в гражданскоправен, а не в наказателноправен смисъл⁵ (макар и от текста да не става ясно какво точно се има предвид).

Според Чудомир Големинов възприетото в ППВС № 7/1959 г. становище за отговорността на юридическото лице е правилно, тъй като юридическото лице не е деликтоспособно.⁶ Според автора възложителят отговаря (по чл. 49 ЗЗД) за чужди виновни действия (изпълнителят е действал виновно и е можел да носи отговорност при осъществяването на деликта) и причинна връзка съществува само между поведението на изпълнителя и вредите.⁷

⁴ Геновски, Михаил, Димитър Димитров, Карол Телбизов, Веселин Христофоров. Основи на държавата и правото на НРБ. Част II. София: Наука и изкуство, 1974, с. 338.

⁵ Пак там, с. 342.

⁶ Големинов, Чудомир. Отговорност за непозволено увреждане. София: Тилла, 1999, с. 55.

⁷ Пак там, с. 73-75.

Златка Сукарева също посочва, че възложители на работа по смисъла на чл. 49 ЗЗД могат да бъдат както физически, така и юридически лица, но последните носят отговорност за непозволено увреждане само като възложители или като собственици на вещи⁸, т.е. не могат да носят отговорност на основание чл. 45, ал. 1 ЗЗД. Аргументи не се сочат. Изложението продължава с констатациите, че работата „може да бъде възложена чрез трудов или граждански договор... да се състои в извършване на фактически или правни действия“⁹. Подчертава се гаранционният характер на отговорността на възложителя (в съответствие с т. 6 от ППВС № 7/1959 г.), тъй като възложителят отговаря за виновно причинени от другото вреди.¹⁰

Христо Траницов приема, че изпълнителят на възложената работа може да бъде само дееспособно физическо лице, което трябва да е осъществило състава на лична деликтна отговорност по чл. 45 ЗЗД, за да възникне за възложителя отговорността по чл. 49 ЗЗД.¹¹ Авторът подчертава, че субект на отговорността по чл. 45 ЗЗД може да бъде само дееспособно физическо лице.¹² По този начин изключва възможността юридическо лице да носи отговорност на основание чл. 45, ал. 1 ЗЗД. Христо Траницов също като Веселин Христофоров (и в съответствие с т. 7 от ППВС № 7/1959 г.) смята, че е без значение дали може да се установи конкретният причинител на вредата, за да възникне отговорността по чл. 49 ЗЗД за възложителя.¹³ Ако на едно юридическо лице е възложено задължение и не го изпълни заради поведението на своите работници или служители, юридическото лице ще носи отговорност, без значение кой точно работник или служител не е извършил

⁸ Рачев, Филип, Иван Иванов, Божана Неделчева, Златка Сукарева, Любен Корнезов, Радост Тофтисова. Основи на правото. II том. Частно право. София: Университетско издателство „Стопанство“, 1997, с. 189-190.

⁹ Пак там.

¹⁰ Пак там.

¹¹ Траницов, Христо. Деликт. Пловдив: Анима, 2002, с. 159, 162.

¹² Пак там, с. 162.

¹³ Пак там, с. 159-160.

действието по изпълнение на задължението (и съответно е причинил вредата).¹⁴ Христо Траницов определя възлагането като „фактическо натоварване за извършването на нещо определено“¹⁵.

Кристиан Таков, разглеждайки отговорността по чл. 49 ЗЗД, обсъжда вината и знанието като неприложими към юридическите лица, тъй като последните нямат свой психически живот¹⁶. Авторът смята, че „единодушно се приема, че действията на органите представители се приравняват на действия на самото юридическо лице. Изрична фикция в този смисъл обаче в нашето право няма“¹⁷. Невъзможността да се говори за знание и вина при юридическите лица по-скоро насочва и към неприложимост на чл. 45 ЗЗД към тяхното поведение, макар че авторът не го посочва изрично. Кристиан Таков определя отговорността на възложителя като гаранционна, стриктна и безвиновна, за да подчертае, че вината на възложителя е правно ирелевантна.¹⁸

Ивайло Тосков посочва, че в правната теория и съдебната практика се застъпва виждането, че отговорността на юридическото лице за вреди, причинени от дейността му, може да бъде ангажирана само на основание чл. 49 ЗЗД.¹⁹ Авторът смята, че между юридическото лице и физическите лица, членове на органите му, възниква правоотношение, в съдържанието на което е включено и задължението на тези физически лица „за извършване на определена дейност, независимо дали е посочена в договор за управление, или произтича от закона, с оглед на което следва да се приеме, че е налице правоотношение по възлагане, като юридическото лице отговаря като възложител по реда на чл. 49 ЗЗД“²⁰.

¹⁴ Пак там.

¹⁵ Пак там, с. 164.

¹⁶ Таков, Кристиан. Доброволно представителство. София: Сиби, 2006, с. 226.

¹⁷ Пак там.

¹⁸ Таков, Кристиан. Гражданско право. Правни научни изследвания. София: Сиби, 2018, с. 68.

¹⁹ Тосков, Ивайло. Гражданска отговорност на възложителя по чл. 49 ЗЗД за вреди, причинени от изпълнител. София: Сиби, 2022, с. 63.

²⁰ Пак там, с. 68.

Освен разгледаните автори, които или явно застават на позицията, възприета с т. 1 от ППВС № 7/1959 г., или изглежда, гравитират около нея, има и автори, които не вземат отношение по въпроса за отговорността на юридическото лице и дали последната може да намери основанието си и в чл. 45, ал. 1 ЗЗД. В някои от техните разсъждения обаче могат да бъдат открити полезни аргументи, отнасящи се до този въпрос.

Кръстю Цончев, разглеждайки отговорността по чл. 58, ал. 4 от отменения Закон за задълженията и договорите²¹, пише следното: „Все пак обаче остава основният въпрос: пълномощникът и слугата са лица вменяеми, те могат да възприемат правилно и могат да бъдат направлявани. Сир. тяхната дейност може да бъде сравнително добре очертана отнапред. И когато господарят започва да подчинения си да извърши някакво действие или да започне въобще някаква по-обширна дейност, той има абстрактната възможност отнапред да направи едно приблизително предвиждане“²². Различията между чл. 49 ЗЗД и чл. 58, ал. 4 ЗЗД (отм.)²³ са съществени, но полезността на разсъжденията на Кръстю Цончев се състои в това, че възложителят и изпълнителят и в двата случая са правни субекти и първият определя параметрите на работата, която вторият трябва да извърши.

Александър Кожухаров посочва, че отговорност за възложителя, на основание чл. 49 ЗЗД, ще възникне само когато такава възникне за непосредствения причинител на вредата – изпълнителя, поради виновното вредоносно поведение на последния.²⁴ Авторът смята, че отговорността на възложителя е

²¹ По-нататък ЗЗД (отм.), обн. ДВ, бр. 268 от 05.12.1892 г., отменен ДВ, бр. 275 от 22.11.1950 г., в сила от 01.01.1951 г.

²² Цончев, Кръстю. Приноси към деликтната отговорност за чуждо действие. Год. СУ, Юрид. фак. 41, 1945/1946, с. 153.

²³ Текстовете на чл. 58, ал. 1 и ал. 4 ЗЗД (отм.) гласят следното: „Чл. 58. Всякой така също е отговорен не само за вредата, която е причинил със своето действие, но още и за онази, която е причинена от действието на лицата, за които той е длъжен да отговаря, или от предметите, които той има под свой надзор. Господарите и упълномощителите – за вредите, причинени от техните слуги и пълномощници при изпълнението на длъжностите, на които те са ги поставили“.

²⁴ Кожухаров, Александър. Облигационно право. Отделни видове об-

виновна – за лошия избор на лицето, на което е възложил работата, – както и че законът въвежда презумпция за вината на възложителя.²⁵

Павел Гайдаров смята, че „отговорността по чл. 49 ЗЗД е за чужди виновни противоправни действия и има обезпечително-гаранционна функция“²⁶. Тази отговорност не е предпоставена от вината на възложителя.²⁷

Траян Конов, разглеждайки въпроса за вината при непозволеното увреждане, застъпва виждането, че „ако гържим на идеята, че вината е психическо отношение, трябва да приемем, че да бъдат виновни могат само хората. От това не следва, разбира се, че дейността на юридическите лица не може да бъде противоправна и вредоносна, както и че конструкциите, отъждествяващи вината на определени физически лица с вината на юридическото лице, са априори неправилни“²⁸. С други думи, авторът не изключва поначало възможността юридическото лице да има собствено противоправно вредоносно поведение, като вината му ще се замести от тази на физическите лица, участващи в органите му.

Симеон Тасев не взема изрично становище относно въпроса дали юридическото лице може да носи отговорност на основание чл. 45, ал. 1 ЗЗД, но във връзка с гаранционно-обезпечителната функция на отговорността по чл. 49 ЗЗД, която е такава за чуждо виновно увреждащо поведение, цитира ППВС № 7/1959 г.²⁹

лигационни отношения. Нова редакция и допълнения – проф. Петко Ст. Попов. София: Юриспрес, 2002, с. 380.

²⁵ Пак там, с. 380-381. Сходно е виждането, което е закрепено в мотивите към Решение № 50159 от 04.04.2023 г. по гр. д. № 1272 / 2022 г. на Върховен касационен съд, 1-во гр. отделение, в които е посочено следното: „Отговорността по чл. 49 ЗЗД обхваща чуждо поведение и се носи заради направения избор – възлагане на конкретното лице на дадената работа и недостатъчно добре упражнения контрол върху него“.

²⁶ Гайдаров, Павел. Гражданска отговорност, основана на договор или деликт. – Общество и право, 2010, № 9, с. 98.

²⁷ Пак там.

²⁸ Конов, Траян. Подбрани съчинения. София: Сиела, 2010, с. 147.

²⁹ Тасев, Симеон. Деликтната отговорност. София: Сиела, 2012, с. 66, 147-148.

Поля Голева посочва, че отговорността на възложителя е за чуждо виновно поведение, т.е. изпълнителят трябва да е лице, което с личните си действия или бездействия е причинило виновно вреда другиму и носи отговорност по чл. 45 ЗЗД.³⁰ Авторът също така смята, че между възложителя и изпълнителя трябва да е възникнало (преди неправомерното увреждане) облигационно отношение, в чието съдържание влиза задължението на изпълнителя да извърши възложената му работа.³¹

Ангел Калайджиев, позовавайки се на Чудомир Големинев, посочва, че при възлагането се отделя собствена работа, с чието изпълнение (в интерес на възложителя) бива натоварено друго лице.³² Авторът посочва, че е без значение дали възлагането е възмездно, както и дали изпълнението на работата се състои във фактически или правни действия.³³ Ангел Калайджиев също смята, че за възникването на отговорността на възложителя по чл. 49 ЗЗД е без значение дали може да се установи самоличността на конкретния изпълнител, който с вредоносното си виновно поведение е причинил вредите.³⁴ Авторът посочва, че отговорността на възложителя е безвиновна, тъй като неговата вина не е необходима за възникването ѝ.³⁵

Последната група автори, които ще бъдат разгледани, са онези, които не споделят разрешението, дадено в т. 1 от ППВС № 7/1959 г.

Може би първият (или поне един от първите), който изразява несъгласието си с възприетото от Върховния съд в т. 1 от ППВС № 7/1959 г., е Димитър Антонов. Авторът смята,

³⁰ Голева, Поля. Облигационно право. София: Нова звезда, 2015, с. 485.

³¹ Пак там, с. 486. В този смисъл са и мотивите към Решение № 60292 от 21.02.2022 г. по гр. д. № 3992 / 2020 г. на Върховен касационен съд, 3-то гр. отделение, в които е посочено следното: „Правната теория приема, че „възлагането“ е отделяне на собствена работа и фактическото ѝ изпълнение чрез друг правен субект. При него едно трето лице се натоварва с работа в чужд интерес (на възложителя)“.

³² Калайджиев, Ангел. Облигационно право. Обща част. 8. прераб. и доп. изд. София: Сиби, 2020, с. 395.

³³ Пак там.

³⁴ Пак там.

³⁵ Пак там.

че юридическото лице не може да носи отговорност на основание чл. 49 ЗЗД, тъй като това би противоречало на закона – изисква се юридическото лице да е възложило другиму някаква работа, при чието изпълнение да е причинена вреда, а същото това лице не възлага на органите си никаква работа.³⁶ Димитър Антонов поддържа становището, че възложителят „има право да определи кога да се извърши работата, как да се изпълни, какво да се направи, в негово власт е да промени нарежданията“³⁷. Авторът подчертава обстоятелството, че се отделя собствена на възложителя работа и се предоставя за изпълнение на субект, различен от възложителя.³⁸ Без значение е дали възложената работа е за извършване на правни или на материални (фактически) действия.³⁹

Обоснована критика към разрешението, дадено с т. 1 на ППВС № 7/1959 г., отправя и Васил Гоцев. Авторът посочва, че в тази си част постановлението не е аргументирано и почива на разбирането, че юридическите лица не могат да носят отговорност за виновни действия, тъй като нямат своя воля, отделна от волята на лицата, които ги представляват.⁴⁰ Васил Гоцев приема, че юридическото лице изявява воля чрез органите си, но смята, че това „не означава, че тази воля е нещо самостоятелно, което не представлява особена воля на самата юридическа личност“⁴¹. Тази воля не е нито прост сбор от воли на лицата, които представляват юридическото лице, нито може да се отъждестви с волята на някое от тези лица поот-

³⁶ Антонов, Димитър. Непозволено увреждане. София: Наука и изкуство, 1965, с. 121.

³⁷ Пак там, с. 149.

³⁸ Пак там.

³⁹ Пак там, с. 150.

⁴⁰ Гоцев, Васил, Михаил Манев. Непозволеното увреждане в наказателния и гражданския процес. София: Министерство на правосъдието, Върховен съд на Народна република България, Главна прокуратура на Народна република България, Централен съвет на адвокатурата, Юридически факултет – следдипломна квалификация, 1984, с. 18.

⁴¹ Пак там.

делно, а се формира по определен от закона ред.⁴² Това е правно значимата воля на самото юридическо лице.⁴³ Въпреки че поради липсата на психика юридическото лице не може да прояви самостоятелна воля, както това могат да сторят физическите лица, законодателят „е приел, че чрез изявление на волите на отделните личности, които съставляват нейните органи, при точно определени предпоставки, се формира воля, която не е на физическите лица, а е на самата юридическа личност“⁴⁴. Авторът дава за пример сключването и изпълнението на сделките, които действия безспорно са такива на юридическото лице, а не на органите му.⁴⁵ Според Васил Гоцев нелогично би било да се приеме, че един правен субект (в случая юридическото лице) е носител на воля за извършването на едни правни действия (правомерните), а не е носител на воля за извършване на други (неправомерните).⁴⁶ Въпросът за начина, по който се формира волята на юридическите лица (чрез волята на техните органи), е без значение за горните изводи.⁴⁷ Авторът достига до извода, че щом на юридическото лице е призната възможността да извършва самостоятелни действия с правно значение, няма основание на това лице да „се даде привилегията да не отговаря, ако при извършването на действия нанесе другиму вреда“⁴⁸. Без значение е дали вредата е нанесена при неизпълнение на договорни задължения, или е причинена, без такива да са налице.⁴⁹

КРИТИКА НА Т. 1 НА ППВС № 7/1959 Г.

Аргументите на Димитър Антонов и Васил Гоцев, изложени схематично по-горе, заслужават внимание и могат да бъдат доразвити. Както посочва Димитър Антонов, въпросът

⁴² Пак там.

⁴³ Пак там, с. 19.

⁴⁴ Пак там.

⁴⁵ Пак там.

⁴⁶ Пак там.

⁴⁷ Пак там.

⁴⁸ Пак там, с. 19-20.

⁴⁹ Пак там.

за отговорността на юридическото лице по чл. 49 е и такъв на общата част на гражданското право.⁵⁰ Отговорът му по необходимост изисква изясняването на отношението между юридическото лице и неговите представителни органи, правосубектността на същите тези органи, както и деликтоспособността на юридическото лице.

ИСТОРИЧЕСКИ ПРЕГЛЕД НА ОТГОВОРНОСТТА ЗА СОБСТВЕНО ВРЕДОНОСНО ВИНОВНО ПОВЕДЕНИЕ И ЗА ВЪЗЛАГАНЕ НА РАБОТА ДРУГИМУ

На първо място, трябва да бъде разгледана отговорността за собствено вредоносно поведение, уредена в разпоредбите за генералния деликт, съдържащи се в отменения и в действащия ЗЗД. Съгласно чл. 56 ЗЗД (отм.): „Всяко действие на човека, което причинява вреда на другиго, задължава тогова, по вината на когото е последвало то, да поправи вредата“. От тази разпоредба може да се направи изводът, че в отменения ЗЗД генералният деликт е ограничен само до личното виновно вредоносно поведение на физическите лица (с който последен термин правната теория и практика обозначават човешките същества), тъй като именно последните са източникът на това поведение. Разпоредбата на чл. 45, ал. 1 ЗЗД, с която понастоящем се урежда генералният деликт, е не чисто редакционно, а качествено различна от тази на чл. 56 ЗЗД (отм.). Съгласно чл. 45, ал. 1 ЗЗД: „Всеки е длъжен да поправи вредите, които виновно е причинил другиму“. Законодателят, изглежда, е изоставил разбирането, че вредите могат да произтекат само от действието на физическо лице, поради което е разширил субектния обхват на отговорността. Вече не само физическите лица, а всяко лице, което причини вреди, става носител на задължението да ги поправи. Това задължение може да възникне и за юридическо лице. Затова трудно може да се приеме становището на онези автори, които твърдят, че задължение за обезвреда

⁵⁰ Антонов, Димитър. Непозволено увреждане. София: Наука и изкуство, 1965, с. 120.

по чл. 45, ал. 1 ЗЗД може да възникне само за физическо лице – законът не дава основание за такова тълкуване, особено при сравнение с отменената нормативна уредба на отговорността за генерален деликт.

На второ място, полезно е да се направи съпоставка и между разпоредбите, уреждащи отговорността на възложителя. В отменения ЗЗД тя е закрепена в разпоредбите на чл. 58, ал. 4 във връзка с ал. 1 ЗЗД (отм.). Съгласно чл. 58, ал. 1 и 4 ЗЗД (отм.): „Всякой така също е отговорен не само за вредата, която е причинил със своето действие, но още и за онази, която е причинена от действието на лицата, за които той е длъжен да отговаря, или от предметите, които той има под свой надзор... Господарите и упълномощителите – за вредите, причинени от техните слуги и пълномощници при изпълнението на длъжностите, на които те са ги поставили“. Сега действащата уредба на отговорността на възложителя за вреди, причинени от изпълнителя на работата при или по повод нейното извършване, се съдържа в чл. 49 ЗЗД: „Този, който е възложил на друго лице някаква работа, отговаря за вредите, причинени от него при или по повод изпълнението на тази работа“. Наблюдава се тенденцията на разширяване на кръга на лицата, които носят отговорност (както и при деликтния състав). Отговорността вече не се носи поради причиняване на вреди при изпълнение на длъжност, на която делинквентът е назначен, а при или по повод изпълнението на някаква работа (дори изпълнителят да не заема някаква длъжност, на която да е назначен от възложителя). Отпада и подлежащото на тълкуване във всеки случай анахронично „господари“ (и съответстващото му „слуги“). Различията между разпоредбата на чл. 58, ал. 4 ЗЗД (отм.) и на чл. 49 ЗЗД са много повече от споменатите тук, но за целите на настоящото изследване от значение е приликата между двете. Без значение дали вредите са произлезли при изпълнение на някаква длъжност, или при или по повод на някаква възложена работа, увреждащото действие трябва да е извършено от правен субект, различен от възложителя (респективно „господар“).

ОТНОШЕНИЯ МЕЖДУ ЮРИДИЧЕСКОТО ЛИЦЕ И НЕГОВИТЕ ОРГАНИ. ПРАВНО ЗНАЧИМА ВОЛЯ НА ЮРИДИЧЕСКОТО ЛИЦЕ

За да бъде налице „възлагане“ по смисъла на чл. 49 ЗЗД, трябва да са налице два правни субекта – възложител и лице, на което е възложена работата (изпълнител). Ако се следва логиката на т. 1 от ППВС № 7/1959 г., би се достигнал изводът, че органът на юридическото лице е самостоятелен правен субект, комуто е възложена някаква работа. Това виждане обаче трудно може да бъде споделено.

Съгласно чл. 131 от Закона за лицата и семейството⁵¹: „(1) Юридическите лица са носители на права и задължения. (2) Те придобиват права и задължения чрез своите органи“. Впрочем сходна е и разпоредбата на чл. 3, ал. 1 от отменения Закон за юридическите лица⁵², съгласно която: „Волята на юридическите личности се проявява чрез техните органи. Последните ги задължават както за своите действия, така и за опущенията си“. Органите на юридическото лице са средство за участието му в гражданския оборот. Чрез тях се преодолява липсата на психика, а с това и на възможност за формиране и извяване на воля по естествен път от юридическото лице. Действията на органите са такива и на самото юридическо лице и пораждат непосредствено за него права и задължения. А зад действията на органите стои волята на физическите лица, които са членове на състава им.⁵³ Но волеизявлението на едно или повече физически лица, които са членове на представителния орган на юридическото лице, извършени именно в качеството на орган, са волеизявления на самото юридическо лице. Органът на юридическото лице не е самостоятелен правен субект, за да му бъде възложена работа по смисъла на

⁵¹ По-нататък ЗЛС, обн. ДВ, бр. 182 от 09.08.1949 г., в сила от 10.09.1949 г., последно изменение ДВ, бр. 120 от 29.12.2002 г.

⁵² По-нататък ЗЮЛ (отм.), обн. ДВ, бр. 13 от 20.04.1933 г., отменен ДВ, бр. 182 от 09.08.1949 г.; в сила от 09.09.1949 г.

⁵³ Или представляват юридически лица, когато последните са членове на орган на друго юридическо лице. Има и юридически лица, които нямат органна структура като персоналните търговски дружества, които ще бъдат разгледани по-нататък.

чл. 49 ЗЗД. Между органа като такъв и юридическото лице не възниква правоотношение. Като че ли такъв е и изводът, към който се ориентира преобладаващо доктрината в областта на общата част на гражданското право.

Витали Тагжер смята, че органите на юридическото лице не са отделен, самостоятелен правен субект, а са част от самото юридическо лице и „правно средство за формиране и изявяване на волята на ЮЛ“⁵⁴. Авторът прави извода, че от гледна точка на правосубектността органът и юридическото лице са един правен субект, а не два.⁵⁵ Според Витали Тагжер между органите на юридическото лице и самото него няма никакво правоотношение, а действията на органите са такива на юридическото лице.⁵⁶

Александър Джеров също посочва, че действията на органите обвързват непосредствено юридическото лице, като техните волеви актове се считат за такива на самото юридическо лице.⁵⁷ Авторът не взема отношение по въпроса за правосубектността на органите на юридическото лице.

Виждането на Георги Боянов не показва принципни различия с това на Витали Тагжер. Георги Боянов също смята, че органът на юридическото лице е „иманентна част на самото юридическо лице“⁵⁸, т.е. органът не е самостоятелен правен субект. Авторът посочва, че изявената от органа воля се смята за воля на самото юридическо лице.⁵⁹ Правата и задълженията, които произтичат от сключените от органите (в това им качество) сделки и извършените от тях правни действия, възникват направо в правната сфера на юридическото лице.⁶⁰

⁵⁴ Тагжер, Витали. Гражданско право на НРБ. Обща част. Дял II. София: Софи-Р, 2001, с. 622.

⁵⁵ Пак там.

⁵⁶ Пак там.

⁵⁷ Джеров, Александър. Гражданско право. Обща част. Кн.1. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, 1994, с. 196.

⁵⁸ Боянов, Георги. Основи на гражданското право. Нова редакция – Гергана Боянова. София: Авалон Пбблишинг, 2011, с. 88.

⁵⁹ Пак там.

⁶⁰ Пак там.

Според Мария Павлова органите са част от юридическото лице, те не са самостоятелни правни субекти, поради което между тях и юридическото лице не възникват правоотношения.⁶¹ Но органите се състоят от дееспособни физически лица, които в органа действат от името на юридическото лице.⁶² Мария Павлова приема, че представително правоотношение възниква между всяко физическо лице (член на органа) и юридическото лице като отделен правен субект.⁶³

Ангел Калайджиев, пишейки за дружеството с ограничена отговорност, изразява виждането си, че органите на юридическото лице не са правосубектни и че нито между тях помежду им, нито между тях и юридическото лице възникват правоотношения.⁶⁴ Правоотношения могат да възникнат само между лицата, които са част от състава на органите, и дружеството, както и помежду им, но като самостоятелни правни субекти, а не в качеството им на органи.⁶⁵

В горния смисъл са и разясненията, дадени от Общото събрание на Гражданската и Търговската колегия на ВКС към т. 2 от Тълкувателно решение № 3 от 2013 г.: „Отговорът на въпроса е обусловен от същността на органното представителство на юридическите лица, което е начин на волеотъждествяване и волеизявяване, тъй като органът е част от ЮЛ, а проявата на действията на органа към трети лица е проява на самото ЮЛ. Органният представител извършва действия съобразно дадената по закон компетентност, упражнява представителни функции, като част от правомощията си на орган на юридическото лице. Органният представител, чрез който ЮЛ влиза в правоотношения с трети лица, е част от организационната структура на юридическото лице. Той прави не свое волеизявление, като отделен правен субект, а во-

⁶¹ Павлова, Мария. Гражданско право. Обща част. София: Софи-Р, 2002, с. 331.

⁶² Пак там, с. 333.

⁶³ Пак там, с. 331.

⁶⁴ Калайджиев, Ангел. Търговски дружества. Персонални дружества. Дружество с ограничена отговорност. София: Сиби, 2014, с. 269-270.

⁶⁵ Пак там.

леизявление, принадлежащо на ЮЛ. Във външните действия органиният представител представлява ЮЛ, но волята, която изразява, не е собствена, на субект, различен от ЮЛ, а е волята на самото ЮЛ. Външно изразената от органиния представител воля спрямо третите лица е функция, част от законовата компетентност на органите на ЮЛ“.

Допълнителен аргумент в полза на виждането, че юридическото лице няма как да възложи работа на свой орган е в логическата неиздържаност на така създадената конструкция. Юридическото лице формира и изразява воля чрез своите органи – това е волята на самото юридическо лице. Следователно чрез тях трябва да възложи и работата (по този начин за него ще възникне правото да изисква изпълнението ѝ). Но трябва да я възложи на своите органи. Стига се до ситуацията, при която юридическото лице чрез органите си ще възложи на органите си някаква работа. Но необходима ли е една такава изкуствена конструкция, доближаваща се до договарянето сам със себе си? Законът изрично предвижда органите да бъдат средство, чрез което юридическото лице да участва в гражданския оборот, като влиза в правоотношения, от които за юридическото лице възникват непосредствено права и задължения. Органите не вършат чужда работа (както е при възлагането), тъй като са част от самото юридическо лице. Юридическото лице извършва действията, но чрез своите органи поради естествените ограничения, които следват от неговата същност (и от разликата му с физическите лица).

Може да се направи възражението, че между някои органи и юридическото лице се сключва договор за възлагане на управлението. Така например съгласно чл. 141, ал. 7 от Търговския закон⁶⁶: „Отношенията между дружеството и управителя се уреждат с договор за възлагане на управлението. Договорът се сключва в писмена форма от името на дружеството чрез лице, оправомощено от общото събрание на съдружниците, или от едноличния собственик“. Такова възражение би било неоснователно. Договорът за възлагане на управлението се

⁶⁶ По-нататък ТЗ, обн. ДВ, бр. 48 от 18.06.1991 г., в сила от 01.07.1991 г., последно допълнение ДВ, бр. 67 от 15.08.2025 г.

склѳчва между дружеството с ограничена отговорност, от една страна, и лицето, което ще упражнява функцията на управител, от друга страна, в качеството на последното лице на самостоятелен правен субект, а не на орган на дружеството. С договора се уреждат правата и задълженията на лицето, което ще упражнява представителната и управителната функция като орган на дружеството, но като страна по правоотношението с дружеството се конституира не органът, а самото лице. Освен това отговорността на управителя пред дружеството носи той като физическо (или в някои случаи юридическо) лице, а не като орган на дружеството. Без значение е дали тази отговорност ще се квалифицира като договорна⁶⁷ или като особена форма на гражданска отговорност – т.нар. управителска отговорност.⁶⁸ Освен това договѳрът за възлагане на управлението не е предпоставка за възникване на качеството на представителен орган. Едно лице може да упражнява функциите на представителен орган и без да е налице такѳв договор.⁶⁹ При дружеството с ограничена отговорност, което беше дадено за пример, юридическият състав, от който възниква качеството управител, включва решение на общото събрание (или посочване в дружествения договор), съгласие на избраното за управител лице и вписване в търговския регистър.⁷⁰ При изследването на въпроса за възлагането на работа по смисъла на чл. 49 ЗЗД от значение е не дали е налице договор за възлагане на управлението, или само решение за избор

⁶⁷ Герджиков, Огнян. Учебник по търговско право. Ч. 1. Търговци. София: ИК „Труд и право“, 2021, с. 329; Голева, Поля. Търговско право. Търговци. 6. прераб. и доп. изд. София: Нова звезда, 2018, с. 216-217; Калайджиев, Ангел. Търговски дружества. Персонални дружества. Дружество с ограничена отговорност. София: Сиби, 2014, с. 290.

⁶⁸ Даскалов, Вълчин. Имуществена отговорност на управителя за вреди, причинени на дружеството. София: Сиела, 2019 г., с. 156.

⁶⁹ Вж. в този смисъл Калайджиев, Ангел. Търговски дружества. Персонални дружества. Дружество с ограничена отговорност. София: Сиби, 2014, с. 290.

⁷⁰ Герджиков, Огнян. Учебник по търговско право. Ч.1. Търговци. София: ИК „Труд и право“, 2021, с. 324. Торманѳв, Захари. Търговско право. София: Издателски комплекс – УНСС, 2020, с. 176.

на едно лице за член на представителен орган, а дори, когато причинява вреди, делинквентът действа в качеството си на самостоятелен правен субект, или като представителен орган на юридическото лице. В последния случай действията са такива на самото юридическо лице.

Същевременно поставя се и въпросът за юридическите лица, които нямат органна структура. Вярно е, че в курсовете по обща част на гражданското право се посочва, че единствените общи правила за юридическите лица се съдържат в разпоредбите на чл. 131 и чл. 132 ЗАС.⁷¹ Това обаче е неточно. При персоналните търговски дружества – събирателно дружество и командитно дружество, органна структура няма.⁷² При събирателното дружество функциите по управление и представителство поначало са предоставени от закона и се упражняват от всички съдружници⁷³, а при командитното – от комплементарите (неограничено отговорните съдружници).⁷⁴ Ангел Калайджиев, пишейки за събирателното дружество, посочва, че „всеки съдружник поначало може да представлява дружеството и то става страна по сключените от съдружника сделки... Той действа в качеството на орган на дружеството“⁷⁵. Това виждане трудно може да бъде споделено,

⁷¹ Таджер, Витали. Гражданско право на НРБ. Обща част. Дял II. София: Софи-Р, 2001, с. 140.

⁷² Изрично в този смисъл за събирателното дружество вж. Голева, Поля. Търговско право. Търговци. 6. прераб. и доп. изд. София: Нова звезда, 2018, с. 195.

⁷³ Златарев, Емил, Веселин Христофоров. Търговско право. Обща част. Видове Търговци. Търговски сделки. Несъстоятелност. София: Сиела, 2008, с. 128; Владимиров, Иван. Търговско право. 8. прераб. и доп. изд. София: Ромина, 2011, с. 103; Голева, Поля. Търговско право. Търговци. 6. прераб. и доп. изд. София: Нова звезда, 2018, с. 195.

⁷⁴ Златарев, Емил. Христофоров, Веселин. Търговско право. Обща част. Видове Търговци. Търговски сделки. Несъстоятелност. София: Сиела, 2008, с. 137; Владимиров, Иван. Търговско право. 8. прераб. и доп. изд. София: Ромина, 2011, с. 111; Голева, Поля. Търговско право. Търговци. 6. прераб. и доп. изд. София: Нова звезда, 2018, с. 205.

⁷⁵ Калайджиев, Ангел. Търговски дружества. Персонални дружества. Дружество с ограничена отговорност. София: Сиби, 2014, с. 174.

тъй като не изглежда да намира опора в закона, който не признава на съдружниците качеството органи на юридическото лице, а само им възлага функцията по управление и представителство на дружеството. Така или иначе, в настоящото изложение вече беше изследван въпросът за правните действия, извършени от органите на юридическото лице. Ако се възприеме виждането, че при персоналните търговски дружества няма органна структура (което е преобладаващо), дали е наличие правоотношение между юридическото лице и лицата, които са негови членове и имат представителни функции спрямо него (неограничено отговорните съдружници)? Отговорът по-скоро ще бъде отрицателен, когато става въпрос за правоотношение по възлагане на някаква работа.⁷⁶ Събирателното или командитното дружество не е възложител по смисъла на чл. 49 ЗЗД, а членовете, упражняващи представителни и управителни функции, не са лица, на които дружеството е възложило работа. Също както при органите, които упражняват представителна функция по отношение на юридическо лице (при което е законоустановено органното представителство), когато неограничено отговорните съдружници извършат правно действие, което да създаде права или задължения за дружеството, техните действия са действия на дружеството, т.е. в тези случаи може да се направи аналогия с органното представителство (и с тази уговорка виждането на Ангел Калайджиев в известна степен може да бъде възприето). Когато представляват събирателното или командитното дружество, неограничено отговорните съдружници не действат като самостоятелни правни субекти (физически или юридически лица), поради което те не са изпълнители на чужда работа, която им е възложена. Няма и не може да бъде проведено разграничение между възложител и изпълнител, когато тези съдружници упражняват представителната функция по отношение на събирателното или командитното дружество. Затова при липсата на два правни субекта (възложител и изпълнител) към момента на извършване на правно действие спрямо трето лице, не може да се ангажира отговорността

⁷⁶ Членствено правоотношение безспорно съществува.

на персоналното търговско дружество по чл. 49 ЗЗД за причините на това трето лице вреди.

От гореизложеното може да се направи изводът, че юридическото лице не възлага никаква работа на своите органи (или на лицата, натоварени с функцията по представителство на юридическото лице, които заместват органите при персоналните търговски дружества) по смисъла на чл. 49 ЗЗД. Когато едно лице действа в качеството си на орган на юридическото лице (или упражнява предоставената му по закон представителна функция), то не извършва възложена работа. Изявената от органа (или от представляващия юридическото лице при персоналните търговски дружества) воля и извършеното от него правно действие са такива на самото юридическо лице. Юридическото лице и неговите органи не са различни правни субекти, а чрез органите си юридическото лице извършва правните действия (действия, с чието извършване правото свързва определени правни последици).

ДЕЛИКТОСПОСОБНОСТ НА ЮРИДИЧЕСКОТО ЛИЦЕ

Въпросът за деликтоспособността традиционно се разглежда в курсовете по обща част на гражданското право заедно или непосредствено след обсъждането на понятието за дееспособност на физическите лица. Следователно поставят се два въпроса: какво е деликтоспособност и деликтоспособни ли са юридическите лица?

Витали Таджер определя деликтоспособността като „правно уредена способност да се отговаря за извършени правонарушения“⁷⁷. Според Александър Джеров деликтоспособността е „способност да се носи отговорност за извършено правонарушение“⁷⁸. Според Мария Павлова деликтоспособността е годност да се носи гражданска отговорност, намира приложение при извършването на неправомерни правни

⁷⁷ Таджер, Витали. Гражданско право на НРБ. Обща част. Дял II. София: Софи-Р, 2001, с. 68.

⁷⁸ Джеров, Александър. Гражданско право. Обща част. Кн.1. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, 1994, с. 136.

действия и зависи от интелектуалните и волеви качества на конкретното лице.⁷⁹ Филип Рачев също смята, че деликтоспособността е годността на едно лице да носи гражданска отговорност за извършените от него неправомерни действия и я приравнява на вменяемостта в наказателното право.⁸⁰ Тенчо Колев определя деликтоспособността като „правно признатата възможност на субектите да носят юридическа отговорност за извършените от тях правонарушения“⁸¹ и посочва, че юридическите лица носят гражданска отговорност наравно с физическите лица, т.е. и първите са деликтоспособни.⁸²

След като деликтоспособността е правно уредената способност или годност едно лице да носи отговорност за собствените си противоправни действия, поставя се въпросът дали и юридическите лица са деликтоспособни, т.е. дали могат да носят отговорност за собствено противоправно поведение. Отговорът на този въпрос е утвърдителен – още с възникването си юридическите лица са деликтоспособни. Подробни съображения ще бъдат изложени в следващите редове.

Безспорно в правната литература се приема, че юридическото лице носи самостоятелна имуществена отговорност за неизпълнение на своите граждански задължения.⁸³ Неизпълнението на тези задължения е гражданско правонарушение. Така например, когато представителният орган изяви волята на юридическото лице за сключване на договор, самото юридическо лице става страна по договора – приема се, че волеизявлението за сключването на договора принадлежи на самото юридическо

⁷⁹ Павлова, Мария. Гражданско право. Обща част. София: Софи-Р, 2002, с. 253.

⁸⁰ Рачев, Филип. Гражданско право. С образци на писмени защиты. София: Университетско издателство „Стопанство“, 2003, с. 216.

⁸¹ Колев, Тенчо. Теория на правото. София: Сиела, 2015, с. 400.

⁸² Пак там, с. 410.

⁸³ Рачев, Филип. Гражданско право. С образци на писмени защиты. София: Университетско издателство „Стопанство“, 2003, с. 249; Таджер, Витали. Гражданско право на НРБ. Обща част. Дял II. София: Софи-Р, 2001, с. 142; Павлова, Мария. Гражданско право. Обща част. София: Софи-Р, 2002, с. 305-306.

лице.⁸⁴ Когато в съдържанието на възникналото в резултат от сключения договор правоотношение влиза задължение, то е на юридическото лице, а не на органа. Когато задължението не бъде изпълнено, юридическото лице е в неизпълнение и за него възниква отговорност за противоправното му поведение, т.е. за гражданско правонарушение.⁸⁵ Неизпълнението често се дължи на обстоятелството, че представителният орган на същото това юридическо лице не е положил усилия, за да бъде изпълнено задължението. Но при неизпълнението на договорно задължение не се търси вината на представителния орган, не се прави опит да се обоснове безвиновната отговорност на юридическото лице. Противоправното поведение може и да не се изразява в нарушение на договорно задължение. Друг пример, който може да бъде даден, са нищожните или унищожаемите сделки. Както и в горния пример, представителният орган на юридическото лице прави волеизявление, което се счита за такова на самото юридическо лице. Но сделката страда от порок, който или изначално пренятства пораждането на желаното от страните правно действие (основание е за нищожност), или такова действие се поражда, но може да отпадне (обикновено с обратна сила) по искане на страната, чиято воля е (или е вероятно да е) била опорочена (основание е за унищожаемост). Както посочва Витали Таджер, недействителните сделки са граждански правонарушения⁸⁶ и „би трябвало, ако в резултат на

⁸⁴ Торманов, Захари. Договорът. Практическо ръководство за търговски и граждански договори. София: Сиби, 2020, с. 41-42 и с. 47.

⁸⁵ Това е така, тъй като именно юридическото лице е страна по правоотношението, това лице е носител на влизащите в съдържанието на правоотношението юридически задължения и дължи изпълнението им.

⁸⁶ Георги Боянов посочва, че правонарушения са самите основания за недействителност, т.е. юридическите факти, водещи до нея – вж. Боянов, Георги. Основи на гражданското право. Нова редакция – Гергана Боянова. София: Авалон Пбблишинг, 2011, с. 111. В обратен смисъл, а именно че унищожаемите сделки са правомерни, вж. Шопов, Ангел. Унищожаемост на договорите поради грешка. София: Сиби, 2013, с. 49. Филип Рачев счита, че недействителните сделки имат общи черти с правонарушенията, но се отличават от последните по това, че не представляват предпоставка за ангажиране на отговорността (дого-

склучването и изпълнението са настъпили вреди, те да поражат право за съответната страна на обезщетение... Общият принцип за отговорност за вреди поради неправомерно увреждане не може да бъде изключен от материята на недействителността. А няма нужда той изрично да се припомня именно защото е общ. Предпоставките за имуществената отговорност на страните по недействителните сделки са общите изисквания на чл. 45, които, съобразени с особеностите на недействителността, ще изглеждат така: а) признаване сделката за нищожна или унищожението ѝ; б) установяване на вреди от сделката; в) причинна връзка между сделката и вредите; г) вина⁸⁷. Страна по нищожната или унищожената сделка е юридическото лице. Ако за насрещната страна са произлезли вреди, отговорността ще се носи от самото юридическо лице. Впрочем да се твърди, че юридическите лица нямат своя воля и затова не могат да формират вина, е доста спорно положение и от гледна точка на унищожаването, тъй като и юридическо лице може да поиска унищожаване на сделка, по която е страна, поради грешка или измама например.⁸⁸ С други думи, това са случаи, в които, изглежда, съдебната практика и правната доктрина не виждат пречка волята на представителния орган да се приравни на волята на юридическото лице.⁸⁹

Особено ясно изпъква несъстоятелността на ангажирането на отговорността на юридическото лице по чл. 49 ЗЗД в случаите, в които му е вменено нормативно задължение, не е ангажирало лице, което да изпълни това задължение, и в резултат от неизпълнението са настъпили вреди. С други

ворна или деликтна) на техния извършител – вж. Рачев, Филип. Гражданско право. С образци на писмени защиты. София: Университетско издателство „Стопанство“, 2003, с. 390.

⁸⁷ Таджер, Витали. Гражданско право на НРБ. Обща част. Дял II. София: Софи-Р, 2001, с. 576-577.

⁸⁸ Вж. мотивите към Решение № 69 от 31.03.2011 г. по в. т. г. № 66 / 2011 г. на Апелативен съд – Варна.

⁸⁹ А и изрично в този смисъл се е произнесло Общото събрание на Гражданската и Търговската колегия на ВКС в разясненията към т. 2 от Тълкувателно решение № 3 от 2013 г., цитирани по-горе.

думи, това са случаите, в които задължението може да бъде изпълнено единствено чрез друго лице, а на такова не е възложена работа, която представлява изпълнение на задължението. Например общината е юридическо лице (чл.136, ал. 3 от Конституцията на Република България⁹⁰), на което е вменено задължението за почистването и обезопасяването на общинските пътища против заледяване през зимния сезон (чл. 31 във връзка с т. 14 от Допълнителните разпоредби на Закона за пътищата⁹¹)⁹². Очевидно е, че общината не може лично да почиства и обезопасява пътищата, тъй като тя няма физическо битие. Това свое задължение може да изпълни само чрез възлагането на работа на физически лица или на други юридически лица, които ще я възложат на физически лица. Ако обаче общината (чрез своите органи) бездейства, възлагане няма да има. А след като няма възлагане, чл. 49 ЗЗД няма как да намери приложение. В тези случаи отговорността на юридическите лица ще намира своето основание в чл. 45, ал. 1 ЗЗД.

ФАКТИЧЕСКИ И ПРАВНИ ДЕЙСТВИЯ

Както се вижда от горните примери и от приведените аргументи, органите на юридическото лице могат да извършват не само правомерни действия, но и неправомерни такива, които се смятат за действия на самото юридическо лице – неизпълнение на договорни задължения, сключване на недействителни сделки. В тези случаи волята на органа е и такава на юридическото лице. Поставя се въпросът дали юридическото лице може да носи отговорност за непозволено увреждане по чл. 45, ал. 1 ЗЗД само за правните действия, с които неговите органи ангажират отговорността му, или и за фактическите.

⁹⁰ По-нататък *Конституцията*, обн. ДВ, бр. 56 от 13.07.1991 г., в сила от 13.07.1991 г., последно изменение ДВ, бр. 66 от 06.08.2024 г. с Решение № 13 от 26.07.2024 г. на КС на РБ по к. г. № 1/2024 г.

⁹¹ По-нататък *ЗП*, обн. ДВ, бр. 26 от 29.03.2000 г., последно изменение и допълнение ДВ, бр. 64 от 05.08.2025 г., в сила от 06.09.2025 г.

⁹² В този смисъл са и мотивите към Решение № 242 от 20.12.2023 г. по гр. г. № 4249 / 2022 г. на Върховен касационен съд, 2-ро гр. отделение.

На първо място, разграничението между правни и фактически (или материални) действия е, от една страна, неясно, а от друга страна, съмнително. Според може би най-разпространената класификация на юридическите факти според тяхното съдържание те се делят на юридически действия, юридически събития и на факти от душевния живот.⁹³ Юридическите (правните) действия са тези действия на лицата, които произвеждат правни последици.⁹⁴ Правните действия могат да бъдат правомерни и неправомерни, като последните представляват граждански правонарушения.⁹⁵ Следователно, ако едно действие (или бездействие) е правно релевантно, т.е. поражда някакви правни последици, то е правно (юридическо). Правото не е безразлично към него и затова урежда последиците от осъществяването му като правни такива. Сделката е юридическо действие, защото е насочена към и поражда правни последици. Създаването на литературно произведение е юридическо действие (от категорията на юридическите постъпки), защото възниква авторско право. Счупването на прозореца на съседа от дете, което е изгряло на двора и не е преценило силата или точността на удара си, ограскването на чужда паркирана кола при маневра на паркинга пред магазина, прстирането на изработената вещ на поръчващия в изпълнение на договора за изработка – всички тези действия имат правни последици (при първите две възниква задължение за обезщетение, а при третото изпълнителят се освобождава от задължението си по възникналото правоотношение с поръчващия). Затова тези действия също са правни. За фактическите (или т.нар. материални) действия остава само да са правно неуредени, но тогава няма изобщо да представляват интерес за правото. Ако пък юридическите действия бъдат разделени на сделки и фактически (материални) действия, поставя се въпросът за разграничителния критерий. Сделките също изискват определено поведение, като понякога волеизяв-

⁹³ Таджер, Витали. Гражданско право на НРБ. Обща част. Дял II. София: Софи-Р, 2001, с. 326-329.

⁹⁴ Пак там, с. 327.

⁹⁵ Пак там.

лението може да се извърши и без да се вербализира волята на субекта, от когото изхожда (при конклюдентните действия например). Даването на една вещь в изпълнение на задължение, влизащо в съдържанието на продажбено правоотношение, поправката на вещь в изпълнение на задължение, произтичащо от договор за изработка, съдържат и волята на лицето, което извършва някое от тези действия да се породят правни последици – да се прекрати договорната му обвързаност, като изпълни задължението си. С оглед гореизложеното може би най-широко приетото разделение на юридическите факти на гражданското право според съдържанието им (и съответно подразделянето на юридическите действия на сделки, юридически постъпки и на граждански правонарушения) следва да намери приложение и в настоящия случай.

На второ място, щом юридическото лице е деликтоспособно и може да носи гражданска отговорност за гражданските правонарушения, които извършва чрез своите органи (на основание чл. 45, ал. 1 ЗЗД), поставя се въпросът дали ще отговаря за всяко противоправно увреждащо поведение на органите си. По-скоро въпросът е какви правни действия може да извърши едно лице в качеството си на представителен орган или на лице, което е натоварено с представителна функция спрямо юридическото лице (в онези случаи, в които юридическото лице няма органна структура).⁹⁶ Може ли едно физическо лице, в качеството си на управител на дружество с ограничена отговорност, да счупи фаровете на колата на съседа си, да надраска тази кола с ключ, да избие зъб на друго физическо лице в пиянска свада? Очевидно е, че отговорът е отрицателен – всичко това лицето може да стори само като физическо такова, като отделен от юридическото лице правен субект. Като управител обаче може да бездейства, когато за юридическото лице е съществувало нормативно или друго задължение за действие, може да сключи нищожна сделка или унищожаваема, която впоследствие да бъде унищожена от съда. Ако в тези случаи настъпят и вреди, отговорността за

⁹⁶ Става въпрос за представителните органи, тъй като те изразяват волята на юридическото лице.

действията или бездействията на органа ще е отговорност на юридическото лице, защото това ще бъдат действия и бездействия на последното. Следователно не всяко увреждащо действие, извършено от орган на юридическото лице (а в персоналните търговски дружества – от неограничено отговорен съдружник), ще се счита за действие и на самото юридическо лице.

Може да се обобщи, че юридическото лице ще носи отговорност на основание чл. 45, ал. 1 ЗЗД само в онези случаи, в които увреждащото действие или бездействие е извършено от орган на юридическото лице (или от лицето, което е натоварено с упражняването на представителна функция, когато юридическото лице няма органна структура) в качеството му на такъв. Поначало всяко бездействие, довело до неизпълнение на нормативно или по друг начин установено задължение на юридическото лице е правно релевантно. При действията, изглежда, най-голямо приложение ангажирането на отговорността на юридическото лице по чл. 45, ал. 1 ЗЗД ще намери, когато действието би било напълно правомерно, ако не страдеше от някакъв порок.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Настоящата студия прави критичен преглед на закрепеното в т. 1 от ППВС № 7/1959 г. разрешение, че отговорността на юридическото лице за противоправно причинени други-му вреди възниква на основание чл. 49 ЗЗД, а не на основание чл. 45, ал. 1 ЗЗД. Макар в същото постановление на Пленума на Върховния съд да се съдържат и други спорни положения, те излизат извън предметния обхват на изследването, поради което и не са разгледани. Достига се до извода, че юридическото лице може да носи отговорност за увреждащото поведение на своите органи, когато последните действат като такива, на основание чл. 45, ал. 1 ЗЗД. Органите не са самостоятелни правни субекти, между тях и юридическото лице правоотношение не възниква. Техните действия са действия на самото юридическо лице, тяхната воля е негова. Затова е невъзмож-

но юридическото лице да им възложи каквато и да било работа. За да възникне отговорността на юридическото лице за действията или бездействията, извършени от органите му, последните трябва да действат именно в това си качество, а не като физически лица. В студията се предлага за правно релевантно да се смята поначало всяко вредоносно бездействие на органите, довело до неизпълнение на нормативно или по друг начин установено задължение на юридическото лице. Правно релевантните действия, които могат да доведат до ангажиране на отговорността на юридическото лице на основание чл. 45, ал. 1 ЗЗД, най-често са онези, които биха били напълно правомерни, ако не страдаха от някакъв порок.

УПРАЖНЯВАНЕ НА ОБРАТЕН ИСК ЧРЕЗ ИЗДАВАНЕ НА ОБРАТНА МЕНИТЕЛНИЦА

Георги Хорозов*

Резюме: Предмет на разглеждане е обратната менителница като правен способ за упражняване на обратен иск от приносителя. Разгледани са въпроси относно съдържанието, страните, сумата и падежа на обратната менителница, както и възможността същата да се ползва като извънсъдебно изпълнително основание. Направено е сравнение с първоначалната менителница.

Ключови думи: менителница; обратен иск; обратна менителница; легитимиран приносител; издател; платец.

LEGAL MEANS OF EXERCISING THE RIGHT OF RECOURSE THROUGH ISSUANCE OF A BILL OF EXCHANGE

Georgi Horozov

Summary: The subject of the research is the redraft as a legal means of exercising the right of recourse by the lawful holder of bill of exchange. Issues regarding the content, parties, amount and time of payment of the redraft are examined, as well as the possibility of its use as an out-of court enforcement order. A comparison is made with the original bill of exchange.

Keywords: Bill of exchange; right of recourse; redraft; holder; drawer; drawee.

* Адвокат от Софийската адвокатска колегия, доктор по право.

1. ОБРАТЕН ИСК ПО МЕНИТЕЛНИЦАТА

Когато менителница не бъде платена на падежа, приносителят има право да предяви обратен иск срещу издателя, джирантите и другите задължени лица /чл. 505, ал. 1 ТЗ/.

За да възникне регресната отговорност, приносителят трябва да е извършил протест в срок, освен ако менителницата е издадена с уговорка „без протест“.

С обратния иск приносителят може да иска от лицата по чл. 505 ТЗ /по-долу означавани общо като регресно задължени/ сумата по менителницата, която не е приета или не е платена, заедно с лихвата, ако е уговорена; законната лихва от деня на падежа; разноските за протеста, за направените уведомления и другите разноски и комисиона, която, ако не е уговорено друго, възлиза на една трета от едно на сто от сумата на менителницата и не може да превишава този размер / чл. 506, ал. 1 ТЗ/.

1.1. Обратен иск може да бъде предявен и преди падежа на менителницата при наличие на някое от следните основания, изрично уредени в чл. 505, ал. 2 ТЗ:

- платецът откаже да приеме менителницата изцяло или частично;
- срещу платеца, независимо дали е приел менителницата, е открито производство за несъстоятелност;
- платецът е прекратил плащанията си;
- принудителното изпълнение върху имуществото на платеца е останало без резултат;
- срещу издателя на менителницата, приемането на която е отказано от платеца, е открито производство за несъстоятелност.

Следователно обратната менителница също може да се издаде преди падежа на първоначалната менителница.

При предявяване на обратен иск преди падежа, от сумата по менителницата се приспада лихвата от датата на предявяването на иска до определения падеж. Съгласно чл. 506, ал. 2 ТЗ приспадната лихва е в размер на официалния сконтов процент на централната банка в местожителството на прино-

сителя към датата на предявяване на обратния иск. За същата сума трябва да бъде издадена и обратната менителница.

1.2. Обратен иск може да бъде предявен и за част от сумата по менителницата – когато същата е била приета не за цялата сума, за която е издадена, а само за отделна част /частично приемане/. В този случай легитимираният приносител може да иска от регресните длъжници разликата между сумата, за която менителницата е приета, и сумата, за която тя е била издадена.

2. СЪЩНОСТ И ТЕРМИНОЛОГИЧНИ УТОЧНЕНИЯ. ОБРАТЕН ИСК ПО МЕНИТЕЛНИЦАТА И ОБРАТЕН ИСК НА СТРАНА В ПРОЦЕСА СРЕЩУ ТРЕТО ЛИЦЕ

Обратният иск по менителницата е по същността си облигационна претенция за плащане на определена сума срещу солидарно задължените по менителницата лица. Това е иск в материалноправен, а не в процесуален смисъл. В ГПК също е уреден обратен иск /чл. 219, ал. 3 ГПК/. Въпреки едната терминология на закона обратният иск по менителницата няма никаква връзка с обратния иск в гражданския процес. Последният представлява искова претенция, която страна по вече образувано исково производство предявява срещу привлечено от тази страна трето лице. Обратният иск срещу трето лице в исковото производство представлява самостоятелен процесуален способ за защита. Обратен съдебен иск може да се предявява по всяко материално правоотношение и срещу всяко трето лице, привлечено в процеса. При предявен обратен иск е налице обективно съединяване на иски в гражданското съдопроизводство.

Обратният менителничен иск, освен че е претенция в материалноправен смисъл, не изисква никакво започнало исково производство. Този иск може да бъде предявен само от легитимирания приносител на ценната книга и само срещу солидарно задължените по менителницата лица /регресните длъжници/.

Съществуващата еднаква терминология в материалния и в процесуалния закон може да създаде объркване на двата института. Поради това като синоним на обратния менителничен иск може да се използва и означението регресен иск. Навсякъде по-долу под обратен иск се има предвид обратният иск по менителницата, а не обратният иск в исковото производство.

2.1. Обратният иск е субективно притезателно право. Той е менителничен иск, чрез който легитимираният приносител упражнява своето вземане по менителницата, като изисква нейното плащане от солидарно задължените лица /издателя, джирантите и другите задължени лица/. Претенцията срещу тези лица възниква основно при отказ на платеца да приеме или плати менителницата, удостоверен с протест или по друг начин /когато менителницата е издадена „без протест“/. Но не само отказът да се приеме или плати менителницата от платеца дава право на легитимирания приносител да упражни обратния иск. Неплатежоспособността на платеца или на издателя, установена с решение за откриване на производство по несъстоятелност срещу някой от тях, както и фактическата неплатежоспособност на платеца, който е спрял плащанията си към кредитори или индивидуалното изпълнение срещу когото е останало без резултат, също дават основание за упражняване на обратния иск.

3. ИЗДАВАНЕ НА ОБРАТНА МЕНИТЕЛНИЦА И УПРАЖНЯВАНЕ НА ОБРАТЕН МЕНИТЕЛНИЧЕН ИСК

Съгласно чл. 512, ал. 1 ТЗ обратният иск се упражнява, като се издаде обратна менителница. Буквалното тълкуване на закона води до извода, че със самото издаване на обратната менителница обратният иск е упражнен. Но подобно тълкуване поставя няколко проблема. Ако обратният иск е притезание срещу солидарно задължените по менителницата, то упражняването на това притезание следва да бъде адресирано до длъжниците. Приносителят, който упражнява обратния

иск, предявява менителницата на задължените лица заедно с протеста срещу платеца. Плащането по менителницата се изисква от регресно задължените лица с представянето на ценната книга и на протеста. Ако приносителят, вместо да поиска плащане от длъжника чрез предявяване на първоначалната менителница, издаде обратна менителница, той няма задължение да уведоми за издаването ѝ посочения платец (някой от солидарните длъжници по първоначалната менителница). Така тези длъжници няма да узнаят за обратна менителница само поради факта на нейното издаване. За нея те ще разберат едва при предявяването ѝ за плащане.¹ Може ли да се твърди тогава, че въпреки редакцията на чл. 512, ал. 1 ТЗ, обратният иск се упражнява не с издаването, а с предявяването на обратната менителница за плащане на платците /солидарно задължените лица по първоначалната менителница/?

3.1. Обратният иск е притезателно право. Възникването на правото и неговото упражняване са различни юридически факти. Правото да се иска плащане от солидарно задължените по първоначалната менителница лица възниква, когато на падежа платецът не е приел или не е платил менителницата напълно или частично, или ако преди падежа срещу платеца или издателя е открито производство по несъстоятелност, респ. платецът е спрял плащанията или индивидуалното изпълнение срещу него е останало безрезултатно. Възникването на правото да предяви обратния иск обаче е различно от неговото упражняване. Последното зависи изцяло от приносителя. В рамките на установената давност по чл. 531 ТЗ той има право да иска плащане от солидарно задължените лица. С предявяването на първоначалната менителница за плащане се упражнява вземането на приносителя. Когато издаде обратна менителница, приносителят упражнява свое право, което е по-широко от вземането по обратния иск, доколкото освен изискването на плащане по първоначалната менителница се издава и нова ценна книга. Обратната менителница

¹ Обратната менителница е платима на предявяване съгласно чл. 512, ал. 1 ТЗ.

е едностранна, формална, абстрактна сделка, създаваща самостоятелно правно основание за задължаване и плащане от посочения платец. Кого от регресно задължените по менителницата лица да впише като платец в обратната менителница, избира издателят ѝ, който е легитимиран приносител по първоначалната менителница. Отделно от това, издателят на обратната менителница, който е титуляр на обратния иск по първоначалната менителница, може да издаде обратната менителница както на себе си /менителница на собствена заповед/, така и на трето лице – поемател. Тогава правото да предяви обратната менителница за плащане ще принадлежи не на издателя ѝ /титуляр на обратния иск по първоначалната менителница/, а на приносителя ѝ. Следователно няма как да се твърди, че обратният иск по първоначалната менителница, за който е издадена обратна менителница, се упражнява с предявяването на последната за плащане. Налага се изводът че **упражняването на обратния иск става с издаването на обратната менителница, а не с предявяването ѝ на посочените в нея платци, т.е. че чл. 512, ал. 1 ТЗ трябва да се тълкува буквално.**

4. ЗА ИЗДАТЕЛЯ, ПЛАТЕЦА И ПОЕМАТЕЛЯ НА ОБРАТНАТА МЕНИТЕЛНИЦА

Обратният иск по първоначалната менителница се упражнява с издаването на обратна менителница. Обратната менителница е нова ценна книга, посредством която се упражнява обратен иск по вече издадена и неплатена ценна книга. Основните елементи от съдържанието на обратната менителница са определени в чл. 512 ТЗ. Доколкото чрез нея се упражнява обратен иск по първоначалната менителница, обратната менителница е своеобразна „вторична“ менителница, т.е. издаването ѝ предполага съществуването на първоначалната менителница, която да е действителна, т.е. да отговаря на установените в закона изисквания относно съдържание и форма.

4.1. Издател на обратната менителница може да бъде единствено лицето, разполагащо с обратен иск по първоначалната менителница. Не може издател на обратната менителница да бъде друго лице, различно от легитимирания притежител на първоначалната менителница.

4.2. Основният тълкувателен проблем при обратната менителница е свързан с платеца. Безспорно е, че **платец по обратната менителница може да е всяко от солидарно задължените лица по първоначалната менителница.** Обратната менителница обаче не може да бъде издадена срещу издателя. Той няма менителничен иск по първоначалната менителница срещу себе си и въобще кредиторът и длъжникът не могат да бъдат едно и също лице.

Възниква въпросът може ли като платец по обратната менителница да бъде вписан повече от един регресен длъжник? Ако тълкуваме буквално текста на чл. 512, ал. 1 ТЗ, би трябвало да отговорим положително, тъй като съгласно посочената разпоредба обратна менителница може да се издаде „срещу някои от задължените преди него лица“. Може да се твърди, че смисълът на закона е менителница да може да се издаде срещу повече от едно регресно задължено лице, дори срещу всички солидарни длъжници по менителницата. Аргумент за подобен извод бихме могли да намерим в чл. 513, ал. 2 ТЗ, където е изрично предвидено, че притежателят може да предяви искове си срещу всички задължени по менителницата лица „заедно или поотделно“, без да се съобразява с реда, по който те са се задължили. Следователно може да се твърди, че като кредитор притежателят може да издаде една обратна менителница срещу всички или няколко задължени лица, тъй като по този начин упражнява обратния иск срещу регресните длъжници „заедно“. Но това разбиране не може да бъде аргументирано при логическото тълкуване на чл. 512, ал. 1 ТЗ.

4.2.1. Съгласно чл. 512, ал. 1 ТЗ обратната менителница е с местоплащане в местожителството на платеца, „освен ако не е уговорено друго“. Според буквалното тълкуване на цитира-

ната разпоредба, обратната менителница е с местоплащане в местожителството на платеца, т.е. тя не е домицилирана. Но може да бъде уговорено „друго“. Какво е имал предвид законодателят и как се уговаря друго местоплащане, т.е. възможно ли е обратната менителница да бъде домицилирана? Няма спор, че уговорка за местоплащане на обратната менителница, различно от местоплащането на съответен регресен длъжник, не може да се направи нито по първоначалната менителница, нито по самата обратна менителница. Менителницата, както и изявленията по менителницата са едностранни сделки. Уговорки по менителницата не могат да се правят. Уговорки във връзка с менителницата могат да се правят по отделно съглашение, което обаче не е част от менителницата. Всъщност тълкувателният проблем относно местоплащането на обратната менителница идва от неправилната редакция на чл. 512, ал. 1 ТЗ, който въвежда чл. 52 от Еднообразния закон за менителницата и записа на заповед, приет с Женевската конвенция от 1930 г. Съгласно цитирания текст на конвенцията всяко лице, което има право да предяви обратен иск, може, доколкото не е уговорено друго, да издаде нова менителница /обратна менителница/ срещу някое от задължените лица, платима на предявяване в местожителството на това лице. Смесът на ЕЗМЗЗ е, че обратна менителница може да се издаде, доколкото не е уговорено друго, а не че местоплащането на обратната менителница е местожителството на платеца, доколкото не е уговорено друго. При направеното уточнение е ясно, че **местоплащането на обратната менителница винаги е местожителството на платеца.**

4.2.2. Нека си представим, че всяко от регресно задължените по първоначалната менителница лице има различно местожителство. В такъв случай, ако обратна менителница може да се издаде срещу повече от един солидарен длъжник или дори срещу всички солидарни длъжници, местоплащането на менителницата трябва да е в местожителството на всеки платец. Това би означавало менителницата да има няколко места за плащане и да се предяви за плащане едновременно в местожител-

ството на всички задължени лица. Но посочването на повече от едно място на плащане прави менителницата недействителна. Местоплащането е винаги едно-единствено /чл. 458 ТЗ/. Всъщност **обратната менителница се издава срещу конкретно задължен солидарен длъжник по първоначалната менителница.**

Вземането по менителницата е едно, един е и обратният иск. С издаването на обратната менителница срещу едно задължено лице приносителят не се отказва от вземането срещу останалите. Напротив – чл. 513, ал. 3 ТЗ изрично предвижда, че приносителят, който е предявил иск срещу един от длъжниците по менителницата, не губи правата си срещу останалите длъжници, включително и срещу тези, които са подписали след този, срещу когото е предявил иска си. Следователно **легитимираният приносител, който упражнява обратен иск по първоначалната менителница, може да издаде обратна менителница срещу всеки от солидарно задължените по първоначалната менителница.** В този случай няколко обратни менителници няма да бъдат екземпляри на една и съща ценна книга, а самостоятелни ценни книги срещу различни платци. Но плащането по една от менителниците ще освобождава останалите солидарно задължени по първоначалната менителница лица, които ще могат да направят на издателя релативни възражения, в случай че последният поиска и от тях плащане по някоя от другите обратни менителници.

4.3. Законът не съдържа никакви указания относно поемателя на обратната менителница. **Поемател по обратната менителница може да бъде нейният издател /менителница на собствена заповед/. Тя може да се издаде и на приносител /чл. 512, ал. 3 ТЗ/. Няма пречка обратната менителница да се издаде като бланкова – без посочване на приносителя.**

4.4. По обратната менителница може да се поръчителства, както и да се установява посредничество. Тя може да се прехвърля на трети лица, да се залага, да се джирова за събиране. Обратната менителница може да се издава в множество екземпляри.

5. ЗА СУМАТА НА ОБРАТНАТА МЕНИТЕЛНИЦА

Обратната менителница се издава за сума, включваща сумата, за която първоначалната менителница не е била платена, законната лихва, разноските по протеста и комисионата, както и разноските по упражняване на обратния иск /чл. 512, ал. 2 ТЗ/. Поставя се въпросът може ли обратната менителница да се издаде за различна сума. В закона не се съдържа ограничение относно сумата. Но ако сумата по обратната менителница надхвърля сумите по чл. 512, ал. 2 ТЗ, всяко от задължените лица може да откаже плащането на сумата, която надхвърля определената в закона. От друга страна, няма пречка обратната менителница да бъде издадена за по-малка сума от сумата по чл. 512, ал. 2 ТЗ. Издателят на обратната менителница може да се откаже от част от вземането си, за което има обратен иск. Различията в сумата на обратната менителница, издадена в отклонение от правилото на чл. 512, ал. 2 ТЗ, няма да направят обратната менителница недействителна, нито ще доведат до възражение за липса на право на обратен иск. Различието в сумата ще даде на задължените лица единствено правото да направят възражение за неплащане, когато тази сума надхвърля сумата, определена съобразно чл. 512, ал. 2 ТЗ.

6. ПАДЕЖ НА ОБРАТНАТА МЕНИТЕЛНИЦА

Обратната менителница може да е само с падеж на предявяване /чл. 512, ал. 1 ТЗ/. Друг падеж не може да бъде определен и тя не може да е с падеж на определен срок или на определен срок след издаване или след предявяване.

Макар и платима на предявяване, издателят не може да продължава сроковете за предявяване на обратната менителница по чл. 487, ал. 2 ТЗ, тъй като с нея се упражнява обратен иск, а срокът за погасяване на обратния иск е определен стриктно в чл. 531, ал. 2 и 3 ТЗ. Срокът за предявяване обаче може да се намалява. Такова намаляване на срока би се наложило, ако обратната менителница се издава между джиганти или срещу издателя, с оглед давността, установена в чл. 531, ал. 3 ТЗ.

7. ДРУГИТЕ ЕЛЕМЕНТИ ОТ СЪДЪРЖАНИЕТО /КОНТЕКСТА/ НА ОБРАТНАТА МЕНИТЕЛНИЦА

Издателят на обратната менителница не е длъжен да я означава като такава. Вписването в текста или в контекста на ценната книга на думите „обратна менителница“ е допустимо и не представлява нарушение на формата. Напротив – самият закон означава менителницата, издадена за упражняване на обратния иск като обратна. Не опорочава ценната книга указването в текста на обратната менителница, че тя се издава за упражняване на обратните иски, които издателят ѝ има като легитимиран приносител по първоначалната менителница. Нещо повече – означаването на новата менителница като обратна ясно показва на вписаните като платци задължени лица, че чрез нея издателят упражнява обратните си иски по първоначалната менителница.

8. ЗА СЪОТНОШЕНИЕТО МЕЖДУ ОБРАТНАТА И ПЪРВОНАЧАЛНАТА МЕНИТЕЛНИЦА

Обратната менителница не е акцесорна на първоначалната. Недействителността на първоначалната менителница няма като последица недействителност на обратната менителница. Но приносителят ѝ трябва да държи и първоначалната менителница, по която се упражнява обратен иск, защото обратната менителница е средство за упражняване на обратния иск, а последният се упражнява само ако ищецът притежава ценната книга в своя фактическа власт. Затова и всяко задължено лице, което е платило менителницата, по предявения обратен иск, има право да получи платената ценна книга в случай на пълното ѝ плащане, за да може да предяви своите обратни иски срещу задължените преди него /чл. 508 ТЗ/. В случай на частично плащане на менителницата регресно задълженото лице, което е платило сумата по менителницата за която не е била приета от платеца, може да иска от приносителя освен разписка за извършеното плащане и издаване на заверен препис от менителницата и протеста – „за да може платилият да предяви следващите обратни иски“ /чл. 509 ТЗ/.

8.1. Понеже обратната менителница е издадена срещу задължени по първоначалната лица, на приносителя на обратната менителница могат да бъдат направени всякакви възражения, произтичащи от първоначалната менителница. Това са възраженията, които задължените лица по първоначалната менителница са имали срещу приносителя, упражняващ обратен иск. Тези възражения са релативни и се основават на отношения, които стоят извън обратната менителница, но произтичат от първоначалната.

9. ОБРАТНАТА МЕНИТЕЛНИЦА КАТО ИЗВЪНСЪДЕБНО ИЗПЪЛНИТЕЛНО ОСНОВАНИЕ

Обратната менителница е извънсъдебно изпълнително основание. По нея може да се иска издаване на изпълнителен лист по чл. 417, т. 10 ГПК. За издаването на изпълнителен лист заявителят – приносител на обратната менителница, не е длъжен да представя първоначалната менителница дори когато в заявлението за издаване на изпълнителен лист изрично е посочено, че менителницата е обратна и че е издадена за упражняването на обратен иск по първоначалната менителница. При подадено възражение от длъжника срещу заповедта за изпълнение, основана на първоначалната менителница, заявителят – приносител на обратната менителница, следва да установи вземането си по тази менителница, като докаже правото си на обратен иск в производството по чл. 422 ГПК. В този случай ищецът по иска за съществуване на вземането, произтичащо от обратната менителница, трябва да представи първоначалната менителница, както и да установи съществуването и надлежното упражняване на обратния иск по първоначалната менителница. Освен с възражения, основани на самата обратна менителница, ответникът по иск по чл. 422 ГПК за съществуване на вземането по тази менителница може да се защитава и с възражения, основани на първоначалната менителница.

10. СМИСЪЛЪТ ОТ ИЗДАВАНЕ НА ОБРАТНА МЕНИТЕЛНИЦА

Обратната менителница не е само правна техника за упражняване на обратния иск на приносителя на заповедна ценна книга срещу регресните длъжници. Тя не се обезсмисля от предвидените възможности приносителят да се снабди с изпълнителен лист по първоначалната менителница. Напротив – с издаването на обратна менителница могат да се преодолеят недостатъците на следпротестното джиро на първоначалната менителница. Обратната менителница може да бъде издадена като алтернатива на изпълнителен лист по първоначалната менителница. Издаването на обратни менителници срещу всяко от задължените лица запазва правата на издателя /приносителя по първоначалната менителница/ срещу регресно задължените по първоначалната менителница, включително поради пропускане на установената давност от неупражняване на обратните иски срещу някои от задължените по менителницата. Към всяка обратна менителница може да се издаде копие от първоначалната по чл. 528 ТЗ.

Обратната менителница може да бъде издадена с уговорка без протест, независимо че в първоначалната такава уговорка липсва.

АДВОКАТСКИ ПРЕГЛЕД
Брой 1 / януари – февруари 2026 г.
Висш адвокатски съвет

Технически редактор *Людмила Никова*
Коректор *Нина Джумалийска*
Предпечат *Натали Колева*

Редакционна колегия

Ангел Калайджиев, главен редактор
Таня Градинарова
Иван Стойнев
Петя Митрева
Гергана Иванова

Ръкописи не се рецензират и не се връщат.

Изданието се разпространява **безплатно**
чрез адвокатските съвети.
Хонорари на адвокати не се изплащат.

Адрес на редакцията

Висш адвокатски съвет
София, 1000, ул. „Калоян“ 1А
Тел.: 02 987 55 13, 02 986 28 61; факс: 02 987 65 14
е-mail: library@vas.bg
www.vas.bg

Изданието е осъществено от
„Алто комуникейшънс енд пबлшинг“ ООД
София, бул. „Васил Левски“ № 31
тел.: 02 943 87 16; е-mail: office@alto-pr.com

Печат РОПРИНТ